

Identitets- og kvalifikasjonskontroll i norsk BAE-bransje

Yara Louisa Richani

Bygg- og miljøteknikk

Innlevert: juni 2017

Hovedveileder: Ole Jonny Klakegg, IBM

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Institutt for bygg- og miljøteknikk

Oppgavens tittel: Identitets- og kvalifikasjonskontroll i norsk BAE-bransje	Dato: 08.06.2017
	Antall sider (inkl. bilag): 133
	Masteroppgave
Navn: Yara Louisa Richani	
Faglærer/veileder: Ole Jonny Klakegg	
Eventuelle eksterne faglige kontakter/veiledere: Jardar Lohne	

Ekstrakt:

Bygg-, anlegg-, og eiendomsbransjen har i senere år blitt utsatt for arbeidslivskriminalitet som kobles med store kriminelle nettverk. I denne rapporten utforskes sammenhengen mellom arbeidslivskriminalitet og identitets- og kvalifikasjonsmisbruk i den norske BAE-bransjen. Studien er basert på litteraturstudium og ni semi-strukturerte kvalitative intervjuer. Aktører med forskjellige roller relatert til arbeidet mot arbeidslivskriminalitet ble intervjuet. Falske eller stjalne identiteter er nøkkelen til annen kriminalitet, som fører til at store summer går tapt hvert år. Det tilsvarer 10 % av den globale markedsverdien i byggeindustrien. Serióse bedrifter sliter med å konkurrere, mens userióse bedrifter benyttes til å hvitvaske penger. Denne studien viser at EU-utvidelsene i 2004 tok med seg stor konkurranse fra utlandet. Leverandører som benytter seg av svart arbeidskraft og unngår å betale skatt kan tilby en mye lavere pris enn serióse leverandører. Pris blir derimot bare et problem dersom det er det eneste valgkriteriet. Jobber som ikke krever noen form for kvalifikasjon er mest utsatt. Ved å skape bevissthet, dele informasjon og samarbeide med autoritetene, kan mye av useriósiteten unngås. Det er enkle men effektive tiltak. Likevel vil løsningene kreve kontinuerlig utvikling.

Stikkord:

1. Arbeidslivskriminalitet
2. Falske identiteter
3. Økonomisk kriminalitet
4. Utenlandsk arbeidskraft

Yara L. Richani

(sign.)

Forord

Denne masteroppgaven er det avsluttende arbeidet i utdanningen min på Bygg- og miljøteknikk ved NTNU. Rapporten er gjennomført ved Institutt for Bygg- og miljøteknikk innenfor studieretningen prosjektledelse våren 2017. Masteroppgavens fordypning er identitets- og kvalifikasjonskontroll i norsk BAE-bransje, og bygger videre på min prosjektoppgave om identitetsmisbruk i norsk byggebransje. Faglig veileder for oppgaven er Ole Jonny Klakegg og medveileder er Jardar Lohne.

Interessen for arbeidet mot arbeidslivskriminalitet i byggebransjen var bakgrunnen for valg av tema, og fokuset på identitetsmisbruk kom etter møter med veileder og medveileder der det kom frem at det ikke fantes noen kjent forskning om problemstillingen. I tillegg til den tradisjonelle masteroppgaven er det utformet en vitenskapelig artikkel med tittel *“Drivers and consequences of identity abuse in the AEC-industry”*. Formålet med masteroppgaven og den vitenskapelige artikkelen er å utforske rotårsaker og konsekvenser av identitets- og kvalifikasjonsmisbruk for så å komme frem til forslag til forbedringer.

Ole Jonny Klakegg har gitt god faglig veiledning med gode tilbakemeldinger og innspill, og fortjener derfor en stor takk. Jeg vil også rette en takk til Jardar Lohne, for hjelp med den vitenskapelige artikkelen og masteroppgaven. Til slutt vil jeg også takke alle som stilte til intervju og bidro til denne oppgaven. Bidragene og samarbeidet har overskredet mine forventninger, og uten dere hadde ikke denne oppgaven vært mulig.

Trondheim, juni 2017

Yara Louisa Richani

Sammendrag

Bygg-, anlegg- og eiendomsbransjen har i senere år blitt utsatt for arbeidslivskriminalitet som kobles sammen med store kriminelle nettverk. I denne rapporten utforskes sammenhengen mellom arbeidslivskriminalitet og identitets- og kvalifikasjonsmisbruk i den norske BAE-bransjen. Studien er basert på litteraturstudium og ni semi-strukturerte kvalitative intervjuer. Aktører med forskjellige roller relatert til arbeidet mot arbeidslivskriminalitet ble intervjuet. Falske eller stjalne identiteter er nøkkelen til andre typer kriminalitet, som fører til at store summer går tapt hvert år. Det tilsvarer 10 % av den globale markedsverdien i byggeindustrien. Seriøse bedrifter sliter med å konkurrere, mens useriøse bedrifter benyttes til å hvitvaske penger. Denne studien viser at EU-utvidelsene i 2004 brakte med seg stor konkurranse fra utlandet. Leverandører som benytter seg av svart arbeidskraft og unngår å betale skatt kan tilby en mye lavere pris enn seriøse aktører. Det går utover arbeidstakerne som arbeider utenfor lønns- og arbeidsvilkårene. Pris blir derimot bare et problem dersom det er det eneste valgkriteriet. De yrkene som ikke krever noen form for kvalifikasjon er mest utsatt for useriøsitet og sosial dumping. Ved å skape bevissthet, dele informasjon og samarbeide med autoritetene, kan mye av useriøsiteten unngås. Det er enkle men effektive tiltak. Likevel vil løsningene kreve kontinuerlig utvikling for å holde takt med de useriøse aktørene og måten de opererer på.

I tillegg til masteroppgaven ble det utformet en vitenskapelig artikkel basert på samme de funnene og forskningsspørsmålene. Den vitenskapelige artikkelen ble sendt til PROJMAN 2017.

Summary

The Architecture, Engineering and Construction (AEC) industry has been exposed to working crimes associated with large criminal networks. This thesis assesses the connection between criminal behavior and identity and qualification abuse in the AEC-industry in Norway. The study is based on a literature study and nine semi-structured interviews. Actors with different roles related to the work against identity crime were interviewed. False or stolen identities are the key to other criminal activities, leading to the loss of great sums each year, corresponding to 10 % of the global market value in the construction industry. Legit businesses are struggling to compete, and illegitimate businesses are used for money laundering operations. The study shows that the EU expansion in 2004 brought high competition from abroad. Suppliers and contractors that use undeclared work and avoid paying taxes on their services can offer a much lower price than a legitimate supplier. However, when price is the only selection criteria, it becomes a problem. The jobs where no qualification is required are most exposed. Creating awareness, sharing information and cooperating with the authorities can be simple yet effective preventions. However, the solutions require constant development.

In addition to this thesis, a scientific article was submitted to PROJMAN 2017.

Innhold

1	Forord	i
2	Sammendrag	iii
3	Summary	v
	Figurer	xiii
	Tabeller	xiii
4	Innledning	1
4.1	Bakgrunn	1
4.1.1	Vitenskapelig artikkel	2
4.2	Forskningsspørsmål	2
4.3	Forutsetninger og begrensninger	3
4.3.1	Rammeverk	3
4.3.2	Rotårsaker	3
4.3.3	Konsekvenser	4
4.3.4	Forslag til forbedring	4
5	Metode	5
5.1	Forskningsmetode	5
5.1.1	Kvalitativ og kvantitativ metode	5
5.1.2	Valg av metode	6
5.1.3	Validitet og reliabilitet	7
5.1.4	Vitenskapelig artikkel	8
5.2	Litteraturstudie	9
5.2.1	Valg av metode	9

5.2.2	Fremgangsmåte	9
5.2.3	Validitet og reliabilitet	12
5.2.4	Styrker og svakheter	12
5.2.5	Mulige feilkilder og begrensninger	13
5.3	Intervjuer	13
5.3.1	Valg av metode	13
5.3.2	Fremgangsmåte	14
5.3.3	Validitet og reliabilitet	16
5.3.4	Styrker og svakheter	16
5.3.5	Mulige feilkilder og begrensninger	17
6	Teoretisk rammeverk	19
6.1	Begreper	19
6.1.1	Kontroll	19
6.1.2	Kvalifisering	20
6.1.3	Identitet	20
6.1.4	Arbeidslivskriminalitet	21
6.1.5	Stråmenn og stråselskap	22
6.1.6	Forfalskning	22
6.1.7	Kriminalitet	22
6.1.8	Korrupsjon	23
6.1.9	HMS-kort	23
6.1.10	ID-kort	23
6.1.11	Sosial dumping	24
6.1.12	Svart arbeid	24
6.1.13	Heleri	24
6.1.14	Rammeverk for utenlandske arbeidstakere	24
6.1.15	BAE-næringen	25
6.1.16	Sikring	25
6.1.17	Beskyttelse	25
6.1.18	A-krimsentre	26
6.1.19	StartBANK	26
6.1.20	Imposter	26
6.1.21	ESA	26
6.1.22	Verftsdommen	26
6.1.23	Uropatruljen	27
6.1.24	NUF	27
6.1.25	Foretaksregisteret	27

6.1.26	Enhetsregisteret	27
6.1.27	Brønnøysundregistrene	28
6.1.28	Enkeltpersonforetak	28
6.1.29	Utlendingsregisteret	28
6.1.30	Passregisteret	28
6.2	Identitetskontroll i utlendingsforvaltningen	29
6.2.1	UDI	29
6.2.2	UNE	29
6.2.3	Utenriksstasjonene	30
6.2.4	PU	30
6.2.5	Politiet	30
6.2.6	Kripos	30
6.2.7	Nasjonalt ID-senter	31
6.3	Identitetskontroll i offentlige og private virksomheter	31
6.3.1	Skatteetaten	31
6.3.2	SUA	31
6.3.3	Arbeidstilsynet	31
6.3.4	NAV	32
6.3.5	Finansnæringen	32
6.3.6	Statens vegvesen	32
6.3.7	NOKUT	32
6.4	Lover og forskrifter	33
6.4.1	Arbeidsmiljøloven	33
6.4.2	Utlendingsloven	33
6.4.3	Statsborgerloven	34
6.4.4	Passloven	34
6.4.5	Byggherreforskriften	34
6.4.6	Lov om offentlige anskaffelser	35
6.4.7	Plan- og bygningsloven	35
6.4.8	Hvitvaskingsloven	35
6.5	Eksistensen av identitetsmisbruk i Norge	35
6.6	Dagens byggebransje og arbeidslivskriminalitet	40
6.6.1	Identitetsmisbruk	40
6.6.2	Økonomisk kriminalitet	41
6.6.3	Organisert kriminalitet	42
6.6.4	Svart arbeid	42
6.6.5	Sosial dumping	43
6.6.6	Narkotika og byggebransjen	43

6.6.7	Skatteunndragelser	43
6.7	Rotårsaker til eksistensen av identitets- og kvalifikasjonsmisbruk . . .	44
6.7.1	Egenkontroll	44
6.7.2	Svake kontroller	45
6.7.3	Økonomi og arbeidsinnvandring	45
6.7.4	Svart arbeid og utenlandsk arbeidskraft	45
6.8	Konsekvenser av identitets- og kvalifikasjonsmisbruk	46
6.9	Dagens arbeid mot arbeidslivskriminalitet	48
6.9.1	Selma/HMSREG	48
6.9.2	Regjeringens reviderte strategi	49
6.9.3	Norsk Arbeidsmandsforbund	50
6.9.4	Samarbeid med Skatteetaten	50
6.10	Tiltak som kan forbedre eller eliminere problemet	51
6.11	Kunnskapsgap	51
7	Funn	53
7.1	Funn fra tidligere arbeid	53
7.2	Sammendrag av intervjuer	54
7.2.1	Björg Strømsås, rådgiver i SUA	54
7.2.2	Hallgeir Berg, HR-leder i Veidekke avdeling Trondheim	55
7.2.3	Rune Søfting, politioverbetjent ved Politihøgskolen	55
7.2.4	Kristian Dahlberg Hauge, leder for EBA Trøndelag og direktør i Håndverkerforeningen i Trondheim	59
7.2.5	Kathrine Steen Andersen, Prosjektleder for Oslo kommunes nye tiltak mot arbeidslivskriminalitet	62
7.2.6	Hans Hagby, Regionsdirketør ÅF Advansia	64
7.2.7	Arne Myskja, IT-arkitekt for Omega	66
7.2.8	Christan Pedersen, spesialrevisor skattekrim skatt nord	69
7.2.9	Marit Nordsveen Bjørndal, seniorrådgiver og ID-spesialist ved Skatteetaten	71
7.3	Rotårsaker til identitets- og kvalifikasjonsproblematikkens eksistens i dagens byggebransje	73
7.3.1	Funn	73
7.4	Konsekvenser av identitets- og kvalifikasjonsproblematikken	76
7.4.1	Funn	76
7.5	Forslag til forbedringer	77
7.5.1	Funn	77

8	Diskusjon	79
8.1	Rotårsaker til identitets- og kvalifikasjonsmisbruk i norsk BAE-bransje	80
8.1.1	Økonomisk lønnsomhet	80
8.1.2	Uvitenhet og egenkontroll	81
8.1.3	Svake kontroller	81
8.1.4	Åpner opp for større penger	83
8.1.5	Fokus på lavest pris	83
8.1.6	Lav straff	84
8.1.7	Kvalifikasjon av utenlandsk arbeidskraft	85
8.2	Konsekvenser	85
8.3	Forslag til forbedring og tiltak	87
8.3.1	Økonomisk lønnsomhet	88
8.3.2	Uvitenhet og egenkontroll	88
8.3.3	Svake kontroller	89
8.3.4	Åpner opp for større penger	89
8.3.5	Fokus på lavest pris	90
8.3.6	Lav straff	90
8.3.7	Kvalifikasjon av utenlandsk arbeidskraft	90
9	Konklusjon	93
9.1	Rotårsaker til identitets- og kvalifikasjonsmisbruk i norsk BAE-bransje	93
9.2	Konsekvenser	93
9.3	Tiltak	94
9.4	Anbefalinger til videre arbeid	94
	Bibliografi	97
10	Vitenskapelig artikkel	109

Figurer

6.1	Antall registrerte misbruk av identitetsdokumenter i tidsperioden 2012-2015 (Nasjonalt ID-senter (2016))	36
6.2	Ulike dokumenttyper som ble misbrukt i 2015 (Nasjonalt ID-senter (2016))	37
6.3	Hyppigste nasjonaliteter for falske identitetsdokumenter i tidsperioden 2012-2015 (Nasjonalt ID-senter (2016))	38
6.4	Oppgitt nasjonaliteten for personer som ble tatt for identitetsmisbruk i tidsperioden 2012-2015 (Nasjonalt ID-senter (2016))	38
6.5	Typer avdekket misbruk i 2015 (Nasjonalt ID-senter (2016))	39

Tabeller

4.1	Forskningsspørsmål	3
5.1	Metode for å besvare forskningsspørsmål	7
5.2	Databaser som ble benyttet i litteratursøket	9
5.3	Søkeord brukt i litteraturstudien og antall treff i de ulike søkemotorene	11

Innledning

Bakgrunn for valg av tema er generell interesse for arbeidet mot arbeidslivskriminalitet i byggebransjen. Etter møter med veileder og medveileder ble det bestemt at oppgaven skulle fokusere på identitetsaspektet av arbeidslivskriminalitet, ettersom ingen kjent forskning er gjort på dette området. Denne rapporten er en årsaks- og konsekvensanalyse av fenomenet identitets- og kvalifikasjonsmisbruk i dagens BAE-bransje. Forslag til forbedringer er utformet med bakgrunn i funn fra litteraturen og intervjuene.

4.1 Bakgrunn

I et rikt land som Norge, hvor kostnadene er høye sammenlignet med andre land, er også gevinsten av hvitvasking betydelig (KRIPOS, 2014). Konsekvensene av å være involvert i arbeidslivskriminalitet og hvitvasking er derimot minimale. Selv om det er et land med strenge krav og reguleringer, er det sjokkerende å se hvor enkelt det norske systemet er å jukse med. Store summer går tapt fra BAE-bransjen og investeres i blant annet narkotika- og menneskehandel. Strukturen og tilliten som hele det norske samfunnet er bygget på rystes til sin kjerne, og identitetsmisbruk ligger i kjernen av disse utfordringene.

Målet med et byggeprosjekt er å skape verdi for kunden, og for entreprenører og leverandører er verdi lik penger (Ballard & Howell, 1998). For å kunne hente ut penger fra et byggeprosjekt er det vanlig å velge en underleverandør som kan tilby lavest pris i anbudsrunden og som tilfredsstillere andre valgkriterier. Derimot kan fokuset på lavest pris bli så stort at alle andre valgkriterier ignoreres og underleverandøren velges kun basert på pris. Med EU-utvidelsene i 2004 kom fri flyt av arbeidskraft, og den norske industrien fikk plutselig stor konkurranse. Antall selskaper hvor største

eier er utenlandsk fikk en økning på 250 % fra 2000 til 2011 (Goldeng & Bygballe, 2013). Informantene som ble intervjuet i denne sammenhengen er enige om at denne konkurransen er positiv og fremmer sunn markedskonkurranse. På den andre siden blir arbeidsinnvandring et problem når det kombineres med et komplisert regelverk. Utenlandske arbeidere og selskaper har tatt snarveier som naiviteten til det norske samfunnet og den norske industrien har lagt til rette for (KRIPOS, 2014). I dag er seriøse og useriøse aktører involvert i store kriminelle nettverk som assosieres med skattekriminalitet, svart arbeidskraft, hvitvasking, og til og med narkotika- og menneskehandel. Dette, i følge forfatterens og intervjuobjektene mening, truer tilliten til det norske systemet og skaper parallelle økonomier.

I 2015 ble 653 utlendinger registrert med falske ID-dokumenter (Hoffmann et al., 2016). To tredeler av de falske dokumentene var fra EU-land, sannsynligvis motivert av fri flyt av arbeidskraft blant EØS-landene. Noen av de falske dokumentene var fra land i krig, slik som Syria, sannsynligvis for å øke sjansen for å få oppholdstillatelse. Personer med falsk identitet kan ofte knyttes til ulovlig innvandring, menneskehandel, arbeidslivskriminalitet eller misbruk av offentlige velferdssystemer.

4.1.1 Vitenskapelig artikkel

En del av arbeidet med masteroppgaven var å utforme en vitenskapelig artikkel. Artikkelen fikk følgende tittel: **“Drivers and consequences of identity abuse in the AEC-industry”**. Artikkelen er basert på samme funn og data som masteroppgaven, og bruker samme forskningsspørsmål. Artikkelen beskriver syv rotårsaker til identitetsproblemet i den norske byggebransjen og konsekvensene av disse. Basert på dette diskuteres tiltak som kan bidra til å eliminere eller begrense effekten av konsekvensene.

4.2 Forskningsspørsmål

Hensikten med oppgaven er å utforske hvorfor identitets- og kvalifikasjonsmisbruk er et problem i dagens byggebransje. Derfor dreier det første forskningsspørsmålet seg om rotårsakene til eksistensen av fenomenet. Deretter undersøkes konsekvensen av fenomenets eksistens, både for arbeidstakerne, bransjen og landet generelt. Det siste forskningsspørsmålet dreier seg om tiltak som kan minke eller eliminere forekomsten av identitets- og kvalifikasjonsmisbruk i dagens byggebransje. Tabell 4.1 viser

forskningsspørsmålene.

Tabell 4.1: Forskningsspørsmål

Nr.	Forskningsspørsmål
1	Hva er rotårsakene til eksistensen av identitets- og kvalifikasjonsmisbruk i norsk BAE-bransje?
2	Hva er konsekvensene av identitets- og kvalifikasjonsmisbruk?
3	Hvilke tiltak og forbedringer kan bidra til å minke eller eliminere problemene?

4.3 Forutsetninger og begrensninger

Oppgaven inneholder ikke en fullstendig samling av alle gjeldene lover og regler for byggeprosjekter med eller uten utenlandsk arbeidskraft. Kun det som er nevnt i litteraturen eller i intervjuene er tatt med. En slik samling hadde vært altfor tidkrevende og overgår oppgavens kapasitet. Oppgaven er begrenset til norsk offentlig BAE-bransje. Det private rehabiliterings-, ombyggings- og tilbyggsmarkedet (ROT-markedet) er ikke inkludert. Studien inkluderer ikke alle kriminelle aspekter. Den fokuserer på identitets- og kvalifikasjonsmisbruk.

4.3.1 Rammeverk

Masteroppgaven er skrevet for institutt for bygg- og miljøteknikk innen studiespesialiseringen prosjektledelse ved NTNU i Trondheim. Masteroppgaven teller 30 studiepoeng og gjennomføres vårsemesteret 2017.

4.3.2 Rotårsaker

Med rotårsaker til eksistensen av identitets- og kvalifikasjonsmisbruk menes grunnleggende faktorer som direkte fører til eller bidrar til å vedlikeholde forekomsten. Fordi identitetsaspektet er lite forsket på, ble det gjort en mer generell vurdering av rotårsaker til arbeidslivskriminalitet og useriøsitet i byggebransjen.

4.3.3 Konsekvenser

Forskningsspørsmål nummer to utforsker konsekvensene av rotårsakene som ble identifisert i forskningsspørsmål en. Konsekvensene av identitetsmisbruk alene er ukjent, forskningsspørsmålet undersøker derfor også konsekvensene av andre typer økonomisk kriminalitet i byggebransjen hvor identitetsmisbruk kan ha vært innblandet.

Positive konsekvenser slik som lønnsomhet undersøkes ikke, kun negative konsekvenser. Konsekvensene sees på fra forskjellige nivåer: individnivå, bransjenivå og samfunnsnivå. Med individnivå menes den enkelte arbeidstaker, med bransjenivå menes konsekvenser for bransjen, og med samfunnsnivå menes konsekvenser for hele det norske samfunnet og den norske økonomien.

4.3.4 Forslag til forbedring

For å undersøke hvilke tiltak som kan minke eller eliminere problemet er det først undersøkt hvilke kontrollsystemer som eksisterer i dag. Deretter er det undersøkt om disse kan forbedres. Videre er det foreslått tiltak med bakgrunn i de indentifiserte rotårsakene og intervjuene. Ingen kompliserte strategier er utarbeidet, hensikten er å komme med enkle men effektive forslag til hva som kan tas tak i, i første omgang.

Metode

Dette kapitlet skal gi en oversikt over hvilke metoder som er blitt benyttet i forskningen og begrunnelse for dette. Styrker, svakheter og mulige feilkilder ved valgt metode er også tatt med. Leseren skal ved å lese dette kapitlet kunne forstå hvordan forskningen ble utført og hvilken påvirkning valgene kan ha hatt på rapporten.

5.1 Forskningsmetode

For å kunne etterprøve påstander og hente ut kunnskap brukes fremgangsmåten som beskrives under. Ulike fremgangsmåter har ulik egnethet, og velges ut fra problemstilling og besittelse av kunnskap (Ringdal, 2013). Forskningsmetoden skal fortelle hvordan man skal fremskaffe eller etterprøve kunnskap (Dalland, 2012).

5.1.1 Kvalitativ og kvantitativ metode

Det finnes to hovedtyper innhenting av informasjon: kvalitativ og kvantitativ metode (Ringdal, 2013). Kvalitativ metode benytter informasjon i form av ord og setninger, mens kvantitativ metode benytter tall og data som kan måles (Blumberg et al., 2011).

Ringdal (2013) beskriver kvalitativ metode som sosialt varierende etter kontekst, hvor individer er kontinuerlig i endring. Utvalget av analyseenheter er lite og analysen skjer i dybden. Kvalitativ metode kan genereres fort og er nødvendig for å gi en helhetlig beskrivelse, men en ulempe med metoden er at individer preges av tolkning og at kommunikasjon kan misforstås (Samset, 2014). En annen utfordring er etterprøvbarehet. Den kvalitative metoden er fleksibel hvor intervjuene ikke har

faste svaralternativer og observasjonene i stor grad er ustrukturerte (Dalland, 2012). Datainnsamlingen skjer nær feltet, og det er fokus på sammenhenger og helhet.

Kvantitativ metode gir presisjon, og det er vanlig å bruke et stort utvalg sammenlignet med kvalitativ metode (Samset, 2014). Kvantitativ metode er mer objektiv og etterprøvable sammenlignet med den kvalitative. Den kvantitative metoden styres av teori der forskeren stiller spørsmål og utleder hypoteser (Ringdal, 2013). Det benyttes helst et stort utvalg slik at informasjonen kan sammenlignes og struktureres. Spørreskjema med faste svaralternativer er vanlig, og data kan samles inn uten nærhet til feltet (Dalland, 2012). Forskeren kan derfor være nøytral og objektiv.

5.1.2 Valg av metode

Den valgte metoden avhenger av hva som skal oppnås (Dalland, 2012). I tilfeller hvor man søker innsikt i eller forståelse av et fenomen, er den kvalitative metoden best egnet. Ettersom dette er en eksplorativ studie, er det den kvalitative metoden som er valgt. Omfanget av fenomenet og generalisering ville blitt bedre dekket av en kvantitativ metode, men går utenfor rammene for denne rapporten. En styrke med den kvalitative intervjuformen er at forskeren kan plukke opp data og refleksjon fra informanten som det ikke ville vært mulig å gjøre med en kvantitativ metode. Det er dessuten mulig å sørge for at informanten har forstått spørsmålet og i etterkant sjekke om forsker har forstått svaret slik informanten mente.

Oppgavens hensikt er å avdekke faktorer og årsaker i dagens byggebransje som muliggjør eller driver fenomenet identitets- og kvalifikasjonsmisbruk og konsekvensene av dette, for så å foreslå tiltak som kan bidra til forbedring eller eliminering av disse. Den kvalitative metoden gjør det mulig å samle inn kunnskap og erfaringer. Litteraturstudien og semistrukturerte intervjuer ble benyttet for datainnsamling.

Tabell 5.1: Metode for å besvare forskningsspørsmål

Forsknings- spørsmål	1. Hva er rotårsakene til eksistensen av identitets- og kvalifikasjonsmisbruk i norsk BAE-bransje?	2. Hva er konsekvensene av fenomenet?	3. Hvilke tiltak og forbedringer kan bidra til å redusere eller eliminere problemene?
Metode	Kommunikasjon med bransjen og myndighetene	Avdekke hva hver årsak har medført eller kan medføre	Undersøke hva som gjøres i dag og hva som kan forbedres

Økonomiske og tidsmessige begrensninger må også tas med i betraktning når metode velges (Dalland, 2012). Et viktig poeng ved oppgaven er tematikken som i liten grad er forsket på fra før. Dybdeintervjuer ble valgt fremfor casestudie eller dokumentanalyse da det er få tilfeller hvor identitets- og kvalifikasjonsmisbruk har blitt avdekket, i tillegg til manglende forkunnskap rundt tematikken. Åpne spørsmål ble benyttet for å utforske nye sider ved tematikken.

5.1.3 Validitet og reliabilitet

Blumberg et al. (2014) definerer to spørsmål for litteraturen: “Er litteraturen relevant for studien?” og “Bidrar litteraturen noe til argumentene eller informasjonen?”. Dersom svaret på disse spørsmålene er “ja”, er litteraturen verdt å lese gjennom. Dalland (2012) beskriver to krav som må stilles til data: Pålitelighet og relevans. Disse gjelder både for litteraturinnhenting og intervjuer. Spørsmålene som stilles til intervjuobjektene må også være relevante og belyse problemstillingen. Med pålitelighet menes frihet fra unøyaktighet, og relevant data må samles inn på en pålitelig måte. I intervjuene er kommunikasjonen en mulig feilkilde. Informanten kan misforstå spørsmålet, forsker kan misforstå svaret og innholdet endres ved renskriving. Alt dette kan bidra til lavere pålitelighet.

Pålitelighet eller reliabilitet er viktig for at forskningen skal være etterprøvbart, det vil si at de samme resultatene forekommer dersom studien blir gjentatt (Samset, 2014). Det finnes tre typer pålitelighet: Stabilitet, etterprøvbart og nøyaktighet

(Krippendorff, 1980). Med stabilitet menes hvorvidt resultatene fra innholdet forandrer seg over tid. Nøyaktighet viser til om teksten samsvarer med en standard eller norm. Fordi forskeren ikke kan være helt nøytral, må tilknytninger til informantene gjøres klart (Blumberg et al., 2014). Denne rapporten er gjennomført for Institutt for bygg- og miljøteknikk ved NTNU. Hensikten bak oppgaven er interesse i tematikken. Forskeren har ingen tilknytning til noen av informantene i forkant av intervjuene.

Relevans eller validitet betyr at litteraturen og data som benyttes er relevant og at intervjuobjektene erfaring og spørsmålene de blir stilt faller innenfor oppgavens rammer (Dalland, 2012). Relevans eller validitet kan også bety hvorvidt informasjonen kan generaliseres (Weber, 1990).

5.1.4 Vitenskapelig artikkel

Deler av arbeidet med masteroppgaven har bestått av å skrive en vitenskapelig artikkel. Arbeidet ble fordelt på følgende forfattere:

1. Yara Louisa Richani
2. Ole Jonny Klakegg
3. Jardar Lohne

Jardar Lohne presenterte først forslaget om å publisere en vitenskapelig artikkel med utgangspunkt i funnene i masteroppgaven. Beslutningen om å skrive en vitenskapelig artikkel ble gjort av førsteforfatter i et møte med Ole Jonny Klakegg. Sistnevnte har gitt tilbakemeldinger og faglige og strukturelle innspill, samt korrekturlesing. Jardar Lohne har bidratt med akademisk skriving, veiledning og korrekturlesing. Artikkelen er utformet av førsteforfatter.

Arbeidet har foregått parallelt med masteroppgave og benyttet seg av samme metode og litteratur. Artikkelens resultatdel og diskusjonsdel er delt opp etter medvirkende rotårsaker i større grad enn i masteroppgaven. Diskusjonsdelen og konklusjonen har bidratt til masteroppgaven. Teorien, innledningen og sammendraget er en svært komprimert versjon av det i masteroppgaven, der kun det mest nødvendige er tatt med. Dette skyldes PROJMANs krav om maksimalt 8 sider. Den endelige artikkelen ble sendt til PROJMAN 28.04.2017.

5.2 Litteraturstudie

5.2.1 Valg av metode

Litteraturstudien er en viktig del av forskningen for å undersøke hva som er gjort av forskning fra før (Blumberg et al., 2014). Styrker og svakheter for alle kilder som benyttes må vurderes av forfatteren. Det er viktig å ha i bakhodet hva hensikten med litteraturstudien er underveis i litteratursøket. Studiens kontekst skapes ved å utforske eksisterende forskning, og på den måten kan man evaluere om studien kan bidra til nye funn.

5.2.2 Fremgangsmåte

Litteratursøket ble basert på forskningsspørsmålene. Studien er basert på dybdelesing av relevante litteraturfunn fra litteratursøket etter anbefalingene fra Arksey & O'Malley (2005). Der det var mangel på vitenskapelig litteratur, ble mindre akademiske kilder benyttet. Først gjaldt det å finne litteratur som omhandlet identitetsmisbruk i BAE-bransjen, men dette ga ingen akademiske eller vitenskapelige kilder. Derimot fikk søket en del treff i aviser med nyhetssaker om økonomisk kriminalitet og arbeidslivskriminalitet innen byggebransjen. Alle nyhetssaker hvor identitetsmisbruk kan ha vært involvert ble derfor inkludert. Andre typer økonomisk kriminalitet og arbeidslivskriminalitet ble utelatt fra studien. Tabell 5.2 viser hvilke databaser som ble benyttet i litteratursøket:

Tabell 5.2: Databaser som ble benyttet i litteratursøket

Databaser
1. Oria
2. Google
3. Google Scholar
4. Scopus

Fordi tematikken er lite forsket på, ga fagspesifikke databaser ingen funn, og derfor ble mer åpne og mindre kvalitetssikre databaser (slik som Google) benyttet. Hver av de forskjellige søkemotorene har sine styrker og svakheter. For eksempel gir Google langt flere treff enn Google Scholar, men mange av treffene kan være irrelevante,

upålitelige og/eller av dårlig kvalitet. Likevel kan det være et godt sted å starte, spesielt når det er et tema som er lite skrevet om fra før.

Google gjør det bredeste søket av alle søkemotorene, men plukker opp mest “støy”. Man kan få alt fra akademiske artikler og publikasjoner til blogger og mindre seriøse tekster. Det skal ikke stoles på og tas for gitt at kildene er troverdige, men et Google-søk kan åpne mange dører og gi forskeren noen idéer. For eksempel kan man finne frem til en upålitelig artikkel, som kan lede til gode og troverdige referanser. Google Scholar egner seg bedre til akademisk bruk. Der kan man finne alt fra artikler, hovedoppgaver og tekniske rapporter fra forskjellige forskningsområder (Google Scholar, 2016). Man bør likevel stille seg kritisk til kildene, selv om de i utgangspunktet skal være pålitelige. På Oria finner man akademisk stoff fra norske fag- og forskningsbiblioteker (BIBSYS, 2016). Det tilgjengelige materialet skal i utgangspunktet være filtrert og kvalitetskontrollert av universitetsbibliotekene, men upålitelige tekster kan likevel snike seg inn. Scopus er en database som inneholder en stor samling av sammen drag og siteringer av litteratur innen fagområder som teknologi og vitenskap, og er anerkjent i akademisk sammenheng (Scopus, 2016). Det meste av litteraturen er pålitelig, om ikke alt.

Søkeordene som er brukt er valgt med forskningsspørsmålene i bakhodet. Først ble søkeordene “falsk ID AND bygg” benyttet for å undersøke hva falske identiteter i byggebransjen faktisk betyr. Dette ga få relevante treff, så søket ble utvidet til mer generell kriminalitet eller korrupsjon i byggebransjen. Søkeordene “korrupsjon AND byg*” ga mange relevante treff i form av masteroppgaver og artikler, spesielt engelsk litteratur. Søkene ble gjort både på norsk og engelsk.

For å undersøke om identitetsmisbruk eksisterer i byggebransjen, ble HMS-kortsystemet undersøkt. Søkeord som “HMS-kort” og “arbeidstilsynet” ble brukt. Google Scholar ga flest relevante treff i form av masteroppgaver og studier om utenlandske arbeidstakere og HMS. Aviser som Dagbladet, Aftenposten og byggeindustrien ble også undersøkt for å se hva som er blitt skrevet om falske identiteter og arbeidslivskriminalitet i byggebransjen. Søket ble gjort på Google, og ledet frem til flere saker der økonomisk kriminalitet og arbeidslivskriminalitet var tema. Malerbransjen var spesielt godt belyst i artiklene.

Forskningsspørsmålet om konsekvenser av identitets- og kvalifikasjonsmisbruk for norsk byggebransje var spesielt vanskelig å søke etter. Ikke bare er det lite skrevet om identitetsmisbruk i byggebransjen, men det er spesielt lite forsket på konsekvensene av det. Det nærmeste søket som besvarte dette spørsmålet var søkeordene “HMS-kort” og “utenlandske arbeidstakere”, der spesielt konsekvenser med tanke på

HMS og utenlandsk arbeidskraft kommer frem. I tabell 5.3 kan det se ut som søket på konsekvenser av kriminalitet i byggebransjen ga mange treff, men disse viste seg å være utenfor studiens rammer. Søkeord som ikke ga noen treff er ikke tatt med i tabellen. I tillegg er lovdata og arbeidstilsynet benyttet som oppslagsverk, disse er også ekskludert fra tabellen. Forskningsspørsmålet om tiltak for å løse problemene med falsk identitet og kvalifikasjon i byggebransjen var også utfordrende å besvare. Det er, så vidt forfatteren vet, skrevet lite om identitets- og kvalifikasjonsmisbruk i BAE-bransjen og konsekvensene av det, og derfor lite om tiltak. Her dukket likevel Oslo kommune sitt nye tiltak opp i søket etter “arbeidslivskriminalitet” og “useriøsitet”.

Tabell 5.3 under viser de ulike søkeordene som ble brukt og hvor mange treff de ulike søkemotorene ga. Google-søk er utelatt fra tabellen.

Tabell 5.3: Søkeord brukt i litteraturstudien og antall treff i de ulike søkemotorene

Søkeord / Keywords	Antall treff i Google Scholar	Antall treff i Oria	Antall treff i Scopus
HMS-kort AND arbeidstilsynet	48	2	0
Korrupsjon AND byg*	2580	309	2
Corruption AND Construc- tion	846 000	9445	466
Falsk ID-kort bygg	117	0	0
Konsekvens «AND» krim* «AND» byg*	645	343	0
Arbeidslivs- kriminalitet	477	18	0
(Sosial dum- ping) OR useriøs AND byg*	901	66	0
(Organised OR Organized) AND Crime	1 490 000	35 820	3 551

5.2.3 Validitet og reliabilitet

For å vurdere litteraturen benyttes VIKO's (2016) kriterier til troverdighet, objektivitet, nøyaktighet og egnethet. Troverdighet handler om forfatterens tilhørighet og utdanning. Det handler også om hvor artikkelen er funnet, for eksempel om det er i et fagrelevant tidsskrift. Objektivitet handler om hvordan data er presentert og om det er i samsvar med tidligere forskning. Forfatterens hensikt bør være å informere og ikke å overtale leseren. Nøyaktighet handler om forskningsmetodikken og hvor godt forklart den er. Det handler også om hvor oppdatert datagrunnlaget er og hvorvidt informasjonen kan bekreftes av andre kilder. Egnethet handler om hvor godt artikkelen passer til forfatterens behov og hvor relevant dataene er for oppgaven som skrives. Hvem artikkelen er skrevet for spiller også en rolle, samt om det er behov for å kaste nytt lys over problemstillingen.

Reliabilitet betyr troverdighet i denne sammenhengen, mens validitet handler om hvorvidt informasjonen er gyldig for oppgavens problemstilling. Det meste av relevant informasjon ble funnet i avisartikler og rapporter fra offentlige etater og Nasjonalt ID-senter. Mye av litteraturen omhandler identitetsmisbruk på generelt grunnlag og er ikke knyttet opp mot byggebransjen spesifikt. Dette ble likevel benyttet for å skape bedre forståelse av identitetsproblemet på generell basis. Studiens eksplorative form må tas med i betraktning når litteraturens validitet vurderes. Det ble ikke funnet noen akademiske publikasjoner om identitets- og kvalifikasjonsmisbruk i norsk BAE-bransje.

Hvorvidt kildene som ble funnet er pålitelige er vanskelig å vurdere. Kildene var i stor grad avisartikler og rapporter og det er uvisst hvor mange ganger de er sitert. Dog er de skrevet av personer med kunnskap om feltet. Litteraturen er uansett benyttet for å skape et bilde av situasjonen slik den er i dag og informasjonen som fremkommer blir tatt med en klype salt. Derfor er intervjuene en svært viktig del av denne eksplorative studien. Likevel ble VIKO's (2016) retningslinjer for kildekritikk benyttet i litteratursøket.

5.2.4 Styrker og svakheter

I og med at troverdige og kvalitetssikrede databaser slik som Oria, Scopus og til og med Google Scholar ga få eller ingen treff, måtte forfatteren ty til mindre akademiske kilder. Det er en klar svakhet som forfatteren har vært klar over. Derfor blir ikke noen av funnene fra litteraturen ansett som troverdige med mindre de ble støttet opp

gjennom intervjuene. Mye av litteraturen som ble funnet fra mer troverdige kilder er det som beskriver rammeverket til oppgaven. Dette gjelder lover, regler, forskrifter med mer. Søkene ble gjort på både norsk og engelsk, men fordi oppgaven omhandler den norske byggebransjen er det hovedsaklig benyttet norske kilder. Den begrensede mengden litteratur om identitets- og kvalifikasjonsmisbruk i norsk BAE-næring er en betydelig svakhet og fører til at forfatteren må akseptere de få kildene som finnes.

Det er en styrke at problemstillingen er lite beskrevet i litteraturen fordi forfatteren har mindre å forholde seg til og står friere til å velge selv. I den styrken ligger det en risiko i mangelen på retningslinjer, fordi det er større sannsynlighet for å gå feil retning. Men i sin helhet er mangelen på litteratur et klart tegn på at studien er nødvendig.

5.2.5 Mulige feilkilder og begrensninger

En mulig feilkilde er at det kan velges feil litteratur, det vil si utilstrekkelig kildekritikk. Det kan også være at relevant litteratur ikke ble oppdaget på grunn av feil søkeord eller at søket er gjort i feil søkemotor. Studien er basert på en begrenset mengde litteratur, og kan føre til at antagelser fra litteraturen brukes som sannhet i rapporten.

Litteraturen ble begrenset til å omhandle identitets- og kvalifikasjonsmisbruk både på nasjonalt plan og innen BAE-bransjen. Slik ble det mulig å utforske årsaker og konsekvenser, for så å foreslå tiltak.

5.3 Intervjuer

5.3.1 Valg av metode

Intervjuet er et viktig redskap når det arbeides med mennesker (Dalland, 2012). Det gjelder å forstå situasjonen og gjøre seg forstått. Intervjuet skal kunne fortelle oss om noe utover intervjuobjektet. Det er på grunnlag av spørsmålene at man får svar, derfor må disse være godt utformet. Det kvalitative intervjuets hensikt er å innhente kunnskap gjennom beskrivelser av den situasjonen som intervjuobjektet befinner seg i.

I følge Blumberg et al. (2014) kan et kvalitativt intervju kategoriseres som enten ustrukturerte eller semi-strukturerte, som skiller seg fra den kvantitative metodens strukturerte spørreundersøkelse. I et ustrukturert intervju snakker intervjuobjektet fritt. I et semi-strukturert intervju har forskeren noen spørsmål i forkant, men det er likevel rom for at intervjuobjektet kommer med egne meninger og uttalelser senere. For å kunne oppdage ny informasjon og nye fenomener er det ustrukturerte intervjuet best egnet.

I denne studien er semi-strukturerte intervjuer benyttet som metode. Spørsmål ble utformet på forhånd, men ble bare brukt som en veiledning eller sjekklister. Intervjuobjektene har fått snakke fritt, og spørsmålene er derfor ikke besvart i kronologisk rekkefølge. Spørsmålene ble kun stilt dersom intervjuobjektet ikke allerede hadde besvart disse. Oppfølgingsspørsmål som ikke var en del av den opprinnelige intervjuguiden ble også blitt stilt underveis. Slike spørsmål ble stilt dersom det var uklart rundt noe intervjuobjektet fortalte eller der det var behov for å utdype. Spørsmålene til intervjuobjektene er formulert ut fra hvilken rolle de har, og intervjuguidene til hvert intervju varierer derfor også. Intervjuobjektene har gitt forskeren tillatelse til å bruke deres navn i oppgaven, og det var derfor ikke behov for å anonymisere noen. Dette er svært viktig da det er intervjuobjektene som gir informasjonen tyngde.

5.3.2 Fremgangsmåte

En intervjuguide ble utformet på forhånd og fungerte som en sjekklister under intervjuene. I følge Dalland (2012) skal intervjuguiden lede forskeren gjennom intervjuet. Spørsmålene bør utformes mest mulig i åpen form for å få levende og spontane svar. Derfor kan det være greit å starte med åpne spørsmål og snevre mer inn på ulike temaer etterhvert. Intervjuet starter gjerne med at forsker presenterer temaet for intervjuobjektet. Intervjuguidene ble utformet for å best mulig kunne besvare forskningsspørsmålene. Etter presentasjon av tema ble intervjuobjektet bedt om å fortelle om sin bakgrunn og deretter om sine erfaringer med problemstillingen misbruk av ID og kvalifikasjon i norsk byggebransje. Dersom intervjuobjektet ikke nevnte det selv, ble spørsmål fra intervjuguiden stilt. Det hele ble rundet av med et spørsmål om hvorvidt intervjuobjektet hadde mer å tilføye og spørsmål om tillatelse til å bruke intervjuobjektets navn i denne rapporten. Ettersom intervjuobjektene er valgt på bakgrunn av tilhørighet, kunnskap og rolle, er intervjuguidene forskjellige. Dersom det har vært noen oppfølgingsspørsmål i etterkant, har disse blitt sendt på epost til intervjuobjektet. Hver intervjuguide kommer derfor før sammendraget fra hvert intervju i kapittel 7 med funn. Nøkkelinformanter ble bedt om å verifisere viktige

funn fra intervjuene på epost i etterkant av intervjuene.

Intervjuene ble hovedsaklig gjort over telefon, med unntak av intervjuet med Kristian Dahlberg Hauge og Bjørg Strømsås. Bjørg Strømsås ble intervjuet i forbindelse med prosjektoppgaven høsten 2016 hvor formålet var å bekrefte noen av funnene. Grunnet personens utilgjengelighet, ble intervjuet gjort på epost. Kristian Dahlberg Hauges geografiske lokasjon gjorde det svært enkelt å arrangere et intervju ansikt til ansikt. Det ble derfor tatt lydopptak av intervjuet som i etterkant ble transkribert.

Begrunnelse for valg av intervjuobjektene

Ettersom tematikken er lite beskrevet i litteraturen, var det viktig at intervjuobjektene ble valgt slik at et mest mulig helhetlig bilde ble dannet. Intervjuobjektene ble valgt ut fra fire nivåer: Samfunnsnivå, bransjenivå, firmanivå og løsningsleverandørnivå. Det var i utgangspunktet tenkt at individnivå også skulle inkluderes, men dette ble strøket for å passe inn i tidsrammen for denne rapporten. Totalt ni semi-strukturerte intervjuer ble gjennomført i henhold til Yin (2013).

Bjørg Strømsås ble intervjuet allerede i forbindelse med prosjektoppgaven forrige semester. Hennes stilling som rådgiver i SUA gjorde henne interessant (samfunnsnivå). Intervjuet ble gjennomført via epost 21.11.2016. Hallgeir Berg, HR-leder for Veidekke, avdeling Trondheim ble valgt som intervjuobjekt grunnet sin jobb med ansettelser (firma- og bransjenivå). Intervjuet ble gjennomført over telefon den 24.01.2017 og varte i 15 minutter. Overpolitibetjent Rune Søvting ble valgt som intervjuobjekt grunnet sin erfaring med seriøsitetsarbeid i byggebransjen og anbefaling fra medveileder. Han ble også valgt for å få inn politiet sitt synspunkt i oppgaven (samfunnsnivå). Intervjuet ble gjennomført over telefon den 30.01.2017 og varte 25 minutter. Kristian Dahlberg Hauge, leder for EBA Trøndelag og Håndverkerforeningen i Trondheim, ble valgt som intervjuobjekt grunnet sin erfaring og rolle innen politikken, og supplerer oppgaven med det politiske synet av seriøsitetsarbeid i byggebransjen (bransje- og samfunnsnivå). Intervjuet ble gjennomført ved personlig oppmøte på intervjuobjektets kontor den 30.01.2017 og hadde en varighet på 20 minutter. Katrine Steen Andersen ble valgt grunnet sin stilling i Oslo kommune som prosjektleder for de nye tiltakene mot arbeidslivskriminalitet (bransje- og samfunnsnivå). Intervjuet ble gjennomført over telefon den 21.02.2017. Intervjuets varighet var ca. 25 minutter. Hans Hagby ble valgt som intervjuobjekt grunnet sin erfaring med useriøse aktører i prosjektet Terminal 2 Gardemoen (bransje- og firmanivå). Intervjuet ble gjennomført over telefon den 21.02.2017 med en varighet på 35 minutter. Arne Myskja ble valgt

som intervjuobjekt grunnet sitt arbeid med HMSReg (løsningsleverandørnivå). Intervjuet ble gjennomført over telefon den 01.03.2017 og hadde en varighet på 40 minutter. Christian Pedersen, spesialrevisor i Skattekrim, ble intervjuet 13.03.17 og intervjuet varte i 25 min. Han ble valgt på grunn av sin erfaring med økonomisk kriminalitet og etter tips fra Rune Søfting (samfunnsnivå). Marit Nordsveen Bjørndal, seniorrådgiver og ID-spesialist ved Skatteetaten, ble intervjuet etter anbefaling fra Christian Pedersen (samfunnsnivå). Intervjuet ble gjennomført 24.03.2017 og hadde en varighet på 27 minutter.

5.3.3 Validitet og reliabilitet

Når det er snakk om validitet på intervjuene er det snakk om kvaliteten på data som er samlet inn (Dalland, 2012). Flere forhold påvirker denne kvaliteten. For det første må intervjuet ledes på en fri måte, slik at intervjuobjektet blir minst mulig påvirket av forskeren. Intervjuobjektet må også ha noe å fortelle og evnen til å sette ord på det. Klargjøring av begreper som brukes kan også være nyttig for å sørge for at forsker og intervjuobjekt snakker om det samme. Helst bør forskeren tolke intervjuet mens det pågår. Jo lenger tid det går etter intervjuet, desto større er sjansen for at informasjonen mistolkes. Underveis i intervjuet er det lurt å få en bekreftelse på at man har forstått det intervjuobjektet formidlet riktig. Dette kan også gjøres i etterkant i en sitatsjekk.

Reliabilitet, eller etterprøvbarhet, er utfordrende når man benytter en kvalitative intervjuer. Dersom studien gjentas er det ikke garantert at de samme data vil dannes. Jo mer struktur intervjuene har, desto høyere etterprøvbarhet har de (Dalland, 2012). Hvorvidt forskeren har forstått intervjuobjektet rett påvirker også etterprøvbarheten, det samme gjelder endring av innhold under transkribering. Når man derimot benytter seg av et ekspertutvalg, altså et utvalg som består av personer som er godt kjent med problemstillingen, øker etterprøvbarheten. Dette ble observert halvveis i intervjurunden, da intervjuene i stor grad resulterte i bekreftelse av funnene som allerede var funnet og ikke føyde til ny informasjon.

5.3.4 Styrker og svakheter

Den kvalitative tilnærmingen egner seg godt når et fenomen skal undersøkes i dybden (Dalland, 2012). Dybdeintervjuer med et lite utvalg personer skaper en forståelse av

problematikken ved å samle inn, beskrive og forstå erfaringene og kunnskapen til intervjuobjektene. Deres egne meninger vil også spille inn. Utvalget bestod av forskjellige aktører fra bransjen, offentlige etater og administrative aktører for å undersøke hvordan de forskjellige aktørene forholder seg til og arbeidet med tematikken. De fleste intervjuobjektene hadde svært god erfaring med tematikken, med unntak av HR-lederen fra Veidekke. Det at informantene egnet seg såpass godt og ga gode data og funn er en styrke. Den semi-strukturerte intervjuformen ga rom for åpne samtaler, som også ga styrke til oppgaven. Fordi intervjuene tillater forskeren å gå i dybden av tematikken, besvarte det spørsmålene om rotårsakene og konsekvensene godt. Noe vanskeligere var det å besvare spørsmålet om tiltak, dermed har intervjuformen en svakhet i dette tilfellet.

En annen svakhet med intervjuformen er intervjuerens påvirkning på intervjuobjektene (Dalland, 2012). Måten spørsmålene stilles på kan ha innvirkning på hvordan informanten besvarer spørsmålene. Intervjueren må passe på å ikke legge ord i munn til informanten, men heller stille åpne objektive spørsmål. En annen svakhet i den kvalitative intervjuformen er at funnene i liten grad kan generaliseres, det vil si at funnene ikke nødvendigvis gjelder for hele den norske BAE-bransjen.

Ettersom mesteparten av intervjuene er gjennomført over telefon og det ikke ble gjort lydopptak, vil informasjonen fra intervjuene ikke kunne være tilgjengelig i ettertid. Jo mer forskerens notater fra intervjuene gjøres om i ettertid, desto større er sjansen for at informasjonen endrer mening over tid (Dalland, 2012). Sammendragene fra intervjuene er derfor skrevet underveis og rett etter intervjuene, og forskeren har hensiktsmessig unngått å endre på disse i ettertid. Sammendragene fra intervjuene preges derfor av en muntlig form. Kun ett intervju ble gjennomført ansikt til ansikt, og dette ble det tatt lydopptak av. Dette intervjuet vil være tilgjengelig i ettertid. Svakheten med lydopptak kan være at informanten ikke snakker like fritt som i en vanlig samtale; der har telefonintervjuene uten lydopptak en styrke. Likevel fikk intervjuobjektene valget om å være anonyme, så det er usikkert hvor mye de begrenset seg i samtalene. Intervjuobjektene ble i ettertid bedt om å bekrefte funnene fra intervjuene, noen fikk også en epost med oppfølgingsspørsmål der det var uklarerhet i sammendragene.

5.3.5 Mulige feilkilder og begrensninger

Blumberg et al. (2014) lister opp noen av feilkildene med kvalitativ forskningsmetode. Den første er at forskeren og intervjuobjektene kan være subjektive. Mennesket styres

av egne følelser, meninger, opplevelser, erfaringer osv., som kan gjøre det vanskelig å være objektiv i en intervjusammenheng (Dalland, 2012). Det kan også være at ansiktsuttrykk og kroppsspråk farger det som blir sagt, og dette fanges ikke opp i en telefonsamtale. Et eksempel kan være dersom intervjuobjektet bruker humor eller sarkasme, og dersom forsker ikke ser kroppsspråket kan ordene tas bokstavelig når de egentlig er ment å tas med en klype salt. Forskjellige intervjuobjekter har forskjellige måter å svare på spørsmål. I og med at flesteparten av intervjuene er gjennomført over telefon, kan dette være en feilkilde. Forskeren har derfor forsøkt å legge merke til endringer i stemme og toneleie, og hvordan spørsmålene besvares for å best mulig få en sann datainnsamling. Det er også viktig at forskeren ikke stiller ledende spørsmål for å få de svarene som ønskes. Intervjuet bør være mest mulig fritt slik at intervjuobjektet kan komme med sine egne meninger. En annen feilkilde er at svarene kan misforstås av forskeren eller bli forvrengt under tolkning eller transkribering (Dalland, 2012). I arbeid med mennesker vil det alltid være rom for misforståelser og feiltolkning, fordi man som person ser ting gjennom egne øyne og farges av egne meninger og erfaringer. Noe av risikoen forsvinner dessuten når intervjuobjektene i etterkant blir bedt om å bekrefte nøkkelfunnene fra intervjuet.

En feilkilde med den kvalitative intervjuformen er liten etterprøvbarehet (Blumberg et al., 2014). Det betyr at dersom intervjuet skulle blitt gjennomført på nytt så er det usikkert om intervjuet ville gitt de samme funnene. Forskeren hadde i forkant av intervjuene ingen tidligere erfaring med den kvalitative intervjuformen, og dette er også en mulig feilkilde. En annen feilkilde er at begrepene som ble benyttet under intervjuene kan ha forskjellig betydning for forskjellige aktører. Det ble under intervjuene derfor stilt spørsmål om hva de mest sentrale ordene betyr for intervjuobjektet.

Teoretisk rammeverk

6.1 Begreper

6.1.1 Kontroll

Oxford University Press (2006) definerer kontroll (eng. control) som makten til å påvirke folks oppførsel eller et handlingsforløp, å forhindre noe, eksempelvis i kriminell sammenheng, eller som en måte å regulere eller begrense noe på.

Justis- og beredskapsdepartementet (2008) har en annen definisjon av begrepet i identitetssammenheng: *“Ved inn- og utreisekontroll påses at enhver har pass eller annet legitimasjonsdokument som er godkjent som reisedokument, og at visumplichtige har gyldig visum. Dersom den kontrollerte nekter å oppgi sin identitet, eller det er grunn til mistanke om at den oppgitte identiteten er falsk, eller at personen skjuler legitimasjonsdokument, kan det foretas visitasjon med sikte på å fremskaffe legitimasjonsdokument. Det skal også påses at det ikke foreligger annet grunnlag for bortvisning, jf. §§ 17 og 121. Ved inn- og utreisekontroll kan det også foretas andre former for identitetskontroll, herunder iriskontroll, kontroll av fingeravtrykk og ansiktsgjenkjenning.”* Videre er det politiet som har ansvar for grensekontrollene, men tollvesenet kan bistå med inn- og utreise av utlendinger. Tollvesenet har samme rettigheter og plikter som politiet.

I denne rapporten brukes kontroll i forbindelse med å fremvise identitetsdokumentasjon og sikre at dokumentet er ekte og hos sin rettslige eier.

6.1.2 Kvalifisering

En kvalifikasjon viser til en oppnåelse eller en kvalitet som gjør en person egnet til en spesifikk jobb eller aktivitet. Det viser også til et krav som må tilfredsstilles. Ordet kvalifikasjon stammer fra det latinske ordet *qualis* som betyr “av sitt slag” (Oxford University Press, 2017). Kvalifiseringsbegrepet brukes i offentlige anskaffelser i forbindelse med prekvalifisering eller samtidig med tilbud. Oppdragsgiver bestemmer hvilke kvalifikasjonskrav som gjelder for å kunne delta i konkurransen. Kvalifikasjonene blir et minimumskrav som må tilfredsstilles for at et tilbud skal kunne vurderes. I prekvalifiseringsrunden er det konkurranse om hvilken leverandør som er best kvalifisert, slik at leverandørene som ikke egner seg til å gjennomføre arbeidet blir sortert ut. Prekvalifisering kan være nødvendig i mer komplekse prosjekter der det er behov for spesiell kompetanse, og minker antall tilbydere (Lædre, 2009).

6.1.3 Identitet

Ordet identitet kommer fra det latinske ordet *idem* som betyr “det samme” (The Latin Dictionary, 2010). Bokmålsordboka (2016) definerer identitet som det å være fullstendig lik noe eller som summen av alt som gir et individ individualitet. Det kan også være navn eller stilling til en person (Universitetet i Bergen & Språkrådet, 2016).

Oxford dictionary (2006) definerer identitet som “the fact of being who or what a person or thing is”. Identitet er personlig og handler om hva som gjør en person til seg selv. I dagligtalen kan det bety personlig identitet, kjønnsidentitet, etnisk og nasjonal identitet, kulturell identitet med mer (Eriksen, 2004).

Begrepet har to betydninger. Den første er muligheten for å sikre unik og entydig identifikasjon av en person, slik som personnummer og legitimasjon. Det brukes for å forsikre at det er snakk om riktig person. Den andre betydningen brukes som et psykologisk eller kulturelt uttrykk for det som en person oppfatter som seg selv, eller det som oppfattes av andre. Det viser til hva en person føler tilhørighet til (Eriksen, 2004).

Ifølge Kim (2011) finnes det tre typer identitetsreferanser det kan skilles mellom når det er snakk om familiejenforening: Offisielle dokumenter (folkeregistre), offentlig kunne bevise den påståtte identiteten, eller biometrisk informasjon. Sergeeva (2016) argumenterer for at identiteter er sosiale konstruksjoner, og at forskjellige typer identitetsreferanser brukes i ulike sammenhenger. En slik sosial identitetsteori er

rettet mot grupper og deres oppfattelse av egen identitet, og rettes ikke mot hvert individ. Derfor benyttes ikke denne definisjonen i denne konteksten.

Definisjonen av begrepet identitet i denne rapporten er noe som entydig bekrefter hvem og hva en person er. Dette er viktig i samfunnet fordi hvert individ har rettigheter og ansvar. Uten en kjent identitet kan personer leve utenfor det sosiale systemet og derfor utnyttes. Likeledes er det ikke mulig å forsikre at et individ uten identitet har de kvalifikasjonene som behøves for en profesjonell stilling. Med falske identitetsdokumenter menes at det ikke har blitt utstedt av en offisiell myndighet, men har blitt laget for å se nøyaktig lik ut som de som er autentiske. Det kan også være et autentisk dokument hvor det har blitt gjort små endringer, for eksempel bilde eller personopplysninger (Hoffmann et al., 2016).

6.1.4 Arbeidslivskriminalitet

Arbeids- og sosialdepartementet (2017) definerer arbeidslivskriminalitet som *“handlingene som bryter med norske lover om lønns- og arbeidsforhold, trygder, skatter og avgifter, gjerne utført organisert, som utnytter arbeidstakere eller virker konkurransevridende og undergraver samfunnsstrukturen”*.

Dette kjennetegner arbeidslivskriminalitet:

- Skatte- og avgiftskriminalitet
- Regnskaps- og bokføringsovertredelser
- Korrupsjon
- Ulovlig tapping av selskaper
- Konkurskriminalitet
- Hvitvasking
- Valutasmugling
- Menneskehandel
- Trygdesvindler
- Bedrageri
- **Falske/uriktige opplysninger og dokumentasjon til myndighetene, herunder falsk ID**

- Brudd på arbeidsmiljøloven
- Brudd på utlendingsloven

6.1.5 Stråmenn og stråselskap

En stråmann er en person som påtar seg formelle ansvar for en transaksjon, spekulasjon eller lignende (Gundersen, 2015). Betydningen kan også benyttes om et selskap, et stråselskap, der et selskap unngår nasjonal beskatning ved å etablere seg i et skatteparadis (Jusleksikon, 2012). Det brukes til hvitvasking eller andre former økonomisk kriminalitet i regi av den som eier selskapet i hjemlandet.

6.1.6 Forfalskning

Bokmålsordboka (2016) definerer det å forfalske som å lage noe uekte, mens Oxford University Press (2006) definerer counterfeit som noe som er en eksakt etterligning av noe som er verdifullt med intensjonen om å lure eller bedra. Dokumentforfalskning er ifølge straffeloven straffbart med bot eller fengsel inntil 2 år (Justis- og beredskapsdepartementet, 2005b). Dokumentforfalskning innebærer å forfalske et dokument eller anskaffe et forfalsket dokument for så å bruke det som et ekte dokument. Det er også straffbart å besitte falsk segl, stempel osv. som brukes til forberedelse av dokumentforfalskning.

6.1.7 Kriminalitet

Oxford Dictionary (2006) definerer kriminalitet som en handling som strider imot loven. Organisert kriminalitet kan defineres som kriminelle aktiviteter som er planlagt og kontrollert av ressurssterke grupper gjennomført i stor skala. Mafia defineres også som en organisert kriminell gruppe og brukes om kriminelle grupper som ligner på mafiaen fra opprinnelsesstedet på Sicilia i Italia, både i organiseringsmåte og sin hensynsløse oppførsel (Oxford University Press, 2006).

Når vi snakker om økonomisk kriminalitet refereres det til lovstridige handlinger som motiveres av profitt. Handlingene foregår i en økonomisk virksomhet som i seg selv kan være lovlig eller ulovlig (Økokrim, 2015). For eksempel er hvitvasking en

handling som gjøres for å få straffbare handlinger til å fremstå som lovlige, ved å integreres i den legale økonomien (Økokrim, 2016b).

6.1.8 Korrupsjon

Transparency International (2016) definerer korrupsjon som misbruk av betrodd makt for personlig vinning. Oxford University Press (2006) definerer det å være korrupt som det å oppføre seg uærlig for til gjengjeld å få penger eller annen belønning. Ulike typer korrupsjon kan være bestikkelse, bedrageri, rigging av anbudsrunder, underslag, utpressing, interessekonflikter, urettferdig oppførsel, forsømmelse, eller favorisering (Le et al., 2014).

6.1.9 HMS-kort

HMS-kort tilsvarer det som tidligere ble omtalt som ID-kort eller byggekort. For å kunne identifisere hvem du er og hvem du jobber for, er alle som utfører arbeid på bygg- og anleggsplasser pålagt å utstyre både norske og utenlandske arbeidstakere med HMS-kort (Arbeidstilsynet, 2016a). Støttefunksjoner, slik som renhold og kantine, skal ha HMS-kort når de oppholder seg fast på anleggsområdet (Regelhjelp.no, 2016). Slik skal HMS-kortet bidra til bedre oversikt over aktørene på en byggeplass. HMS-kortet i seg selv er ikke gyldig som legitimasjon. Kortet er gyldig i to år av gangen (Arbeidstilsynet, 2016a). HMS-kortet utstedes av Arbeids- og sosialdepartementet, og utstedelsen foretas av firmaet Oberthur Technologies på vegne av departementet (BNL, 2014).

Dersom det benyttes innleide arbeidstakere på bygg- og anleggsplassen er det utleievirksomheten eller bemanningsbyrået som skal sørge for at de innleide arbeidstakerne utstyres med HMS-kort (Arbeidstilsynet, 2016b).

6.1.10 ID-kort

ID-kort er svært vanlig i utlandet og brukes på samme måte som passet brukes som legitimasjon i Norge (Hoffmann et al., 2016). Et nasjonalt ID-kort skal innføres i 2017, og vil være mer praktisk i bruk enn passet, men like pålitelig. ID-kortet inneholder samme biometriske personopplysninger som passet, altså bilde av ansiktet

og fingeravtrykk, og vil kunne brukes istedet for pass på reiser i EØS-land (Justis og beredskapsdepartementet, 2016).

6.1.11 Sosial dumping

Uttrykket sosial dumping refererer til når arbeidstakere, spesielt utenlandske, blir utsatt for brudd på HMS-regler og får lavere lønn enn de har krav på. Det skjer ofte i kombinasjon med eller som konsekvens av svart arbeid (Riksrevisjonen, 2016).

6.1.12 Svart arbeid

Svart arbeid innebærer skatte- og avgiftsunndragelser (Andersen et al., 2014). På EU-nivå defineres svart arbeid som alle betalte aktiviteter som i utgangspunktet er lovlige, men som ikke oppgis til myndigheter etter nasjonale regler. Det kan innebære fullstendig eller delvis skatte- og avgiftsunndragelser, og fører til sosial dumping og urettferdige konkurranseforhold (Jølstad, 2014).

6.1.13 Heleri

I straffeloven går heleri inn under formuesforbrytelser, og omfatter alle handlinger som går ut på å motta eller skaffe seg utbytte av en straffbar handling (Justis- og beredskapsdepartementet, 2005b). Hvitvasking er en slik handling hvor formuegoder konverteres, og det innebærer også salg av tyvegods.

6.1.14 Rammeverk for utenlandske arbeidstakere

Dersom en utenlandsk arbeidstaker uten norsk personnummer skal jobbe og oppholde seg i Norge i mindre enn seks måneder, tildeles et D-nummer for å bli registrert i Folkeregisteret. D-nummeret er nødvendig for å få skattekort og for å blant annet kunne være kunde i norsk bank, ha konto i Verdipapirsentralen (VPS), motta trygdeytelser fra Norge, og ha fast eiendom i Norge. Personer med arbeids-/oppholdstillatelse eller EU/EØS/EFTA-borgere som skal oppholde seg i Norge i mer enn seks måneder må møte opp på skattekontor. Det gjelder ikke nordiske statsborgere, altså statsborgere i Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige (Skatteetaten, 2016a). Grunnen til

krav om personlig oppmøte er at det skal utføres identitets- og legitimasjonskontroll (Skatteetaten, 2016b). Minstekravet for dokumentasjon er navn, fødselsdato, bilde, kjønn og statsborgerskap (Skatteetaten, 2016d).

Nordiske arbeidstakere kan oppholde seg i Norge i inntil seks måneder uten å folkeregistrere seg, og behøver ikke arbeids- eller oppholdstillatelse for å arbeide og bo i Norge. Den internordiske folkeregistreringsavtalen sier at en person bare kan være registrert i ett nordisk land av gangen (Nordisk råd, 2016).

Godkjenning av utenlandsk utdanning skjer i fylkeskommunene, og disse varierer litt fra hverandre (BNL, 2014). Det kan være utfordrende å godkjenne utenlandsk fagutdanning på lik linje med norsk utdanning.

6.1.15 BAE-næringen

BAE-næringen er en fellesbetegnelse på offentlige og private virksomheter innenfor bygg, anlegg og eiendom. Det omfatter også rehabilitering og vedlikehold (Goldeng & Bygballe, 2013).

6.1.16 Sikring

Med sikring (eng. assurance) menes en indikasjon som gir sikkerhet eller garanti. Det er en tilstand der det ikke er tvil eller usikkerhet (Farlex, 2017). Oxford University Press (2006) definerer begrepet som noe en kan være sikker på. I oppgaven brukes sikkerhetsbegrepet i forbindelse med at identiteter og kvalifikasjoner er ekte og ikke forfalsket eller stjålet.

6.1.17 Beskyttelse

Beskyttelse eller asyl brukes i betydning av et fristed for personer som på grunn av etnisitet, religion, politisk tilhørighet eller lignende frykter forfølgelse (Bahus & Nasjonalt ID-senter, 2016). Personen kan ikke bli sendt tilbake til området hvor han/hun frykter forfølgelse. Personer som får innvilget beskyttelse i Norge har status som flyktning.

6.1.18 A-krimsentre

A-krimsentrene er et samarbeid mellom politiet, Skatteetaten, Tolletaten, NAV og Arbeidstilsynet og arbeider med tverrfaglig analyse og etterretning (Maskinentreprenørens forbund, 2017). Sentrene skal utarbeide nasjonale trussel- og risikovurderinger innen økonomisk kriminalitet og arbeidslivskriminalitet, i tillegg til arbeid mot kriminelle aktører og nettverk (Skatteetaten, 2016c).

6.1.19 StartBANK

StartBANK er et register over leverandører for innkjøpere innen bygg og anlegg som støtter seriøse aktører med informasjon om leverandørene (Achilles, 2017). Ut fra godkjenningskriterier som bestemmes på forhånd evalueres over 5000 leverandører slik at konkurransen blir jevn. Det bidrar til at det blir enklere å velge seriøse aktører.

6.1.20 Imposter

Når en person skaffer seg et ekte identitetsbevis som tilhører noen andre og misbruker det, kalles personen en imposter eller dobbeltgjenger. Dette fordi imposteren og dokumenteieren veldig ofte ligner på hverandre utseendemessig (Hoffmann et al., 2016). Hvis en bedrager stjeler en persons identitet kan det få store konsekvenser for offeret, da bedrageren kan bruke identiteten til å søke om lån, kjøpe varer og ta over posten til offeret (Økokrim, 2016a).

6.1.21 ESA

ESA er EFTAs overvåkningsorgan som kontrollerer at EFTA-landene (Norge, Island, Sveits og Liechtenstein) er i tråd med EØS-reglementet (EFTA Surveillance Authority, 2017).

6.1.22 Verftsdommen

“Verftsdommen er dommen der Høyesterett har bestemt at allmenngjøring av reise, kost og losji, utenbystillegget og arbeidstid er lovlig” (Hasås, 2015). Utenlandske arbeidstakere skal ha like vilkår som norske fagarbeidere.

6.1.23 Uropatruljen

Uropatruljen eies av de fleste partene i byggebransjen i Trondheim og omegn, både arbeidsgivere og arbeidstakere er med (Byggebransjens uropatrulje, 2017). Prosjektet går ut på å avdekke og dokumentere blant annet HMS, sosial dumping, svart arbeid, og ujevne konkurransevilkår. Flere etater er også koblet inn, blant annet politiet og Skatteetaten.

6.1.24 NUF

NUF står for norskregistrert utenlandsk foretak (Registerenheten i Brønnøysund, 2017b). Foretak som vil drive i Norge kan registrere en avdeling av det utenlandske foretaket i Norge. Det er ingen krav til hvilken type foretak det er som kan registreres, men avdelingen vil være skatte- og avgiftspliktig i Norge og må forholde seg til det norske regelverket. Dersom foretaket har registreringsplikt i Norge, må det registreres i Foretaksregisteret. Foretaket har registreringsrett i Enhetsregisteret.

6.1.25 Foretaksregisteret

Alle norske og utenlandske foretak skal registreres i Foretaksregisteret for å sikre rettsvern og økonomisk oversikt (Brønnøysundregistera, 2017). Det brukes for å skaffe riktige opplysninger om aktørene i det norske næringslivet, og alle foretak er pliktig til å registrere seg i Foretaksregisteret. Enkeltpersonforetak som driver handel med innkjøpte varer eller har mer enn fem ansatte i hovedstilling, har også plikt til å registrere seg. Andre enkeltpersonforetak kan registrere seg om de ønsker, men det er ikke et krav. Registrering i Foretaksregisteret gir foretaket et organisasjonsnummer som er viktig identifikasjon for blant annet avgifts- og tollvesenet.

6.1.26 Enhetsregisteret

Når et foretak registreres i Enhetsregisteret får det et organisasjonsnummer (Registerenheten i Brønnøysund, 2017a). Alle næringsdrivende har rett til å registrere seg. Uten et organisasjonsnummer er det ikke mulig å opprette en bankkonto til virksomheten. Virksomheten må registreres i Enhetsregisteret dersom virksomheten er

registreringspliktig i ett av de store statlige registrene, slik som Foretaksregisteret eller Merverdiavgiftregisteret. Det er registreringsplikt for alle som har ansatte.

6.1.27 Brønnøysundregistrene

Brønnøysundregistrene er en etat under Nærings- og fiskeridepartementet, men driver også med registre og tjenester for andre departementer (Brønnøysundregistra, 2017). Brønnøysundregistrene har ansvar for blant annet Foretaksregisteret og Enhetsregisteret, og skal bidra til økonomisk trygghet og effektivitet gjennom riktige registre.

6.1.28 Enkeltpersonforetak

Enkeltpersonforetak er en type organisasjon hvor en person er ansvarlig for en virksomhet og har alt økonomisk ansvar for virksomhetens gjeld og forpliktelser (Registerenheten i Brønnøysund, 2014). Eieren bestemmer alt, det finnes heller ingen lov om enkeltpersonforetak. Enkeltpersonforetaket kan registrere seg i Enhetsregisteret og få et organisasjonsnummer og har også rett til å registrere seg i Foretaksregisteret. Det er registreringsplikt i Foretaksregisteret dersom enkeltpersonforetaket har minst fem ansatte eller driver videresalg av innkjøpte varer.

6.1.29 Utlendingsregisteret

Utlendingsdirektoratet (UDI) har behandlingsansvar for utlendingsregisteret og Kripos er databehandler (Utlendingsdirektoratet, 2017). Når det registreres fingeravtrykk skal det søkes i utlendingsregisteret for å undersøke om personen allerede er registrert under samme eller annen identitet. Formålet med utlendingsregisteret er å bidra til kriminalitetsbekjempelse, effektiv løsning av oppgaver etter utlendingsloven og hensiktsmessig oppgaveløsning ved politiets utlendingsinternat (Justis- og beredskapsdepartementet, 2013).

6.1.30 Passregisteret

Passregisteret er et sentralt passregister, og også utlendingspass og reisebevis for flyktninger kan registreres i registeret (Justis- og beredskapsdepartementet, 1997).

Registeret kan inneholde navn, fødselsnummer, høyde, øyenfarge, fødested osv.. Også signatur og ansiktsfoto kan legges inn i registeret. Passmyndighetene, Kripos og norsk grensekontrollmyndighet skal ha tilgang til passregisteret. Politidirektoratet er behandlingsansvarlig for passregisteret. Politiet kan også hente ut opplysninger i arbeid med å finne en savnet person, identifisere død person, identifisere person som skal arresteres og lignende.

6.2 Identitetskontroll i utlendingsforvaltningen

6.2.1 UDI

Utlendingsdirektoratet (UDI) har ansvaret for å behandle søknader fra utlendinger som vil besøke eller bo i Norge (Bahus & Nasjonalt ID-senter, 2016). Intervjuene brukes for å oppdage feilaktige opplysninger om bosted. Spørsmål om hjemstedet, familierelasjoner, utdanning, alder og lignende stilles. UDI har også utviklet metoder som gjør at intervjueren kan stille spesifikke spørsmål. Under intervjuet kan saksbehandleren avgjøre om det er behov for språkanalyse. Dersom saksbehandleren mener det er usikkerhet om oppgitt bosted, gjøres et lydopptak som sendes til språkanalyse. Språkanalysen undersøker søkerens språk og dialekt og resultatet sammenlignes med det bostedet/hjemstedet søkeren har opplyst om til norske myndigheter.

Det kan også gjennomføres aldersundersøkelse dersom det er tvil om søkerens oppgitte alder (Bahus & Nasjonalt ID-senter, 2016). Verifisering mot registre i søkerens hjemland kan også brukes for å få opplysninger som kan etablere riktig identitet på personen og at personen er borger eller har oppholdstillatelse i det landet. I familieinnvandringsaker kan DNA-analyser brukes for å vurdere opplyst slektskap mellom to eller flere personer. DNA-prøver er frivillige og kan avslås av de involverte partene jmfør utlendingsloven § 87.

6.2.2 UNE

Utlendingsnemnda (UNE) er et forvaltningsorgan som ligner domstolen og behandler klager på avslag gitt av Utlendingsdirektoratet (Bahus & Nasjonalt ID-senter, 2016). UNE har selv ansvar for å kontrollere identitet i forbindelse med behandling av klagesaker uavhengig av Utlendingsdirektoratet.

6.2.3 Utenriksstasjonene

Utenriksstasjonene har ansvaret for å foreta identitetskontroll i saker som ikke har med beskyttelse å gjøre (Bahus & Nasjonalt ID-senter, 2016). Også visumsaker faller inn under ansvaret til utenriksstasjonene. Utenriksstasjonene er saksforberedende instans for alle saker fremmet utenfor Norge og fatter førsteinstansvedtak.

6.2.4 PU

Politiets utlendingsenhet (PU) registrerer og mottar søknader om beskyttelse (asyl) (Bahus & Nasjonalt ID-senter, 2016). PU foretar identitetskontroll og stiller kunnskapsbaserte spørsmål om hjemstedet til søkeren, og gjør beslag av dokumenter som kan belyse søkerens identitet. Det gjennomføres også fingeravtrykkssøk mot ulike registre (Eurodac og AFIS). Det gjøres tekniske undersøkelser av fremlagte identitetsdokumenter. Ved avslag skal PU gjennomføre assistert frivillig retur og tvangsretur. Det å avklare identitet i forbindelse med returarbeidet blir vanskeligere desto lenger vedkommende har oppholdt seg i Norge. Disse oppholder seg ulovlig i landet.

6.2.5 Politiet

Politidistriktene er i førstelinje ansvarlig for å kontrollere ID i de fleste utlendingsaker (Bahus & Nasjonalt ID-senter, 2016). For EU/EØS/EFTA-borgere er det politidistriktene som har ansvaret for oppfølging av identitetskontroll i forbindelse med registrering og utstedelse av registreringsbevis. Servicekontorene for utenlandske arbeidstakere (SUA) er ofte den første myndighetsinstansen som EU/EØS/EFTA-borgere møter, og spiller derfor en viktig rolle i identitetskontroll.

6.2.6 Kripes

Kripes er en nasjonal enhet som arbeider med bekjempelse av organisert og alvorlig kriminalitet (Politiet, 2016). Kripes har egen påtalemyndighet og etterforsker saker som ligger innen sitt eget ansvarsområde. Sakene har ingen geografisk grense, men krever spesifikk kompetanse eller internasjonalt samarbeid.

6.2.7 Nasjonalt ID-senter

Nasjonalt ID-senter bistår og samarbeider med aktører innen offentlig forvaltning, og er et ekspertorgan på identitet (Bahus & Nasjonalt ID-senter, 2016). Nasjonalt ID-senter kan ikke fatte beslutninger, men innhenter og gjør informasjon tilgjengelig for virksomheter som fatter vedtak. Utlendingsforvaltningen kan søke råd og sende over saker til Nasjonalt ID-senter for dokumentteknisk undersøkelse. Senteret utvikler metoder og verktøy og jobber med opplæring og evaluering av identitetsarbeid i andre etater.

6.3 Identitetskontroll i offentlige og private virksomheter

6.3.1 Skatteetaten

Skatteetatens viktigste oppgave er å sikre et godt folkeregister. Registeret er grunnlaget for blant annet befolkningsstatistikken, skattemanntallet, stønadsutbetalinger fra NAV osv. (Bahus & Nasjonalt ID-senter, 2016). Registrering i folkeregisteret er nødvendig for utstedelse av identitetsdokumenter. Det er viktig å kontrollere førstegangsregistrering av identitetsdokumenter for å unngå at falske eller fiktive identiteter registreres.

6.3.2 SUA

Servicesenter for utenlandske arbeidstakere er et samarbeid mellom Arbeidstilsynet, politiet, Skatteetaten og UDI (SUA, 2017). Målet er at utenlandske arbeidstakere skal få god veiledning og kort saksbehandlingstid på sine søknader.

6.3.3 Arbeidstilsynet

Arbeidstilsynet er koordinerende etat for tilsynsetatene med tilsynsansvar for internkontroll på land (Arbeidstilsynet, 2017). Arbeidstilsynet omfatter Direktoratet for

samfunnsikkerhet og beredskap (DSB), Mattilsynet, Næringlivets sikkerhetsorganisasjon (NSO), Petroleumstilsynet (Ptil), Miljødirektoratet, Statens helsetilsyn, og Statens strålevern.

6.3.4 NAV

Arbeids- og velferdsforvaltningen (NAV) forvalter en tredel av statsbudsjettet gjennom ordninger som dagpenger, arbeidsavklaringspenger, pensjon, barnetrygd og kontantstøtte (NAV, 2017). Alle som har krav om ytelser eller mottar oppfølging må identifisere seg med fødsels- eller D-nummer (Bahus & Nasjonalt ID-senter, 2016). Ved NAV-kontorene i de mange kommunene og bydelene må utlendingers identitet vurderes.

6.3.5 Finansnæringen

Bankene krever gyldig legitimasjon når det opprettes nye kundekontoer (Bahus & Nasjonalt ID-senter, 2016). Det stilles krav til identitetsdokumenter i henhold i hvitvaskingsloven- og forskriften. Finansnæringen legger til grunn de identitetsvurderingene som UDI har gjennomført.

6.3.6 Statens vegvesen

Ved utstedelse av førerkort, må Statens vegvesen være nøye med å utføre identitetskontroller (Bahus & Nasjonalt ID-senter, 2016). Dersom det benyttes imposterdokumenter og det utstedes et førerkort på grunnlag av disse, er det ikke sikkert at personen som får førerkortet faktisk kan kjøre bil. Siden førerkortet også godtas som gyldig legitimasjon, kan det skape problemer i andre etater.

6.3.7 NOKUT

Nasjonalt organ for kvalitet i utdanningen (NOKUT) har godkjenningsordninger for utenlandsk utdanning slik at personer med utenlandsk utdanning skal kunne benytte seg av kompetansen sin i Norge (Bahus & Nasjonalt ID-senter, 2016). Dette gjelder utenlandsk høyere utdanning. Personer med utenlandsk utdanning skal kunne

benytte kompetansen sin i Norge (NOKUT, 2017). NOKUT godkjenner og vurderer utenlandske personers høyere utdanning, og bidrar med råd til styringsmakter, arbeidsliv og utdanningsinstitusjoner.

6.4 Lover og forskrifter

Dette underkapitlet gir ikke en helhetlig oversikt over alle gjeldende lover og forskrifter for et byggeprosjekt, men gir en rask innføring i de lovene og forskriftene som er mest sentrale for identitetsproblematikken og som nevnes enten av intervjuobjektene eller i litteraturen.

6.4.1 Arbeidsmiljøloven

Arbeidsmiljølovens formål er å sikre et arbeidsmiljø som gir helsefremmende og meningsfylt arbeid og hindrer fysisk og psykisk skade, samt sikre trygge ansettelsesforhold og likebehandling (Arbeids- og sosialdepartementet, 2006). Det stilles også krav til tilrettelegging for arbeidstaker som bidrar til et inkluderende arbeidsliv. Loven gjelder for alle virksomheter som ansetter arbeidstakere, med unntak av sjøfart, fangst, fiske og militær luftfart (omfattes av luftfartsloven). I arbeidsmiljøloven stilles det blant annet krav til HMS, arbeidstid og overtid. Alminnelig arbeidstid kan ikke overstige ni timer i løpet av 24 timer, og 40 timer i løpet av syv dager. Overtidsarbeidet kan ikke overstige ti timer i løpet av syv dager.

6.4.2 Utlendingsloven

Lovens formål er å gi grunnlag for regulering og kontroll med inn- og utreise og utlendingers opphold i Norge i tråd med norsk innvandringspolitikk og internasjonale forpliktelser (Justis- og beredskapsdepartementet, 2008). Loven legger til rette for lovlig bevegelse over landegrensene, og skal verne utlendinger som har krav på beskyttelse etter alminnelig folkerett eller internasjonale avtaler som Norge er bundet av. En utlending er en person som ikke er norsk statsborger. Nordiske borgere er unntaket, og trenger ikke oppholdstillatelse for å oppholde seg eller arbeide i landet. Utlendinger som kommer til Norge skal ha pass eller annet legitimasjonsdokument som er godkjent som reisedokument. Det kreves visum til Norge for å kunne reise inn i landet, med mindre utlendingen søker om beskyttelse. Dersom innreisende ikke

oppgir sin identitet eller det er mistanke om falsk identitet kan det foretas visitasjon for å fremskaffe legitimasjonsdokument. Ved inn- og utreisekontroll kan det foretas andre typer identitetskontroll, blant annet iriskontroll, kontroll av fingeravtrykk og ansiktsgjenkjenning.

6.4.3 Statsborgerloven

Statsborgerloven regulerer erverv og tap av statsborgerskap i Norge, Svalbard og Jan Mayen (Justis- og beredskapsdepartementet, 2005a). Gjennomførelse av loven skjer gjennom de norske utenriksstasjonene, politiet, Utlendingsdirektoratet, Utlendingsnemnda, departementet og Kongen.

6.4.4 Passloven

I passloven står det blant annet hvem som har rett til pass og hvilke vilkår som må oppfylles (Justis- og beredskapsdepartementet, 1997). Pass kan nektes dersom søkeren tidligere har forfalsket, benyttet falsk pass, eller på en annen måte har misbrukt pass. Passet inneholder biometrisk informasjon i form av ansiktsfoto og fingeravtrykk, men lagres elektronisk for å ivareta personens konfidensialitet. Et pass er normalt gyldig i ti år. Passinnehaveren kan ikke endre på passets innhold eller utseende, og må gi beskjed til passmyndighetene dersom det mistes. Biometrisk informasjon kan innhentes når en passerer grensekontroller.

6.4.5 Byggherreforskriften

Formålet med byggherreforskriften er å verne arbeidstakere mot farer ved hjelp av HMS-arbeid på bygge- og anleggsplasser, og forskriften gjelder for alle bygge- og anleggsplasser (Arbeids- og sosialdepartementet, 2009). Forskriften er rettet mot byggherren, arbeidsgiveren, den prosjekterende, koordinatoren og byggherrens representant, som har ansvar for at bestemmelsene i forskriftene blir gjennomført. En byggherre er enhver fysisk eller juridisk person som får utført bygge- eller anleggsarbeid.

6.4.6 Lov om offentlige anskaffelser

Anskaffelsesloven skal sikre at samfunnets ressurser blir brukt på en effektiv og samfunnstjenlig måte (Nærings- og fiskeridepartementet, 2016). Loven gjelder når oppdragsgivere inngår vare-, tjeneste- eller bygge- og anleggskontrakter for 100 000 kroner eller mer. Oppdragsgivere kan være statlige myndigheter, fylkeskommunale og kommunale myndigheter, offentligrettslige organer, offentlige foretak osv.. Til grunn ligger prinsipper om konkurranse, likebehandling, forutberegnelighet, etterprøvbarhet og forholdsmessighet som oppdragsgiver skal opptre etter. I §6 står følgende: *“Statlige, fylkeskommunale og kommunale myndigheter og offentligrettslige organer skal stille krav om at leverandører er tilknyttet en lærlingordning, og at en eller flere lærlinger deltar i arbeidet med gjennomføringen av kontrakten. Kravet gjelder i bransjer hvor departementet i forskrift har definert at det er særlig behov for læreplasser.”*

6.4.7 Plan- og bygningsloven

Loven skal fremme bærekraftig utvikling og bidra til å samordne statlige, regionale og kommunale oppgaver (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2008). Universell utforming skal ivaretas, og loven gjelder for hele landet.

6.4.8 Hvitvaskingsloven

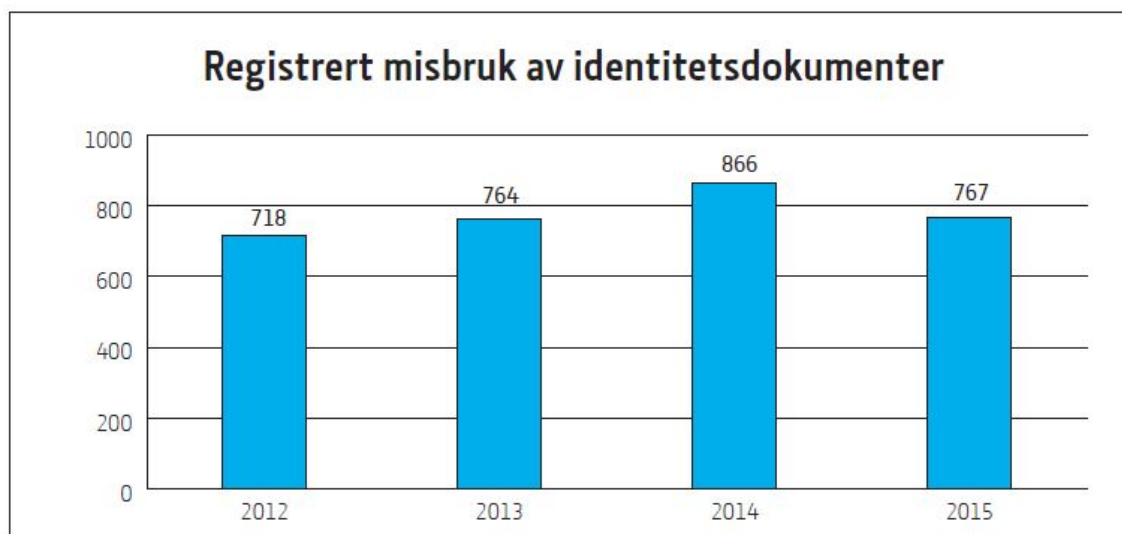
Loven skal forebygge og avdekke transaksjoner med tilknytning til utbytte av straffbare handlinger eller terrorhandlinger (Finansdepartementet, 2009). Der står det blant annet i §8 at rapporteringspliktige skal registrere sine kunder med fullt navn eller foretaksnavn, fødselsnummer/D-nummer eller organisasjonsnummer, fast adresse og referanse til legitimasjon som bekrefter kundens identitet.

6.5 Eksistensen av identitetsmisbruk i Norge

For rundt 8000 norske kroner kan man kjøpe seg falsk ID-kort, førerkort og pass på nett fastslår Trend Micro, som benytter seg av et program som heter Deep Web Analyser (Tandstad, 2015). Det er et verktøy som trenger inn i den delen av internett

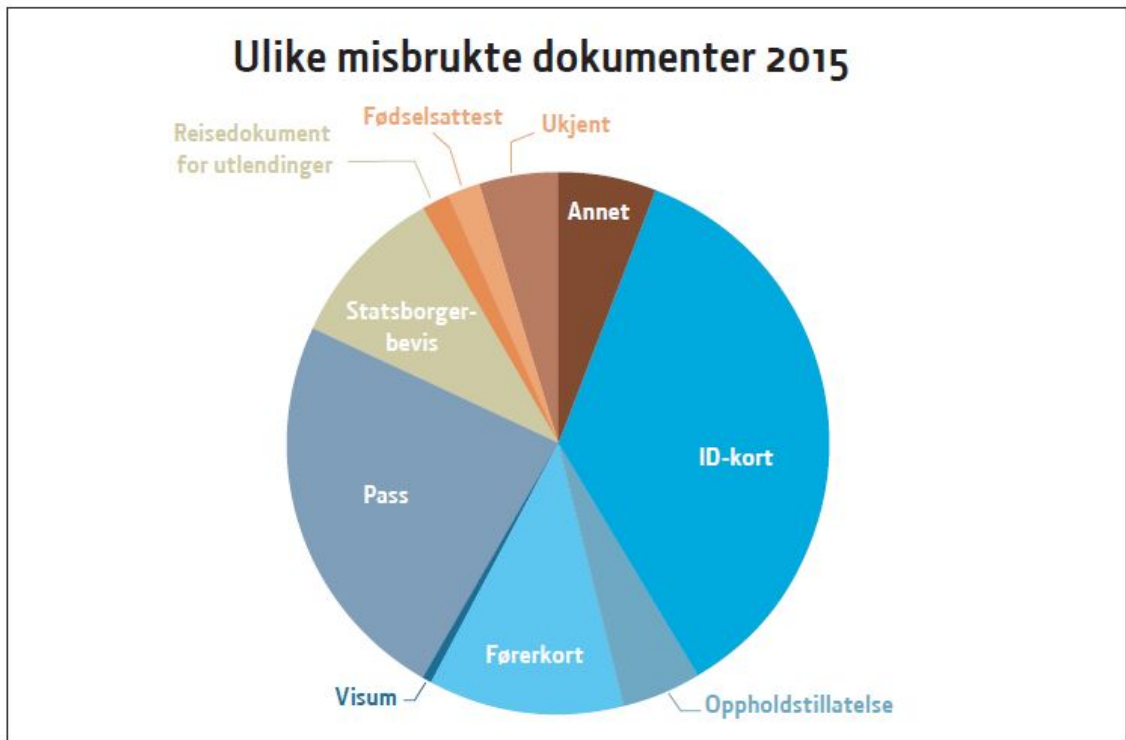
som ikke er tilgjengelig gjennom vanlige søkemotorer. Du kan også kjøpe dokumentforfalskning, falske visum og stempel til passet. De kan også registrere pass i offisielle statlige databaser. Det har også vært en økende trend i imposterbruk.

Ifølge Nasjonalt ID-senter (2016) ble det i 2015 registrert 653 utlendinger med misbruk av 767 identitetsdokumenter (Hoffmann et al., 2016). I 2014 var det 729 utlendinger med 866 falske identitetsdokumenter. Figur 6.1 viser antallet registrerte misbruk de siste fire årene. Nedgangen i 2015 kan skyldes at Schengen-landene har strammet opp identitetskontrollene, men det kan også skyldes at asylsøkere (og smuglere og dokumentforfalskere) har fremlagt gode falske dokumenter. Økt forekomst av impostere kan også være en forklaring på denne nedgangen.

Figur 6.1: Antall registrerte misbruk av identitetsdokumenter i tidsperioden 2012-2015 (Nasjonalt ID-senter (2016))

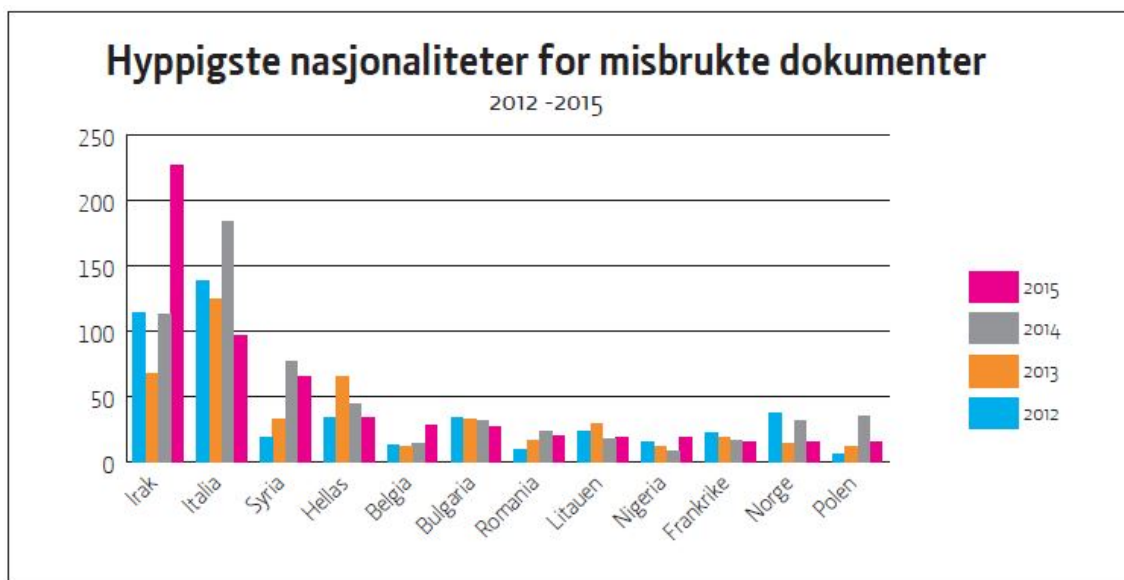
Det var totalt 94 822 utlendinger som fikk et norsk D-nummer i 2015, og i 38 635 av tilfellene ble det ikke gjort noen ID-kontroll (Hoffmann et al., 2016). Av disse utgjorde 59 % pass og nasjonale ID-kort i 2015, og 62 % i 2014. Figur 6.2 viser hva som ble forfalsket eller misbrukt i 2015, og det er helt klart pass og nasjonale ID-kort som har høyest prosentandel.

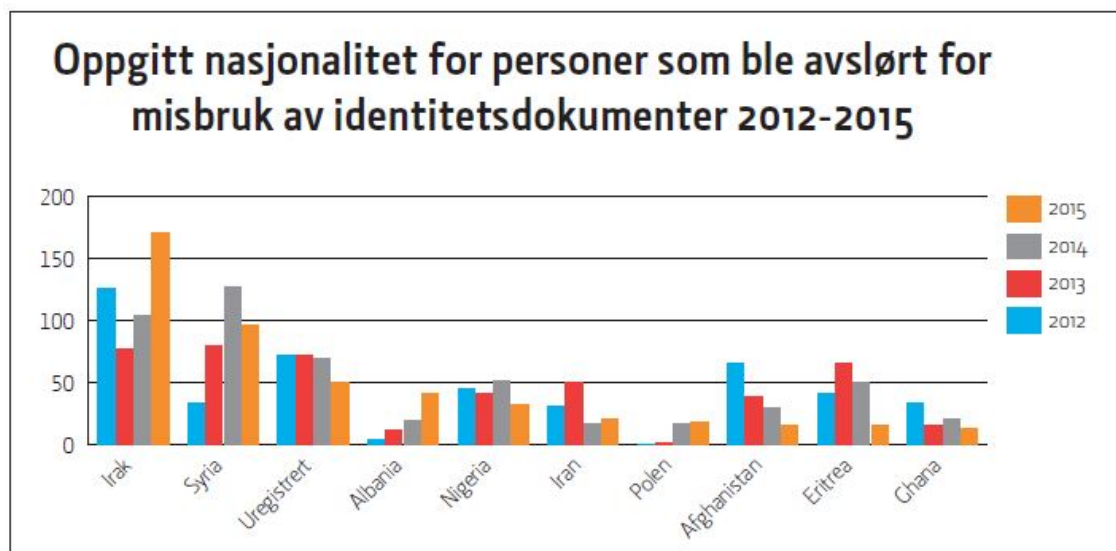
Figur 6.2: Ulike dokumenttyper som ble misbrukt i 2015 (Nasjonalt ID-senter (2016))

Nasjonalitetene som dukket hyppigst opp var irakiske, italienske og syriske. To tredeler av de misbrukte identitetsdokumentene i 2014 var fra medlemsland i EU/EFTA. Figur 6.3 viser nasjonalitetene som hyppigst ble brukt ved misbruk av identitetsdokumenter. Det ble også registrert 44 tilfeller av imposterdokumenter i 2015, mot 55 i 2014.

Det har vært endringer i tidsperioden 2012-2015 i hvilke nasjonaliteter som ble oppgitt av personer som ble tatt for identitetsmisbruk. I 2012 og 2015 var det flest som oppga å komme fra Irak, mens det var flest som brukte Syria i 2013 og 2014 (Hoffmann et al., 2016). Se figur 6.4. Flyselskaper skal kontrollere identitetsdokumenter ved innsjekk av passasjerer, og fra 2015 ble det også innført ID-kontroll for fergeselskaper.

Figur 6.3: Hyppigste nasjonaliteter for falske identitetsdokumenter i tidsperioden 2012-2015 (Nasjonalt ID-senter (2016))

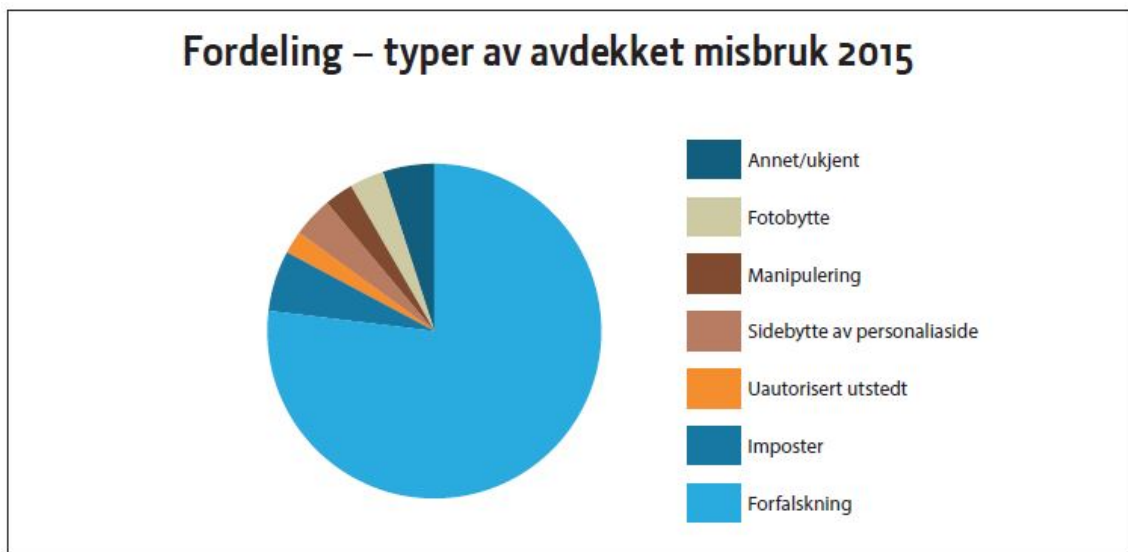

Figur 6.4: Oppgitt nasjonaliteten for personer som ble tatt for identitetsmisbruk i tidsperioden 2012-2015 (Nasjonalt ID-senter (2016))

Figur 6.4 viser den opprinnelige nasjonaliteten til personer som ble tatt med falske ID-dokumenter eller imposterdokumenter.

For å avsløre impostere må det gjennomføres en personkontroll eller brukes biometrisk informasjon (iris, fingeravtrykk, blodkarmønstre, stemme, ansikt osv.) (Hoffmann et al., 2016). Personer som opptrer med falsk identitet knyttes ofte til illegal innvandring, menneskehandel, arbeidslivskriminalitet, menneskesmugling eller misbruk av velferdssystemer. En person med falsk identitet fra et medlemsland i EU/EFTA, kan reise fritt mellom landene som deltar i Schengen-avtalen og få rettigheter i alle medlemsland.

Figur 6.5 viser typen misbruk som ble gjort i de avdekkede tilfellene med falske/impostrede dokumenter.

Figur 6.5: Typer avdekket misbruk i 2015 (Nasjonalt ID-senter (2016))

Misbruk av norske identitetsdokumenter skjer også, og det viktigste identitetsdokumentet i Norge er passet. Det kan misbrukes ved at noe av informasjonen, slik som bilde eller personopplysninger endres i et ekte pass, at det lages et helt nytt falsk pass, eller at en imposter bruker det. (Hoffmann et al., 2016) Figur 6.3 viser likevel at det er få tilfeller av forfalskede norske identitetsdokumenter, under 50 tilfeller hvert av de siste fire årene.

6.6 Dagens byggebransje og arbeidslivskriminalitet

I avsnittene under følger nye saker som er blitt beskrevet i aviser. Underkapitlet er delt opp etter kriminell handling. Hensikten med underkapitlet er først og fremst å vise at arbeidslivskriminalitet eksisterer i litteraturen i tillegg til det intervjuobjektene beskriver senere i rapporten.

6.6.1 Identitetsmisbruk

Den første saken omhandler den såkalte “boblejakkemannen”, en 28 år gammel albaner som har bidratt til å skjule fiktive fakturaer ved å ta ut kontanter i minibanker (Gedde-Dahl & Haakaas, 2014d). Han benyttet seg av flere bankkort med ulike navn. Da han skulle søke om skattekort og registrering i Folkeregisteret benyttet han seg av et falsk gresk pass og senere med et falsk bulgarsk pass. Han oppga også falsk navn til politiet da han ble pågrepet. Selskapet han opprettet under det greske passet har tjent store summer, men det har ikke vært i drift. Det eksisterer ingen regnskaper, selvangivelser eller lønnsoppgaver. Da han kom til Norge i 2008 møtte han en mann som skaffet han det falske greske passet. Denne mannen tar seg også av papirarbeid og opprettelse av firmaer. Retten utelukker ikke at boblejakkemannen er hentet til Norge for å brukes akkurat i den rollen han har hatt, og han ble senere pågrepet for heleri og hvitvasking (Dragland et al., 2013).

En lignende sak tar for seg Isa Garbeshi, som tidligere drev foretaket Wara Malerservice. Foretaket gikk konkurs i 2014, og Garbeshi tilstod heleri og hvitvasking for 19,5 MNOK, samt forfalskede byggekort (HMS-kort) og bruk av ulovlige arbeidere. Medlemmer av familien har blitt brukt som malerarbeidere med falske HMS-kort. Det ble benyttet fiktiv fakturering for å hvitvaske. Han fikk fem års innreiseforbud, men han har likevel reist til Norge likevel med ulike navn, pass og statsborgerskap. Han benyttet seg av åtte slektninger som arbeidere som ikke hadde arbeidstillatelse i Norge, og ordnet syv forfalskede byggekort for å få dem inn på norske byggeplasser (Haakaas, 2015c).

Garbeshi-brødrene fra Kosovo skylder 20 millioner kroner, men har ingenting å betale tilbake med i Norge (Gedde-Dahl & Haakaas, 2015). Så viser det seg at de eier en forretning og en fabrikk i Kosovo. Fire medlemmer i familien har gått konkurs med hvert sitt malerfirma i Norge. Tre av dem knyttes til svart arbeid og fiktiv

fakturering, dessuten har familien har samlet krav på 22 millioner. Musa Garbeshi og enkeltmannsforetaket Saba Maler Arbeid hadde åtte underleverandører med fiktiv virksomhet og falske identiteter.

6.6.2 Økonomisk kriminalitet

I Trysil er to menn dømt for heleri og hvitvasking gjennom bedriften Hus og Hytte Bygg AS (Hagen & Hagen, 2015). Hvitvaskingen skjedde ved hjelp av 12 forskjellige underleverandører. De to siktede står bak åtte selskaper som står bak fiktiv fakturering.

Gani Zumberi og Malerservice AS skylder 150 millioner kroner i skatt. Malerservice AS har blant annet betalt fakturaer til tomme selskaper, noe de mener er ordinære UE'er (Haakaas, 2015b). Tilknyttede selskaper er koblet til blant annet svart arbeid og fiktiv fakturering.

En 50 år gammel innehaver av et firma er dømt til 3 års fengsel for trygdesvindel på 611.000 kr og medvirkning til andres NAV-svindel på 3,1 millioner kroner (Dragland et al., 2014). NAV-svindlerne hevdet at de jobbet med oppussing av Lamberseter videregående skole, hvor Alfa Bygg Oslo AS hadde oppdrag. De hadde likevel aldri blitt sett der. Det var et kosovoalbansk nettverk som stod bak, og operasjonen var planlagt og organisert. Konene til de ansatte ble meldt inn som ansatte i selskapet, deretter ble de sykemeldt kort tid etter og krevde støtte (Haakaas, 2016). En av kvinnene var i utlandet hele perioden. Alfa bygg gikk så konkurs, og er knyttet til hvitvasking i kriminelle nettverk. I oppussingen av Gimle Terrasse på Frogner ble Alfa Bygg AS likevel klaggjort etter kvalitetssikret av en anerkjent konsulent.

Alliero AS ble tiltalt for uaktsomt heleri grunnet skjult bruk av svart arbeid hos underleverandøren. Bon Bygg har hvitvasket 25 millioner kroner, som Alliero har benyttet som underentreprenør (Haakaas, 2015a). Påtalemyndighetene mener Alliero burde sjekket opp UE'en godt nok, men Alliero mener selv at fulgt rutinene for sjekk av underentreprenører ble fulgt. Da Bon Bygg ikke ga Alliero tilfredsstillende dokumentasjon, ble pengene holdt tilbake en periode. Bon Bygg sin bulgarske innehaver er forsøkt rettslig avhørt i Bulgaria, men da Aftenposten prøvde å finne selskapet fant de kun tomme lokaler og en gammel postkasse.

6.6.3 Organisert kriminalitet

Malermester Harald Askautrud AS jobber for Statsbygg, Forsvarsbygg og kommuner, og benytter seg av underleverandører som er dømt eller er mistenkt for grov økonomisk kriminalitet (Gedde-Dahl & Haakaas, 2014c). Disse underleverandørene tilhører dessuten kriminelle nettverk. Underleverandørene er blant annet Select Bygg og Aktiv Maler Service som knyttes til “Zvonko-nettverket”. Zvonko-nettverket består hovedsaklig av albanere som har hvitvasket over 40 millioner kroner, og er størst innen fiktiv fakturering i BAE-bransjen. De er et velorganisert nettverk. Store deler av kontantstrømmen går ut av landet. Malermester Askautrud AS påstår at de var uvitende om politietterforskningen og siktelsene mot underleverandørene. Falske identiteter og opprettelse av tomme selskaper for å skjule svart arbeid er systematisert og standardisert i Zvonko-nettverket. Boblejakkemannen er ansatt i Aktiv Maler Service, og det var dette som først gjorde politiet oppmerksom på Zvonko-nettverket (Gedde-Dahl & Haakaas, 2014d). Den sentrale personen i Zvonko-nettverket er en 60 år gammel mann fra Makedonia. Denne mannen opprettet Zvonko Bygg Service. Etter halvannet år meldte han utvandring, men selskapet har levd videre. Penger ble tatt ut i kontanter eller overført til andre selskaper. Politiet mener selskapets funksjon og hensikt var å hvitvaske penger.

6.6.4 Svart arbeid

Eurofound (2015) regnet seg frem til at svart arbeid tilsvarte 18,4 % av BNP i EU i 2012. Politiet mistenker at svarte inntekter fra byggebransjen puttes inn i menneskehandel, narkotikakriminalitet og smugling (Gedde-Dahl & Haakaas, 2013b). Pengene blir dessuten hvitvasket og brukt i den legale økonomien. Kombinasjonen av fattigdom i Europa og høy byggeaktivitet i Norge gir utfordringer. Økonomisk kriminalitet er mer omfattende enn det var tidligere og foregår delvis innenfor lovlige rammer. Det er snakk om godt organiserte grupper med klar arbeidsdeling. Noen ordner falske pass, falske nasjonale ID-kort og HMS-kort, oppretting av selskaper med mer. Egne personer tar seg av hvitvasking, og disse holdes skjult ved at de bruker kontoer og firmaer som tilhører utvandrede personer.

6.6.5 Sosial dumping

I enkelte markeder i byggenæringen ser skattemyndighetene spor av mafia. Sosial dumping usynliggjøres med svarte lønninger og andre lovbrudd (Gedde-Dahl & Haakaas, 2013a). Både staten og kommunene bidrar til svart arbeid når for lave anbuds godtas. Useriøse aktører kan tilby billige tjenester fordi de bruker svart arbeid og arbeidslivskriminalitet. “...*Seriøse aktører presses nå så hardt på pris i offentlige anbudsrunder at veien til cowboyene er kort*” (Gedde-Dahl & Haakaas, 2013a). Offentlige etater preges av oppfatningen om at de er pålagt å jakte på det billigste etter anskaffelsesloven, men oppdragsgiveren må likevel undersøke nedover i verdikjeden (Gedde-Dahl & Haakaas, 2013c).

Tunmo (2017) skriver om AF Gruppen, som er et av Norges største entreprenørfirmaer, og samarbeidet med det nederlandske foretaket Hereeman. Hereeman skal ha betalt sine arbeidere en timelønn på 31 norske kroner, og unngår arbeids- og tariffavtaler for arbeidstakere fra den tredje verden. Arbeidstakerne til Hereeman dessuten jobber tolv timers skift.

6.6.6 Narkotika og byggebransjen

Kriminelle nettverk i malerbransjen knyttes til et albansk narkotikanettverk (Gedde-Dahl et al., 2014). Personen som er siktet i narkotikasaken er i tillegg tiltalt for heleri og hvitvasking i malerbransjen. Denne personen kalles “Daja”, eller onkel. Daja har hvitvasket og fått overføringer fra flere ulike malerfirmaer, blant annet Aktiv Maler Service.

6.6.7 Skatteunndragelser

I 2016 var det 515 nordmenn som meldte seg og har til sammen unndratt 14 milliarder kroner fra skatt (NTB, 2017). Det er en dobling fra 2015. Økningen skyldes sannsynligvis frykten for å bli avslørt grunnet den nye ordningen. I den nye ordningen skal 96 land automatisk dele kontoopplysninger seg imellom, og skjulte penger i utlandet kan nå derfor oppdages. Ved å frivillig melde seg til skattemyndighetene, etterbetales skatt for de årene formuen har unndratt beskatning. Dersom dette ikke blir gjort og pengene oppdages, kommer det en tilleggsskatt på opp til 60 %.

6.7 Rotårsaker til eksistensen av identitets- og kvalifikasjonsmisbruk

Korrupsjon kan skje i alle prosjektfaser, alt fra tidligfasen, planleggingsfasen, anbudsfasen, utførelsesfasen, og til og med drift- og vedlikeholdsfasen. I følge Transparency International (2008) har byggebransjen blitt en av de mest korrupte bransjene på verdensbasis. I USA er det estimert at korrupsjon står for 340 milliarder dollar årlig i byggekostnader på verdensbasis. På verdensbasis tilsvarer det 10% av den globale markedsverdien i byggeindustrien (Construction Industry Institute, 2014), eller 3.200 milliarder amerikanske dollar (omtrent 26.200 milliarder NOK). Sohail & Cavill (2008) tar opp årsaker til at korrupsjon forekommer i byggebransjen. Blant annet nevnes konkurransen i anbudsprosessen, utilstrekkelig transparency i utvalgskriteriene blant tilbudene, upassende politisk involvering i kostnadsbeslutninger, kompleksiteten i institusjonelle roller og funksjoner, og asymmetrisk informasjon mellom prosjektaktørene. For å unngå korrupsjon som følge av disse faktorene, har blant annet Transparency International utviklet et antikorrupsjonssystem kalt PACS (Project Anti-Corruption System). Bestikkelse er den vanligste formen for korrupsjon i byggindustrien etterfulgt av bedrageri. Det gjelder spesielt i utviklingsland. Fusk i anbudsrunder og undersøkelser er også vanlig og kan ha stor påvirkning på prosjektkostnaden (Le et al., 2014).

6.7.1 Egenkontroll

Manglende samordning mellom forskjellige myndigheter er en stor svakhet i dag og fører til dårlig informasjonsflyt og dobbelthandling. Det er også vanskelig å sjekke om en kontraktspart er seriøs og har de kvalifikasjonene som hevdes. Opplæringsbedrifter skal synliggjøres og fag-/svennebrev blir et krav for godkjenning i ROT-markedet (rehabiliterings-, ombyggings- og tilbyggsmarkedet) (BNL, 2014). Det er ikke uvanlig at det i bygge- og anleggsnæringen brukes egenerklæringer og egenrapporteringer, som kan være ukorrekte og som ikke er etterprøvbare, og dessuten ikke i samsvar med eksempelvis HMS-regelverket. Bruken av slik dokumentasjon skaper en falsk trygghet og gir rom for useriøse aktører.

6.7.2 Svake kontroller

Det oppleves også at byggeplasser låner bort HMS-kort til arbeidstakere og at arbeidstakere viser en kvittering på at søknad om HMS-kort er sendt under kontroll (BNL, 2014). Etttersom søknaden ikke nødvendigvis blir innvilget, kan en arbeidstaker i praksis ende opp som en “evig søker”, men som likevel får arbeide på byggeplassen. Kontroll av HMS-kort skjer visuelt. Ytterligere informasjon må sjekkes i ettertid med offentlige registre eller politiet.

6.7.3 Økonomi og arbeidsinnvandring

I 2011 stod byggenæringen for 14 % av den totale omsetningen i norsk næringsliv, 15 % av verdiskapningen og 15 % av totale lønnskostnader (Goldeng & Bygballe, 2013). I 2011 stod BAE-næringen for verdiskapning på 204 milliarder. Utførende byggevirkksomhet stod for 39 % av denne verdiskapningen, og eiendom for 29 %. Etter EU-utvidelsen i 2004 økte antallet arbeidsinnvandrere fra Europa fra 2 % i 2004 til 9 % i 2011 i BAE-næringen. Andelen arbeidstakere uten kvalifikasjoner har økt fra 2 % i 2004 til 10 % i 2011. Fra 2000 til 2011 har det vært en økning på 250 % i antall selskaper hvor største eier er utenlandsk blant rådgivere, utførende og arkitekter. Den totale sysselsettingen i bygg- og anleggsbransjen økte fra 120 000 til 200 000 fra 2005 til 2012, og økningen skyldes i stor grad arbeidsinnvandring (Friberg & Haakestad, 2015).

6.7.4 Svart arbeid og utenlandsk arbeidskraft

Williams & Horodnic (2016a) har funnet ut at det er den marginaliserte delen av befolkningen, altså fra dårlige kår eller ung alder, som stort sett deltar i svart arbeid. Studien deres er fra åtte land rundt det Baltiske hav (Danmark, Finland, Tyskland og Sverige) og fire post-sovjetiske land (Estland, Latvia, Litauen og Polen).

På verdensbasis viser det seg at uregistrerte foretak har høyere årlig salg, ansettelse og produktivitetsvekst sammenlignet med de som er registrert (Williams et al., 2016). To tredeler av alle bedrifter som starter opp i utviklingsland er uregistrerte. Med uregistrert menes at hele eller deler av foretaket ikke betaler skatt. Williams & Horodnic (2016b) viser også at det er en sammenheng mellom skattemoral og svart arbeid, og at menn og yngre mennesker har lavere skattemoral enn kvinner og eldre mennesker.

Svart arbeid er ikke nytt i byggenæringen, men de kriminelle aktørene har et stort fotfeste i dag (Friberg & Haakestad, 2015). Rekrutteringen svikter og tallene for søkere til yrkesfaglige linjer har sunket 40 % fra 2007 til 2014 for bygg- og anleggsteknikk (Nyen & Hagen, 2014). Lønnsnivået i Øst- og Sentral-Europa er omtrent en femtedel av det norske, og etter EU-utvidelsene opplevde Norge den historisk største strømmen av arbeidsinnvandring (Friberg & Haakestad, 2015). Billig arbeidskraft gir spillerom for useriøse aktører, som svekker incentiver til å investere i teknologi og presser dessuten arbeids- og lønnsvilkårene.

Det er få utenlandske statsborgere blant ledere, ingeniører, kontorpersonale, elektrikere, anleggsgartnere og rørleggere (Friberg & Haakestad, 2015). Derimot er andelen utenlandske statsborgere større blant tømrere (34%), snekkere (33%) og betongarbeidere (34%). Der det stiller få eller ingen krav til sertifisering og godkjenning, utgjør utenlandsk arbeidskraft mesteparten av arbeidskraften. For taktekkere er tallet 56%, for malere og tapetsere 63%, for murere 66%, for stilasbyggere 69%, og til slutt er tallet for innleide håndverkere hele 89%.

Gjennomsnittslønnen for en norsk håndverker var i 2012 på 450 000 kroner, mens håndverkere fra nye EU-land tjente i snitt 330 000 kroner (Friberg & Haakestad, 2015). For håndverkere fra Øst-Europa innleid gjennom bemanningsbyråer var den gjennomsnittlige inntekten 290 000 kroner i 2012.

Østeuropeiske bygningsarbeidere har fagbrev eller teknisk fagskole fra sitt hjemland, men polsk og baltisk fagutdanning anerkjennes ikke i Norge (Friberg & Eldring, 2011). Dessuten benytter bemanningsbyråene seg av samme person til flere typer håndverk, og innleide regnes derfor ikke som fagfolk.

6.8 Konsekvenser av identitets- og kvalifikasjonsmisbruk

Svarte inntekter fra byggebransjen bidrar til menneskehandel, narkotikakriminalitet og smugling, og hvitvasking (Gedde-Dahl & Haakaas, 2013b). Hvitvaskede penger investeres deretter i den legale økonomien. På den måten forsvinner store summer ut av landet. Svart arbeid går på bekostning av velferdsordninger og påvirker konkurransen, og kan være starten på andre økonomiske kriminelle handlinger (Gedde-Dahl & Haakaas, 2014b).

Meduri & Annamalai's (2013) artikkel beskriver at risikoen for korrupsjon kan føre til økt prosjektkostnad og ikke minst sløsing av offentlige midler grunnet utgifter som følge av bestikkelse. Korrupsjon kan også påvirke ekspansjonsstrategien til globale selskaper i det internasjonale byggemarkedet (Ling & Hoang, 2010). Også den sosiale og økonomiske utviklingen i samfunnet kan svekkes av korrupsjon (Snaith & Khan, 2008). Empiriske studier har vist at korrupsjon fører til økonomiske problemer og forverrer den nåværende økonomiske krisen i noen europeiske land (Le et al., 2014).

Megaprojekter med store investeringer, høy kompleksitet og en langvarig påvirkning på økonomien er spesielt utsatt for korrupsjon (Brookes & Locatelli, 2015). På den andre siden kan korrupsjon også ha "positiv" påvirkning på økonomisk vekst. Slik påvirkning kan være at byråkrater motiveres av bestikkelser til å jobbe hardere, og at bestikkelser korter ned på tiden med tanke på formaliteter, godkjenninger osv. (Leff, 1964). Likevel er det meste av korrupsjonen sin påvirkning negativ. Korrupsjon har en negativ korrelasjon til investeringskostnad, som igjen assosieres med økonomisk vekst (Locatelli et al., 2016). Ikke bare gjør det at mer av offentlig kapital går tapt, men korrupsjon reduserer også andelen utgifter som går til utdanning, som igjen er en av de viktigste driverne for økonomisk vekst. Dette er ifølge Mauro (1998) en ond sirkel, fordi lavere andel utdannede kan føre til høyere andel korrupsjon. Mo (2001) hevder at 1 % økning i korrupsjon reduserer vekstraten med 0,72 %. Videre kan kapital betalt til korrupsjon gjøre at et selskap får lavere profitt, som kan føre til at selskapet velger lavest pris i anbudsrunder, som igjen fører til dårligere kvalitet og lavere verdi for pengene (May et al., 2001) .

Likeledes mener Gillanders (2013) at regioner med høyere andel korrupsjon enn det nasjonale gjennomsnittet har en tendens til å ha dårligere infrastruktur enn resten av landet. Korrupsjon har negative påvirkninger på prosjektets gjennomføring fordi det forsinker leveringstid og øker kostnadene for infrastruktur. Dessuten reduseres produktivitet, fordi byggefirmaer med korrumpert bakgrunn foretrekkes fremfor de mest produktive. Kvaliteten på infrastrukturelle tjenester reduseres, og driftskostnadene økes. Det kan også føre til dannelser av monopoler i markedet (Locatelli et al., 2016).

Pedersen (2013) skriver om sitt møte med Roger Stubberud fra staben til politimesteren og seksjonssjef Gro Smogeli, der de forklarer hvordan kriminaliteten i byggenæringen truer samfunnet. Det illegale markedet vokser, og smugling av varer og tjenester blir enklere. En toppleder i en organisasjon var ikke klar over at en av hans ansatte, den albanske maleren kjent som boblejakkemannen, ble pågrepet og fengslet for grovt heleri. Seksjonssjefen stiller spørsmål ved organisasjonenes linjeflyt av viktig informasjon. En leder for et av Norges største entreprenørfirma forteller at arbeidsmiljøkriminalitet ikke blir tatt opp i konsernledelsen. Noen konsernsjefer har

derimot i teorien gode rutiner når det gjelder sosial dumping, svart arbeid, arbeidsmiljøkriminalitet og adgangskontroll, men etterlevelsen feiler (Pedersen, 2013).

Politiet, NAV, Arbeidstilsynet og skatteetaten konkluderer, ut fra sitt arbeid, at de kriminelle aktørene har blitt mer tilpasningsdyktige og ligger i forkant (Arbeids- og sosialdepartementet, 2017). De useriøse aktørene driver ulovlig i flere bransjer samtidig og flytter på seg til der forholdene ligger til rette for det. De benytter profesjonelle tilretteleggere, slik som advokater og regnskapsførere. Det er ikke tilstrekkelig kvalitet på offentlige register, og useriøse aktører kan lett utnytte seg av det og minke risikoen for å bli tatt. For å gå rundt regelverket benyttes enkeltpersonforetak. Legal virksomhet brukes for å kamouflere skatte- og avgiftskriminalitet i form av fiktive kostnader, underrapportert inntekt med med. De kriminelle aktørene er ofte en del av et større kriminelt nettverk.

6.9 Dagens arbeid mot arbeidslivskriminalitet

6.9.1 Selma/HMSREG

Selma er en forkortelse for system for elektroniske mannskapslister, men leverandøren Omega AS kaller det HMSREG (Johansen, 2017). Dette er et styringssystem, et analyseverktøy og ikke minst en app for oppfølging av leverandører og underleverandører. Dette er et nytt tiltak i Oslo kommune mot arbeidslivskriminalitet. Tiltaket skal ikke erstatte byggeplasskontroll, men skal gjøre det enklere for entreprenører og byggherrer å drive ettersyn. Selma viser alle kommunens bygge- og vedlikeholdsprosjekter, både de store og de små. Systemet bruker offentlige data fra Enhetsregisteret, HMS-kort (Arbeidstilsynet), StartBANK og Skatteetaten. Registrering av inn- og utsjekk på enkeltoppdrag gjør at slurv, svikt fra rutiner og svindel avdekkes med en gang. I løpet av få måneder har Selma ført til en reduksjon i bruk av utgåtte HMS-kort. De useriøse har hatt større spillerom på mindre oppdrag, der ettersynet av underleverandører er mangelfullt. De store entreprenørene har egne digitale listeføringer.

Systemet skal brukes på alle kommunale bygg-, anlegg- og vedlikeholdsoppdrag (Kunøe, 2017). HMSReg gir førstehånds tilgang til data fra oppdrag på tvers av virksomhetene i kommunen. Kompetansebevis legges inn én gang, og da vet kommunen at man har kompetansen til å levere. HMSReg gir kommunen oversikt over fag- og ufaglærte på alle prosjekter og juks med HMS-kort.

6.9.2 Regjeringens reviderte strategi

Vinteren 2015 kom regjeringen med en strategi mot arbeidslivskriminalitet. Hovedmålet med strategien var et bredt og varig samarbeid mellom aktørene og bedre koordinering mellom de offentlige etatene (Byggeindustrien, 2017a). Til tross for at Politiet, Skatteetaten, Arbeidstilsynet, NAV med flere har arbeidet mer intensivt, har arbeidslivskriminaliteten blitt verre og mer kompleks. I den nye strategien er koordinering og informasjonsflyt mellom offentlige etater viktig. A-krimsentrene har gitt gode resultater, og to nye sentre skal etableres. Det blir nå totalt syv A-krimsentre spredt i hele landet. Strategien er utarbeidet sammen med LO, NHO og andre i arbeidslivet, og den inneholder totalt tjuefem tiltak som følges opp av statsministerens kontor og seks departementer. Dette er de nye tiltakene som kan være relevante for oppgavens problemstilling:

1. Tredjepartssamarbeid mot arbeidslivskriminalitet
2. Videreutvikle tredjeparts bransjesamarbeid i utsatte bransjer
3. Næringslivskontakter i politiet
4. Vurdering av ulike sider ved innleie av arbeidskraft
5. Videreutvikle samarbeidet mellom etatene
6. Nasjonalt tverretatlig analyse- og etterretningssenter
7. Styrket informasjonsdeling mellom kontrolletatene og politiet
8. Mer effektiv sanksjonering av lovbrudd innen økonomisk kriminalitet
9. Bedre registreringskvalitet i offentlige registre
10. Informasjon og oppfølging av regelverket for offentlige anskaffelser
11. Utvikle ordning som gjør det lettere å kontrollere om leverandører er seriøse
12. Godkjenning av utenlandsk fagutdanning
13. Videreutvikle ordningen med sentral godkjenning for foretak i BA-næringen, og innføre en registerordning for seriøse foretak
14. Gjennomgang av sikkerhetsnivåer i ID-dokumenter
15. ID-kontroll ved utstedelse av D-nummer og helhetlig ansvar for EØS-borgere

16. Utrede knytning av biometri mellom folkeregisteret, passregisteret, og utlendingsregisteret

6.9.3 Norsk Arbeidsmandsforbund

Norsk Arbeidsmandsforbund kommer i fremtiden til å jobbe sammen med offentlige byggherrer for å oppnå like konkurranseforhold i bransjen (Rindhølen, 2017). Forskrift om lønns- og arbeidsforhold i offentlige kontrakter er et viktig verktøy for å hindre sosial dumping. Kunnskap om tariffavtalenes innhold er viktig og forbundet vil arbeide med å dele denne kunnskapen. Et av byggherreselskapene er Nye Veier, og de har et kontraktskrav til samfunnsansvar. Et av kravene er at 7 % av utførte timeverk skal utføres av lærlinger. Det er også et krav at nyansatte informeres skriftlig om sine rettigheter etter norsk lov, og det er dessuten krav om tydelige timelister og lønns slipper og tett samarbeid med skattemyndighetene. Et annet viktig krav er maksimalt to ledd i underleverandørkjeden (bemanningsbyrå regnes som et ledd).

Veidekke ASA inngikk en avtale med Norsk Arbeidsmandsforbund, Fellesforbundet og den internasjonale tre- og bygningsarbeiderføderasjonen (BWI) om arbeidsforhold (Byggeindustrien, 2017c). Avtalen forplikter til å respektere menneskerettigheter og faglige rettigheter og bidra til å oppnå forbedringer innen sikkerhet, helse og arbeidsmiljø på arbeidsplassene.

6.9.4 Samarbeid med Skatteetaten

Forsvarsbygg har inngått et samarbeid med Skatteetaten mot arbeidslivskriminalitet (Byggeindustrien, 2017b). Samarbeidsavtalen innebærer at leverandører og underleverandører som får oppdrag av Forsvarsbygg er pliktige til å gi byggherren fullmakt til å hente taushetsbelagt informasjon fra Skatteetaten. Entreprenører og underentreprenører skriver under på fullmakter som lar Skatteetaten vurdere og kontrollere selskapene.

6.10 Tiltak som kan forbedre eller eliminere problemet

Et direkte tiltak mot svart arbeid er å øke fordelene med å arbeide lovlig og redusere fordelene med å arbeide svart. (Williams, 2016) Dette kan gjøres ved å enten øke sannsynligheten for at en som arbeider svart blir oppdaget og/eller å øke straffen for de som blir tatt. En mer indirekte tilnærming er enten å endre holdningen til involveringen i svart arbeidskraft slik at det stemmer bedre overens med lover og reguleringer, eller å endre feilene i de formelle institusjonene som fører til mangel på overensstemmelse mellom holdning/normer og lover/reguleringer. Det mest effektive skal være en kombinasjon av direkte og indirekte tiltak.

Det er nødvendig med ordninger som motvirker sosial dumping og lavlønnskonkurranse med tanke på arbeidsinnvandring fra EØS (Departementenes servicesenter, 2013). Myndighetene må hele tiden vurdere om allmenngjøringsordningen fungerer, og samspill mellom de forskjellige instansene er viktig.

I et innlegg i dagens næringsliv skriver administrerende direktør i Nye Veier at lovverket vi har i dag gir rom for tolkning (Hovland, 2017). Hun tar også opp at en aktør ikke kan utestenges fra anbudskonkurranser ved mistanke, de må faktisk være dømt først. Regjeringen bes om å etablere en ordning med offentlig veiledning og tilsyn, og i tillegg gjøre det enklere å utestenge useriøse aktører. Et slikt system eksisterer allerede i Sverige.

6.11 Kunnskapsgap

Et av problemene som går igjen er oppfattelsen av offentlige etaters plikt til å søke etter det billigste. Hvor vidt det samsvarer med det som faktisk står i anskaffelsesloven er ikke spesifisert i litteraturen. Dette, kombinert med utfordringene med å oppdage useriøsitet blant underleverandørene, gjør at veien til å velge lavest pris kan føre med seg useriøse aktører. Bransjens sjekking av verdikjeden, eller mangelen på sådan, viser at det eksisterer et kunnskapsgap. Det er dessuten en manglende samordning mellom de forskjellige myndighetene i dag som fører med seg dårlig flyt av informasjon, som igjen kan føre til at det blir vanskeligere å oppdage useriøse aktører. Her mangler det også data om hvorfor informasjonsflyten er dårlig og hva som kan gjøres for å forbedre den. Det mangler også kunnskap om hvordan bransjens

involverte sjekker sine underleverandører i dag.

Hvorvidt nordmenn misbruker identiteter i byggebransjen er uvisst, og det er også usikkert hvor langt opp i kjeden med aktører useriøsiteten faktisk går. Sistnevnte er en viktig del av arbeidet mot arbeidslivskriminalitet. Personer som skal oppholde seg i Norge i mer enn seks måneder er selv pliktige til å møte opp på skattekontor for ID-kontroll. Det mangler data om hvor mange det er som ikke møter opp og hva som skjer med disse. Utenlandske arbeidstakere som skal oppholde seg i Norge i mindre enn seks måneder faller utenfor denne kontrollen. Det mangler også kunnskap om hva som gjøres for å forsikre at disse ikke oppholder seg i landet lenger enn tillatt og hvordan personer med eksempelvis falsk identitet oppdages senere.

I aviser og media er det stort fokus på malerbransjen og utenlandsk arbeidskraft i forbindelse med useriøsitet i BAE-næringen. Hvor vidt dette samsvarer med virkeligheten, er vanskelig å avgjøre. Nordmenn som tilretteleggere og/eller stråmenn nevnes i liten grad, og det samme gjelder stråselskaper. Det er også lite tilgjengelig litteratur om det tekniske knyttet til identitetsdokumentasjon og kontroller. Det kan tenkes at slik sensitiv informasjon kan være risikabel å offentliggjøre, ettersom det kan gjøre det enklere å misbruke.

Litteraturen beskriver i svært liten grad hvilke tiltak som kan forbedre eller eliminere identitets- og kvalifikasjonsmisbruk. Ettersom problematikken er relativt ny i forskningsverdenen er det naturlig at akkurat denne delen er mangelfull.

Funn

7.1 Funn fra tidligere arbeid

Under er en liste over de viktigste funnene fra eget forarbeid til masteroppgaven:

Funn 1 Pass og nasjonale ID-kort forfalskes hyppigst

Funn 2 Forfalskning er den typen misbruk som forekommer hyppigst

Funn 3 Imposterdokumenter blir mer og mer vanlig

Funn 4 HMS-kortet misbrukes ved å låne bort, gis til en arbeidstaker med falsk identitet, eller at arbeidstaker selv har et forfalsket HMS-kort

Funn 5 Tallet for utlendinger som blir tatt for identitetsmisbruk er lavere enn tallet for antall misbrukte identitetsdokumenter

Funn 6 Det ble ikke gjennomført ID-kontroll på 40,7 % av de som fikk et norsk D-nummer i 2015

Funn 7 To tredeler av de misbrukte identitetsdokumentene var fra EU- eller EFTA-land i 2014

Funn 8 Kun et fåtall av de misbrukte identitetsdokumentene er norske

Funn 9 Av de som ble tatt for identitetsmisbruk var det flest med opprinnelse fra Irak og Syria

Funn 10 Personer som opptrer med falsk identitet knyttes ofte til annen arbeidslivskriminalitet

Funn 11 Organiserte grupper og nettverk er ikke uvanlig i norsk byggebransje

Funn 12 Underentreprenører sjekkes ikke grundig nok

Funn 13 Svart arbeid i EU tilsvarte i 2012 18,4 % av BNP

Funn 14 Arbeidslivskriminalitet kan skje i alle prosjektfaser

7.2 Sammendrag av intervjuer

Intervjuobjekter fikk først en innledning av oppgaven og problematikken. Intervjuguidene er hovedsaklig benyttet som en sjekklister, med unntak av Bjørg Strømsås fra SUA og oppfølgingsspørsmålene som ble sendt på epost.

7.2.1 Bjørg Strømsås, rådgiver i SUA

Følgende spørsmål ble stilt:

1. For at en utenlandsk arbeidstaker skal få et D-nummer, må han/hun møte opp på et av 42 skattekontor for ID-kontroll. Stemmer dette?
2. Hvordan vet dere om dokumentasjonen er autentisk?
3. Hva slags kontroll gjøres for å kvalitetssikre dokumentasjonen?
4. Hva skjer dersom en person ikke møter opp på en slik kontroll?

Bjørg Strømsås ble intervjuet allerede i forbindelse med prosjektoppgaven. Slik besvarte hun spørsmålene over: *“Jeg arbeider på SUA (servicekontoret for utenlandske arbeidstakere) og er blitt bedt om å svare på dine spørsmål angående id-kontroll. Det er riktig at en utenlandsk arbeidstaker som har fått arbeid/tilbud om arbeid, må møte opp på et av de 45 (inkludert SUA) skattekontorene for id-kontroll og for å få tildelt d-nr og utskrevet skattekort. For å finne ut om dokumentasjonen (pass/id-kort) er autentisk, har vi flere typer kontroller, både manuelle og foretatt med keesing-maskin (skanner). Ved manuelle kontroller bruker vi også lupe. Vi har en 2.linje id-kontroll som vi kan benytte ved tvil og vi har også en helpdesk i Nederland, som sjekker de dokumentene vi skanner inn på keesing og som får utslag på feil/usikkerhet om feil på dokumentet. Nid-senteret (nasjonalt id-senter) i Oslo kan også kontaktes ved mistanke om falsk dokumentasjon. De som ikke møter opp til kontroll vil ikke få tildelt d-nr og utskrevet skattekort, dog med noen unntak.”*

7.2.2 Hallgeir Berg, HR-leder i Veidekke avdeling Trondheim

Følgende spørsmål ble stilt til Hallgeir Berg, HR leder i Veidekke:

1. Hva er din stilling i Veidekke?
2. Hvordan kontrollerer dere identitetsdokumentasjonen til en arbeidstaker?
3. Hva legger du i ordet kvalifikasjoner?
4. Hvordan kontrolleres kvalifikasjoner til en arbeidstaker
5. Hvordan kontrolleres kvalifikasjoner til en underleverandør?
6. Hvem er det som gir HMS-kort?
7. Hvem er det som kontrollerer at alle dokumenter osv er i orden før en arbeidstaker får et HMS-kort?
8. Hvordan kontrolleres dette? Samme måte som over?

I intervjuet med Hallgeir Berg forteller han at HMS-kortet, eller grønnkortet som han kaller det, brukes for å legitimere seg. De ansetter kun norske fagarbeidere, som har fagbrev og bestått fagprøve. De krever kopi av fagbrevet når de sjekker om arbeidstakeren er kvalifisert. Underleverandører skal også ha et grønnkort. Det er arbeidstilsynet som utgir HMS-kortet og sjekker identitetsdokumenter, og alle som kommer på byggeplassen skal ha med seg et HMS-kort. Det registreres i en bok hvem som er på byggeplassen til en hver tid og arbeidstakeren er selv pliktig til å skrive seg inn i boken. Med kvalifikasjoner forstod han en som er kompetent til å utføre jobben og med realkompetanse. For å sjekke om fagbrevet er ekte sjekkes stempel. Det satses mye på lærlinger.

7.2.3 Rune Søvting, politioverbetjent ved Politihøgskolen

Følgende spørsmål ble stilt:

1. Hvem kontrollerer først og fremst ID?
2. Hvilke konsekvenser kan misbruk av identitets- og kvalifikasjonsdokumenter ha for bransjen? Landet?

3. Tall fra Nasjonalt ID-senter viste at 40,7 % av de som fikk et norsk D-nummer i 2015 ikke ble kontrollert. Hva kan årsaken til dette være?
4. Hvordan kan vi få byggebransjen, politiet og politikere til å samarbeide bedre?
5. I hvilken grad er nordmenn (altså ikke utenlandske arbeidstakere) involvert?
6. Hva bør fremtidens byggebransje gjøre bedre?

Politiet har ikke ønsket å gå ut med en liste eller oppskrift til entreprenører, men gir heller generelle råd for å sikre at de interne kvalitetssikringsrutinene er gode. Politiet har gått inn og sett på årsrapporter om bedrifters samfunnsansvar. De stiller spørsmålet “Hvorfor finner vi svikt med ID når dere skriver at dere tar et samfunnsansvar?”. Dette blir den overordnede biten.

Falsk ID er nøkkelen til hvitvasking. ID er en utfordring, og hovedproblemet har vært at det ikke har vært kontroll i de store bransjene. ID blir ikke sjekket. Falske HMS-kort utstedes fordi verken bransjen (arbeidsgiver) eller arbeidstilsynet som utsteder kortene sjekker ID.

Mange av de som blir pågrepet har falske pass fra EU-/EØS-land fordi det er enklere grunnnet fri flyt av arbeidskraft. Tredjelandborgere går til SUA/skattekontor for å registreres slik at de skal få et D-nummer. Det er SUA/skattekontorene som sjekker ID i førsterekke. De som utsteder D-nummer ikke har tilstrekkelig kunnskap og kompetanse om ansiktsgjenkjenning. Impostere har også blitt mer vanlig fordi teknologien enkelt kan fange opp falske dokumenter, men et ekte dokument som misbrukes av andre enn dokumenteier går under radaren. Evnen til å gjenkjenne ansikt på person og dokument bør trenes opp.

Nordmenn er også involvert i ID-problematikken som tilretteleggere. De hjelper til med søkeprosessen, regnskap osv. De kan også være involvert i ID-problematikken som stråmenn, altså at de betaler en person for å slippe å eksponere seg selv, som for eksempel når en person eier to firmaer som ikke er i personen sitt eget navn.

Politiet oppdaget at arbeidstakere byttelåner HMS-kort. Byggelederen sjekket ikke at person og bilde på HMS-kortet stemte overens. Dette kan de i det minste sjekke selv. ID-myndighetene sier at de enkle tingene lett kan sjekkes, og dette er en av sviktene vi ser. Det blir ikke sjekket på overfladisk nivå heller. Det ble sagt at bedrifter gjorde ID-kontroll, men det gjorde de ikke i praksis. Grunnen til det er at UE velges ut fra lavest pris. UE leverte produktet, kunden var fornøyd, og det er først på slutten av en entreprise at vi ser de store sviktene. Da er det viktig at UE er fleksibel. En useriøs UE jobber ikke innenfor tariff, men jobber overtid alle dager til jobben er

gjort. Penger og lavest tilbud er hovedårsaken til at ID-kontroller ikke blir gjort.

Det er fem A-krimsentre i Norge. Ett senter er satt sammen av Politiet, Skatteetaten, NAV og Arbeidstilsynet og de har et ansvar. De i bransjen må utveksle erfaring og må være mer på hugget. De må sette ID-problematikken på agendaen. Det ble observert at der selskaper/firmaer hadde det på agendaen, der var det ingen tilfeller med misbrukt ID-dokument. Byggebransjen er opptatt av å få ting på fanget. Bransjen bruker StartBANK som en kjeltringside, en sjekkside for å sjekke UE. Denne siden fungerer ikke. Næringslivskontaktene vil få en rolle. Politioverbetjentens tips er å ikke gjøre ting vanskelig, men stoppe opp og bruke noen ekstra minutter.

Konsekvensen av identitetsmisbruk er at vi får et parallellsamfunn med parallelle økonomier. Vi mister skatteinntekter og faggruppen blir ødelagt. De seriøse blir lagt ned, svenner og folk med fagbrev forsvinner. Det rammer de som brenner for faget. Vi kaller det krim mot det offentlige fordi vi egentlig ikke merker det. Vi er helt avhengig av gode forbilder i bransjen.

Følgende oppfølgingsspørsmål ble sendt på epost den 21.02.2017:

1. Når det søkes om HMS-kort, er det Oberthur Technologies AS som utsteder HMS-kortene og kontrollerer ID-dokumentasjon og kvalifikasjon etter oppdrag fra Arbeidstilsynet. Stemmer dette i praksis? Er Oberthur kvalifisert til å kontrollere dette? Hvordan kontrollerer de i så fall?
2. Et firma må være registrert i Brønnøysundregisteret når det søkes om HMS-kort, men etter det kan firmaet legges ned og du har et HMS-kort som er gyldig i to år (som tillater svart arbeid). Er det ikke slik at det må søkes om nytt HMS-kort for hvert firma man jobber for? Hva kan være forklaringen bak fenomenet?
3. Du fortalte også om StartBANK og hvordan det ikke fungerer. Kan du utdype dette litt? Hvorfor tror bransjen at StartBANK er en god løsning?

Den 22.02.2017 kom politioverbetjenten med følgende svar (direkte sitat): *“Det er Oberthur (dersom ikke arbeidstilsynet nylig har endret praksis) som utsteder HMS-kort på bakgrunn av innsendt id dokumentasjon. Oberthur har/hadde som krav at det skulle være kopi av pass og at dette ble sendt av arbeidsgiver med nødvendig dokumentasjon, og at kopien av passet skulle være i farger. Oberthur har ingen mulighet til å avdekke om passet er falsk, eller om opplysningene i passet er endret eller manipulert. Vi avdekket i tillegg et annet forhold: Arbeiderne fikk anledning til å arbeide såfremt de kunne fremvise at søknaden om HMS-kort var til behandling (kopi av søknaden). Dette var tydeligvis en praksis som hadde utviklet seg.”*

“Det stemmer, det er mangelfull praksis med tanke på antall HMS-kort om utstedes til den enkelte person. Vi kontrollerte enkelte arbeidere som hadde flere HMS kort utstedt på ulike bedrifter, ved en anledning kontrollerte vi en med fire ulike kort. Det er riktig som du påpeker, det er mangelfull kontroll fra oppdragsgivers side på om kortet faktisk stammer fra et firma som er i lovlig drift. Dette er en av utfordringene med HMS-kortene, de blir ofte benyttet som ID bevis og dokumentasjon på identitet og at firmaet er i orden. Dette kan vise seg å ikke stemme. Dette er et eksempel på at systemene (Oberthur) som utsteder kortene ikke er avstemt opp i mot f.eks. brønnøysundregisteret og arbeidsgiver-/arbeidstakerregisteret.”

“Jeg er på generelt grunnlag skeptisk til støtte systemer som ikke blir avstemt opp i mot offentlige registre jevnlig. Dette medfører på lik linje med HMS-kortene at opplysningene som ligger i Startbank ikke nødvendigvis stemmer med virkeligheten. Opplysningene blir fort utdatert, dette er noe bransjen bør være særlig oppmerksomme på da de som bedriver useriøse underleverandører oppretter og legger ned firmaer i høyt tempo. Jeg opplever at Startbank gir en trygghetsgaranti, noe de i praksis ikke får til. Det er ingen fysisk kontroll av firmaer, sjekk av identiteten til arbeidere, at avlønning er i.h.h.t lover og regler, sosial dumping, tvangsarbeid, heleri og hvitvask mv. Mange firmaer som er dømt for grov økonomisk kriminalitet hadde papirene i orden. (HMS-permen så bra ut) men at virkeligheten ikke stemte med innholdet i permen.”

“Det må samtidig sies at de som kontrollerer HMS kortene må være veldig nøye på om personen på bildet er den personen som innehar kortet i praksis. Vi så mange eksempler på det motsatte, de lånte kort av hverandre. Dette ble ikke avdekket på byggeplassen, en kan da stille seg spørsmål om det faktisk er noen kontroll.”

Oppfølgingsspørsmål: Stemmer det at det er arbeidsgivers (byggherre, hovedentreprenør) sitt ansvar å sjekke at alle arbeidstakere har oppholds- og arbeidstillatelse, da dette ikke fremkommer av HMS-kortene? I så fall, i hvilken forskrift/lov står dette?

“Jeg legger ved noe informasjon som omhandler byggherre og ansvarsforhold. Det er helt klart et sentralt poeng du er inne på, ansvaret ligger på byggherren å påse at det er kontroll på hvem som til en hver tid er inne på arbeidsplassen mv. Vi har per i dag lite rettspraksis på byggherrer som ikke følger opp tilstrekkelig. Dette er noe vi skal øke fokuset på. Brudd på byggherreforskriften er med andre ord straffbart. Det er viktig at byggherren på den enkelte arbeidsplass ansvarliggjøres.”

7.2.4 Kristian Dahlberg Hauge, leder for EBA Trøndelag og direktør i Håndverkerforeningen i Trondheim

Intervjuet ble gjennomført ved personlig oppmøte 30.01.2017. Dette intervjuet ble tatt opp, transkribert og bekreftet. Følgende spørsmål ble stilt:

1. Hvordan er ID- og kvalifikasjonsmisbruk relevant spesifikt for EBA og Håndverkerforeningen?
2. Hva legger du i ordet kvalifikasjon?
3. Hvilke konsekvenser kan misbruk av identitets- og kvalifikasjonsdokumenter ha for bransjen? Landet? Politikken?
4. Hvordan er politikerne generelt sin holdning til seriøsitetsarbeid i byggebransjen?
5. Hvordan påvirkes byggebransjen av politikken som påvirker regulering av byggebransjen og regulering av utenlandsk arbeidskraft?
6. Tall fra Nasjonalt ID-senter viste at 40,7 % av de som fikk et norsk D-nummer i 2015 ikke ble kontrollert. Hva kan årsaken til dette være?
7. Hvordan kan vi få byggebransjen, politiet og politikere til å samarbeide bedre?
8. Har EBA eller Håndverkerforeningen noen rolle i ID- eller kval.kontroll

Vi representerer alt fra store bedrifter til små enkeltstående malerbedrifter. Spesielt håndverkssiden er spesielt opptatt av det med ID-kontroll nettopp fordi de opplever at den useriøse konkurransen er knyttet mye til ID. Fra entreprenørene sin side så er det å vite at de du har på byggeplassen, gjerne i en del ledd underentreprenører, skal være i orden. Uansett hvor man er i kjeden er man interessert i at det er åpenhet og klarhet i systemet, slik at man vet hvem man ansetter eller jobber med. Det med å nå få sanntidskontroll på HMS-kortene vil gjøre det mye enklere å få sjekket ut hvem som fysisk er på byggeplassene. Ansvarer er ganske tungt plassert hos de ansvarlige, så derfor er dette viktig. Med kvalifikasjon menes det at man har arbeidstillatelser og godkjenningene man trenger for å jobbe.

De som jobber seriøst i bransjen vil gjøre det korrekt. Det å ha kontroll over sine ansatte og at de er registrert der de skal være, at det betales skatt, arbeidsgiveravgift og moms er avgjørende viktig. Det skal lønne seg å være seriøs, og da skal det være et kontrollsystem som sikrer at de som ikke er seriøse blir avslørt og at det får konsekvenser. Jeg har jobbet politisk med dette i arbeidsdepartementet og ser man

på Oslo-området så er graden av useriøsitet veldig stor, og det er nesten hovedregelen for mange aktører at det er et eller annet som ikke stemmer. Det river bunnen ut av håndverksbransjen. For hele samfunnet blir det en kjedereaksjon. Der man ikke klarer å slå ned på ulovligheter så er det de seriøse som blir rammet.

Det har utviklet seg veldig mye fra å være noe som bransjen selv var opptatt av, så opplever man nå at det er stor politisk engasjement for dette her på tvers av små gradsforskjeller så er man opptatt av det. Det har gått fra å være fagforeningspreget arbeid til næringspolitikk og konkurransevilkår, og det er det ingen som er uenig i. Det preger hele arbeidslivet i varierende grad, men bygg- og anleggsbransjen har vært sterkest berørt. Dette har skjedd med EU-utvidelsene som skjedde i 2006 eller 2004, det endret arbeidslivet radikalt nesten over natten, og i kjølevannet av fri arbeidsinnvandring fra Øst-Europa så fikk du også økende lavkraftskonkurranse i norsk arbeidsliv. Det har gjort at de siste årene har utfordringene blitt større, men så har også fokus blitt større på at dette er noe man må lykkes i å jobbe i mot i den forstand at det har så mange ringvirkninger av negativt fortegn at samfunnet er nødt til å garantere det. Erfaringene har vist at kjeltringene ofte er i forkant sånn at man hele tiden må jobbe for å løse det. Men kanskje det mest interessante for bransjen er holdningen til det offentlige tilsynsapparatet. Før var det et ork hos mange aktører i bransjen å få besøk av arbeidstilsynet og andre som var ute og drev kontroll, men nå opplever jeg at holdningen til behovet for tilsynsetater og offentlig instans er stort og holdningen har endret seg. Det er mer forventning fra de seriøse bedriftene at det offentlige arbeidstilsynet og andre tilsynsetater retter fokuset mot der problemet er og ikke i første omgang gå på å kontrollere de som stort sett har alt i orden.

Byggebransjen påvirkes veldig mye av politikken. Det er en sak nå som man i bransjen er veldig spent på, det er den verftsdommen som i utgangspunktet handlet om utstasjonerte arbeidere fra Øst-Europa og retten til at man skulle allmenngjøre kostnaden til kost, losji og reise. Der sa ESA at det hadde man ikke lov til, det betyr at det kan bli veldig store forskjeller kontra en utenlandsk arbeider og en norsk arbeider med tariffavtale som er plassert i anlegg. Så det er klart at bransjen er veldig avhengig av å ha rammebetingelser som sikrer at lønns- og arbeidsvilkår er på en standard som gjør det attraktivt for norske bedrifter å ha norske fagarbeidere. Det å bli presset på pris, det er positivt inntil en viss grad fordi da er det sunn konkurranse. Men går man løs på grunnleggende konkurransevilkår sånn at konkurransen blir ujevn, da har man et kjempeproblem. Det er lavest pris som er årsaken, både i privatmarkedet og også i profesjonellmarkedet så er prisleikheten veldig stort. Det var en oversikt på BNL på hvor stor grad på innkjøp av tjenester bygg- og anlegg hvor pris var eneste faktor, og da var offentlig sektor der det enten alltid eller svært ofte

var sånn. Det er litt tankevekkende med tanke på det store volumet av offentlige innkjøp vi har, og hvilken innkjøpsmakt offentlig sektor kunne ha for å understøtte målsettingen av viktig arbeid. Nå er det veldig mye fokus på dette med lærlinger, stadig sterkere og mer tydelige krav. Skal du gjøre noe for det offentlige så skal du ha lærling på prosjektet, ikke bare i bedriften, og det kan man oppfatte som et veldig omfattende krav. Men det er bransjen enig i, både store og små bedrifter mener at den typen krav er helt nødvendig.

Det er vanskelig å si hvorfor prisen er mer viktig for offentlig i motsetning til privat, men jeg tror at det å bygge er kostbart og det er litt av bakteppet for at byggebransjen har vært veldig utsatt for useriøs konkurranse. Det er veldig mye penger, og veldig mye marginer. Prispress er avgjørende for at du skal kunne hente ut penger. Folk som vil ta snarveier og utfordre regelverket og rammebetingelser, de har mye å hente på å lykkes med det. Det tror jeg er hovedårsaken til at byggebransjen er såpass utsatt.

Det er veldig vanskelig å si årsaken til at 40,7 % ikke ble kontrollert, men jeg tror at det er helt grunnleggende at man tillit til at den type kort også innebærer en reell kontroll. I bransjen er man veldig opptatt av at man skal kunne identifisere seg, og den type ordninger skal være reell og ikke kunne tas snarveier på. Når det utstedes et kort så skal det være gjennomført kontroll fra det offentlige. Det undergraver intensjonen med HMS-kort, osv..

Jeg tror man er på rett vei når det gjelder samarbeid. Det man gjør nå med samhandling mellom ulike tilsynsetater, NAV, politi, skattemyndigheter, toll, det er positivt. Erfaringen er at de som driver useriøs konkurranse eller noe ulovlig, de bryter gjerne flere sett av regelverk. Er du useriøs på arbeidslovgivningen så er du gjerne også det på skattesiden osv. Det å ha informasjonsdeling på tvers av offentlige tilsynsetater, det i seg selv er positivt og gir mer slagkraft i kampen mot useriøsitet i bransjen. Også tror jeg det at problemet har blitt såpass omfattende at det er på tvers av bransjen og det går direkte inn på næringspolitikk og det helt grunnleggende i samfunnet, det gjør at du har mye større fokus på det nå. Dessverre er det nok fordi problemet har blitt såpass stort, da kommer også fokuset på det. Det å få mer spyd-spiss, slik som A-krimcenteret her i Trondheim, det tror jeg er helt riktig. Samordne, informasjonsdeling både før og etter etterforskning, det tror vi har effekt.

Vi har ikke direkte rolle i kontroll, men driver aktivt med seriositetsarbeid. Vi er blant annet med og støtter uropatruljen, byggebransjens uropatrulje, som nettopp er helt operativ ute i bransjen og avdekker og tipser bransjen om useriøsitet. Uropatruljen får tips om for eksempel en underentreprenør hvor noe ikke stemmer, og tar det videre til

offentlig tilsynsetater. EBA som organisasjon utarbeider mye veiledning til hvordan våre bedrifter skal opptre seriøst, og tilfredsstillende seriøsitetskrav, og anbefalinger til hva man skal sjekke ute på byggeplassen osv. for at dette skal være riktig. Veldig mye standardisering og veiledning på hvordan man skal innfri seriøsitetskravene. Jeg skjønner at ikke alle er klar over at dette er et problem, for i byggebransjen så gjør man gjerne ting for at det skal være enkelt, ting skal gli lett. Og så er det et sett med regler som man kjenner til, men å relatere det til den byggeplassen og det prosjektet, og enkeltstående ting, det kan være mer krevende. Så det å ha sjekklister for hvordan man skal opptre er lurt. Hva det er bedriftene skal gjøre, og i hvilke ledd i bedriftene det må gjøres det for at dette skal bli innfridd.

7.2.5 Kathrine Steen Andersen, Prosjektleder for Oslo kommunes nye tiltak mot arbeidslivskriminalitet

Følgende spørsmål ble stilt:

1. Kan du fortelle litt om din bakgrunn?
2. Hvordan kontrollerer dere ID-dokumenter og kvalifikasjonsdokumenter?
3. Hvem kontrollerer?
4. Hvordan kontrolleres dette?
5. Hva mener du er konsekvensene av arbeidslivskriminalitet? Samfunnet, bransjen, landet?
6. Hvorfor tror du byggebransjen har blitt så utsatt?
7. Hva må vi bli bedre på, spesielt innen byggebransjen?

Kathrine Steen Andersen jobber i utviklings- og kompetanseetaten i Oslo kommune. Hun sitter som prosjektleder for Oslo kommunes nye tiltak mot arbeidslivskriminalitet. Oslo kommune jobber mot sosial dumping osv. Det har blitt slik at man skal ha et begrenset antall underleverandører, disse må levere inn en fullmakt og vise at de har betalt skatt og avgift. Underleverandørene har krav til lærlinger og fagarbeidere, fordi underleverandører som bruker lærlinger og fagarbeidere ofte er mer seriøse. Et nytt tiltak nå er system for elektroniske mannskapslister, HMS-kortet brukes for å registrere elektronisk hvem som er på byggeplassen til enhver tid. Det er krav til leverandør oppfølging, og leverandørene skal levere mannskapslister. HMS-kortet er et slags ID-kort på byggeplassen, men det gjøres en sjekk før HMS-kortet utstedes.

Det kan selvfølgelig være at noen glipper gjennom systemet og får et HMS-kort på uriktige opplysninger. Oberthur Technologies AS kontrollerer ID-dokumenter etter oppdrag fra Arbeidstilsynet.

Oslo kommune kontrollerer ikke ID, det er bare Skatteetaten, Arbeidstilsynet og politiet som gjør det. Det eneste Oslo kommune sjekker opp er HMS-kort på byggeplassene under kontroll. Hvis noen ikke vil kontrolleres så kan disse ikke tvinges.

Alle som er involvert må gjøre en jobb for å begrense arbeidslivskriminaliteten. Konsekvensene er alt fra en arbeidstaker som ikke får lønna han/hun har krav på, leverandørene får gevinst av arbeidslivskriminalitet og er dessuten ofte involvert i annen kriminalitet slik som menneskehandel og narkotika. Arbeidslivskriminalitet fører til at skatter og avgifter ikke blir betalt. Det undergraver den tilliten til samfunnsstrukturen vi har som hele landet er bygget opp på. Arbeidslivskriminalitet er ofte knyttet til utenlandske aktører fordi de har andre regler og kommer til et land med mye tillit.

Byggebransjen er utsatt fordi det er lett å starte opp en bedrift i byggebransjen, som for eksempel et malerfirma, du trenger bare samle fem mennesker på gata og så har du en bedrift. Byggebransjen har også store og uoversiktlige kontrakter, for eksempel med 160 underentreprenører. Hvordan skal man klare å holde styr på alle? Det er også lett å komme inn på byggeplassen og det er store penger involvert.

Vi må bli bedre på å følge opp alle prosjektene, ikke bare kontrollere og sjekke før man velger UE, men også etter kontraktsinngåelse. For eksempel sjekke at UE ikke har overført kontrakten til en annen UE osv. Byggherren har ansvar for å følge opp, men også hovedleverandøren må følge opp sine UE'er.

Både regjeringen og Oslo kommune er veldig opptatt av arbeidslivskriminalitet. Regjeringen har kommet med en ny revidert plan mot arbeidslivskriminalitet. Det er ikke bare tiltakene som må følges opp, men hvordan kan man egentlig se at det blir mindre arbeidslivskriminalitet? Det må gjøres i hele landet. A-krimsentrene i hele landet er et bra steg fremover. Oslo har vært veldig utsatt fordi det er en stor by med mye byggevirksomhet. Hvis Oslo strammer inn, må også andre kommuner gjøre det, eller så flytter useriøse aktører seg til andre kommuner. Små kommuner har kanskje ikke midlene til å følge opp like mye som de større kommunene. Endringene må gjøres i hele landet for at vi skal eliminere problemet.

7.2.6 Hans Hagby, Regionsdirektør ÅF Advansia

Hans Hagby ble valgt som intervjuobjekt etter anbefaling fra veileder grunnet erfaringer med useriøse aktører. Følgende spørsmål ble brukt som veiledning for intervjuet:

1. Terminal 2 (Gardemoen) prosjektet. Kan du fortelle litt bakgrunn og hva som skjedde der?
2. Hva legger du i ordet kvalifikasjon? ID?
3. Hvem har ansvaret for å kontrollere ID og kvalifikasjon til en arbeidstaker?
4. Hvordan kontrolleres ID?
5. Hvordan kontrolleres kvalifikasjon?
6. Hva er din erfaring med useriøse aktører?
7. Hvordan ble disse oppdaget som useriøse?
8. Hva kunne blitt gjort da som kunne forhindre involveringen av useriøse aktører?
9. Ut fra din erfaring, hva er konsekvensene av useriøsitet i byggebransjen? For firma, bransjen generelt og samfunnet?
10. Hvorfor er byggebransjen utsatt?
11. Hva bør vi bli bedre på i fremtiden i arbeidet med seriøsitet?

Hans Hagby er regionsdirektør i ÅF Advansia og har jobbet med Terminal 2 prosjektet på Gardemoen lufthavn. Prosjektet omfattet en utvidelse av selve terminalbygget, bagasjeanlegg osv. Prosjektet kostet 14 milliarder og varte fra 2009 til 2017. Det var særskilte sikkerhetskrav fordi arbeidet foregikk på en flyplass i full drift. Prosjektet har hatt utfordringer med utenlandske aktører, og involveringen av utenlandske aktører gjør regelverket vanskeligere. Det finnes mange kombinasjoner av selskaper, men det enkleste er norske bedrifter med norske arbeidstakere. Det finnes også norske bedrifter med utenlandske arbeidstakere, utenlandske bedrifter med utenlandske arbeidstakere, osv..Det er mange varianter og store forskjeller i regelverk. Basisen i Norge er HMS-kortet, det skal alle byggeplasser ha. En svakhet med kortet har vært at arbeids- og oppholdstillatelse ikke må dokumenteres for å få det. Myndighetene kontrollerer ikke dette. En annen svakhet er mangelen på sanntidskontroll. Det er også slik at man kan opprette et firma, ordne HMS-kort til arbeidstakerne, for så å legge ned firmaet. Da har du et HMS-kort som er gyldig i to år, og du kan jobbe

svart. Firmaet må være registrert i Brønnøysundregisteret på den dagen det utstedes HMS-kort. Det er vanskelig å sjekke i ettertid om firmaet fortsatt eksisterer.

Kvalifikasjon betyr kompetanse. I utgangspunktet er det arbeidsgiveren som har ansvaret for å kontrollere ID og kvalifikasjon. I en kontraktskjede er det ofte hovedentreprenørene som skal kontrollerer. Det er ikke et problem når man bruker egne ansatte, disse er allerede godt etablert i systemet. Men hovedentreprenøren setter bort jobb til UE, og hovedentreprenøren må kontrollere at alle har grønne kort. Kompetansekontrollen er så som så. Den er vanskelig fordi utenfor Skandinavia så er det ikke slike utdanningsordninger som i Norge med fagbrev osv.. Det finnes ingen tilsvarende system. Ungdom begynner å jobbe sammen med en erfaren person, opplæringen er å jobbe med denne erfarne personen ett visst antall år. Du får ingen svennebrev. Det er et problem å vurdere om erfaringen de har sidestiller med en fagutdannet person. Hvilken tariff lønn de skal ha, om det er lønn for fagarbeider eller hjelpearbeider, det finnes det ingen enkle svar på.

Utenlandsk arbeidskraft må gjennom et system. Det starter med at oppdragsgiver må melde kontrakten og det utenlandske foretaket må registreres i NUF for å få organisasjonsnummer. Deretter må man sende inn del to med arbeidstakere, og arbeidstakere må møte opp på skattekontorene for ID-kontroll. Deretter kan de få et D-nummer, for så å søke om HMS-kort. Prosessen tar 6-8 uker, og er vanskelig å gjennomføre på lovlig vis. Derfor tar mange snarveier. Det er ikke bra at 40 % slipper gjennom uten ID-kontroll, skattemyndighetene prøver å skjerpe inn. Hvis folk har et D-nummer er det vanskelig å oppdage om det er basert på falsk ID. Så lenge myndighetene ikke har kontroll på D-nummer, blir det sjeldent at falsk ID avdekkes på en byggeplass. Vi må sjekke arbeids- og oppholdstillatelse i Norge fordi det ikke kommer frem av HMS-kortet. Byggherre og hovedentreprenør må gjøre dette.

De fleste useriøse aktørene i Terminal 2 prosjektet ble oppdaget fordi LO-koordinatorer var involvert i prosjektet. Det er et tilbud som LO tilbyr større prosjekter der man kan leie inn en til to personer som er på byggeplassen og får bedre kontakt med arbeidere på arbeidsplassen. Når noe ser ut til å ikke være riktig, har det blitt gjennomført revisjoner av arbeidsforholdene. Det er detaljerte undersøkelser, og bare de som gjør en feil blir tatt. Likevel er det ikke mulig å få en slik LO-koordinator på alle prosjekter.

Det handler ikke bare om ID, men om å skaffe seg konkurransefordeler på ulovlig måte. En grunnleggende ting er at regelverket er for fragmentert og vanskelig å gjøre seg kjent i. Det er ikke så nøye hvilke lover som brytes så lenge kostnaden er lavest mulig. Over 80 lover og forskrifter finnes i dag, men helheten må gjøres enklere. Det

er vanskelig for utenforstående å forstå. Entreprenørbedriftene må bli bedre på å kontrollere kjeden sin, men de mangler kunnskap om regelverket til å kunne følge opp, slik at de gir opp. Myndighetene må forenkle og samle regelverket slik at det er tilgjengelig og enkelt for folk.

Den store konsekvensen er at organisert kriminalitet får en større del av byggebransjen, det blir da et samfunnsproblem. Malerbransjen er et eksempel fordi seriøse konkurrenter forsvinner. Det er et enda større problem i privatmarkedet, der florerer det med useriøs arbeidskraft.

De delene av byggebransjen der det ikke er vanskelig å sette i gang og der det er lett å bruke ufaglært arbeidskraft er spesielt utsatt. Det ser vi av malerbransjen. Det er enkelt å utføre arbeid uten investeringer og uten opplæring av personell. Kontrollordninger er svakere enn i en del andre bransjer. Hagby forteller at han hørte en av de useriøse aktørene si at de arbeidet i restaurantbransjen, men at det ble vanskeligere å operere der og gikk så over til oppussing og maling. Byggebransjen er kompleks, og det er ikke lett å forstå og kunne utøve kontroll for skattemyndighetene osv.. Det er enkelt å operere ulovlig uten å bli oppdaget.

Vi må være klar over at problemet er der og ikke være naive. Vi må være villige til å sette tilstrekkelig kontrollmekanismer, slik som adgangskontroll på byggeplass. Alle må kontrolleres og det må være en tett byggeplass, altså med fysisk inngjerding, med vakthold. På store byggeplasser kan det være samarbeid med skattetilsynet og politiet, men dette er ikke allment for alle prosjekter.

Det florerer av svart arbeid uten falsk ID. Det tar også lang tid før det oppdages. Innen det oppdages er pengene og personene borte. Det er rullering av personell hele tiden, og vi må være tett på hele tiden. I Terminal 2 prosjektet var alle de useriøse borte innen myndighetene var involvert. Etterforskningen er alt for treg.

7.2.7 Arne Myskja, IT-arkitekt for Omega

Spørsmålene under er brukt som en sjekklister og ble bare stilt dersom intervjuobjektet ikke allerede hadde nevnt det. Følgende spørsmål ble stilt:

1. Kan du fortelle litt om din bakgrunn?
2. Hva driver dere i Omega med?
3. Hva legger du i ordene ID og kvalifikasjon?

4. Hva er din erfaring med useriøsitet i byggebransjen?
5. Hvordan blir det oppdaget?
6. Stemmer det at dere står bak HMS Reg (system for elektroniske mannskapslister)?
7. Hva er hensikten bak tiltaket HMS Reg?
8. Hvor får dere data til Selma fra? (startbank osv..)
9. Hvorfor er byggebransjen utsatt for arbeidslivskriminalitet?
10. Hva er konsekvensene av kriminalitet i byggebransjen?
11. Hva må vi ta tak i og hvordan? (Tiltak)
12. Har jeg din tillatelse til å bruke ditt navn i oppgaven?

Arne Myskja jobber for Omega AS, selskapet som designet HMSReg for Oslo Kommune. Myskja er IT-arkitekten bak programvaren. Intervjuobjektet starter med å fortelle om sin bakgrunn. Han er opprinnelige utdannet som lærer, men har jobbet med IT og studert økonomi i etterkant. Han har jobbet med IT siden 1987 og har jobbet med ulike team i Norge og to år i USA i forskjellige bransjer. Bakgrunnen for HMSReg var prekvalifikasjon fra Oslo Kommune for å få bedre oversikt over mannskapslister. Omega har tidligere jobbet med energibransjen og olje og gass, og kan derfor mye om et slikt system. De vant anbudet og intervjuobjektet har jobbet med det det siste halvannet året.

Byggebransjen har ingen klar måte å identifisere personell på. HMS-kortet er viktig, men det er ikke en sikker identifikasjon og har en del svakheter. Systemet HMSReg skal ikke skape sikker ID, men hjelpe oppdragsgivere å finne seriøse firmaer og bruke seriøse arbeidere. Du skal være trygg på hvem du har med å gjøre. HMS-kortet er det beste vi har i dag, og hvis det kombineres med pass så vil det heve kvaliteten på identifikasjonen. I HMSReg er det mulig å laste opp en kopi av passet, UE kan kreve at underleverandører identifiserer seg. Det er søkt om mulighet til å få laste ned bildet fra HMS-kortet fra Arbeidstilsynet, men det er ikke mulig i dag.

Byggebransjen som er seriøs har all mulig interesse for å sette strammere krav og jobbe med seriøsitet. Det ødelegger for de seriøse når useriøse aktører utnytter folk til å kunne underby. De useriøse utfører dårlig arbeid og har manglende kvalifikasjoner, og dette har sine kostnader.

Nå følges det med på hva som skjer i systemet og det dukker fort opp faresignaler

som trenger oppfølging. Det er ikke sikkert at alle er useriøse, men det kan være det. Det som typisk dukker opp er HMS-kort som er meldt tapt og gamle blir brukt videre istedet for det nye. Det nye kan ha blitt solgt. Det blir fort oppdaget dersom det er tilfellet. Det som også dukker opp mye er dubletter, altså to like som er logget inn samtidig fordi en person låner HMS-kortet til en annen for å komme seg inn på byggeplassen. Det kan også være at HMS-kortet er kopiert. Vi ser for eksempel at det som var grunnlaget for å utstede HMS-kortene ikke gjelder lenger og at informasjonen er for gammel. HMS-kortet forteller ingenting om selskapet. Oberthur kan gjøre en sjekk som om det skulle blitt utstedt i dag. Det er mange kriterier som er faresignal. Det sjekkes mot HMS-kort og gyldighet, at det ikke er dublettbruk osv.. De som bruker HMSReg får all denne informasjonen til behandling, noe av det er alvorlig og noe mindre alvorlig. Det står også om UE har betalt skatt.

Noe av det viktigste er at det begynner med en del useriøse som søker om HMS-kort med falsk identitet. Det er svakheter i ordningen, men det går an å avsløre det ved å kjøre kontroll. HMS-kortene hjelper til å få en systematikk i det og gjøre det effektivt i motsetning til mannskapslistene på papir. Du åpner en kontrolliste og får en gyldig liste når du er der. Du kan laste opp dokumentasjonen på en tablet, det er mye du ikke kan gjøre med en papirliste. Dette med passkopi og bilde fra HMS-systemet vil hjelpe i kontrollene. I dag er det mulig å laste opp lønnsvilkår og arbeidsavtale på enkeltpersoner.

StartBank må holdes oppdatert. En del av de som blir kvalifisert gjennom Oberthur starter lovlig men følger det ikke opp. Noe av det vi mangler er en gjennomgang av helheten av dette. Achilles, som StartBank er under, har vært med å kvalifisere i olje og gass også. De jobber med svakhetene og å få aktualisert informasjonen. Vi er bevisst på at det finnes informasjon som ikke er oppdatert, men StartBank er en rask måte å hente informasjon fra istedet for å gjøre det direkte. Det er ikke tvil om at StartBank er et kjempeframskritt. Det er snakk om å bli bedre og for eksempel utgi skatteinformasjon.

Bransjen er utsatt og det er en sammenheng med at det er en stor arbeidsintensiv bransje og EU-regler om offentlig anskaffelse osv. som har gjort at det er blitt større fokus på pris. Du må konkurrere og vinne helst på pris og det er mangel på andre alternative valgkriterier som er like viktig som pris. Dermed er det lett å se at pris kan man gjøre noe med hvis man er smart, altså gå rundt regelverket og loven. Med åpent europeisk marked med store lønnsforskjeller blir det stor konkurranse.

Konsekvensene av useriøsitet er alvorlige. Det er mange som mener at den seriøse malerbransjen i Oslo er utkonkurrert. Den typen arbeid der det er mulig å utføre ar-

beidet uten fagbrev/svennebrev er veldig utsatt. Det blir dårlig faglighet og kvalitet, og høyere kostnader for oppdragsgivere samtidig som det blir vanskeligere å drive en seriøs bedrift. Det ødelegger for faget og har konsekvens for vår økonomi og norske arbeidstakere. Det må være mulig å leve av yrkesfag.

Det må gjøres mer arbeid for å koordinere tiltak fra regjering osv. og aktører må inviteres inn i samarbeidet. Det er tendenser til at det statlige skal finne opp alt på nytt men det går for tregt og kommer ikke i mål. Det skal ikke være vanskelig å gjøre noe med akkurat dette punktet. En av utfordringene er balansen mellom de kontrollene som er mulig å gjøre og personvern. Det må man ta hensyn til, men det er utrygghet rundt hvor grensen går. Derfor er man ekstra forsiktig. Det bør det kanskje gjøres mer. De i forvaltningsorgan er redd for å gjøre noe galt og den redselen er større enn ønsket om å skape resultater. Man får ingen konsekvenser av å ikke ha nådd de overordnede målene som er satt for området. Det er en innbakt utfordring. Det er også en redsel for å utnytte private aktører og redd for å favorisere og gå utenfor rammene. Det som er tilfellet er at vi som privataktører kan gjøre ting mye raskere og være mer dynamiske enn de statlige, fordi de må følge for mange vedtatte ting osv.. Offentlige og private må fungere godt sammen, det gir et mer dynamisk og tilpasningsdyktig arbeid. Vi trenger begge.

Utfordringen etterhvert blir at det offentlige Norge har all mulighet til å bli bedre, men det useriøse kan bli flyttet til mindre prosjekter eller det private. Det å skape et system og gjennomføre det, og samtidig koordinere kommune og oppdragsgiverfunksjoner til å få hjelp til å gjøre det, er viktig.

7.2.8 Christan Pedersen, spesialrevisor skattekrim skatt nord

Følgende spørsmål ble stilt:

1. Kan du fortelle litt om din bakgrunn?
2. Hva er din erfaring med useriøsitet i byggebransjen?
3. Hvordan kontrollerer A-krimsentrene ID og kvalifikasjoner?
4. Hvor hentes data fra?
5. Tall fra Nasjonalt ID-senter viste at 40,7 % av de som fikk et norsk D-nummer i 2015 ikke ble kontrollert. Hva kan årsaken til dette være?
6. Hvorfor er byggebransjen utsatt for arbeidslivskriminalitet?

7. Hva er konsekvensene av kriminalitet i byggebransjen?
8. Hva må vi ta tak i og hvordan? (Tiltak)
9. Har jeg din tillatelse til å bruke ditt navn i oppgaven?

Slik besvarte han spørsmålene:

Pedersen jobber på skattekrimenheten i skatt nord i Bodø. Han har jobbet i Oslo med kartlegging av pengestrøm, ledelsesaksjoner og hvitvasking, og har jobbet mye med useriøsitet i byggebransjen. Spesielt fenomenet fiktiv fakturering som går ut på at selskaper feks innenfor maling eller renhold utfører oppdrag med svart arbeidskraft og mottar fakturaer fra stråselsskap som hvitvasker penger. De har brukt narkomane osv. som stråmenn og personer som er utvandrede. Det er kun en konto og et navn, ingen virkelig firma.

Skatteetaten har de senere årene hatt stor fokus på ID-kompetanse og har fått egne personer som har kompetanse på ID-kontroll både på skattekontorer og mobile enheter som de kan ta med seg på byggeplasskontroll. Impostere er smarte og vanskelig å oppdage. I en sak hadde en person brukt fire falske ID og hadde fire falske firma som hvitvasket. Ellers har byggekortene (HMS-kortene) vært alt for lett å jukse med.

Hvis du skal registrere et enkeltmannsforetak i Brønnøysundregisteret evt. andre enn skatteetaten så blir det ikke gjort noen ID-kontroll.

Til spørsmålet om hvorfor byggebransjen er utsatt tar han opp straffeproblematikken. Kriminelle aktører har forgreininger i andre typer kriminalitet. Hvis man sammenligner straffenivået av økonomisk kriminalitet sammen med narkotikakriminalitet, så er straffen mye lavere. Sjansen for å bli tatt er liten, og hvis du først blir tatt så er sjansen liten for å bli dømt. Økonomisk kriminalitet er ikke et hovedfokus hos politiet. Det gir også muligheten til å vaske andre kriminelle penger. Skatteetaten har mye ressurser inne på området, men det er mange saker som blir henlagt og stopper opp. Hadde vi hatt et rent skattepoliti i Norge, med eget budsjett og egne folk som fokuserer på de arbeidsoppgavene, så hadde det kanskje blitt bedre. Det bør ikke være mulig å ta ut så mye kontanter fra banker, og å fjerne store sedler kan være en idé. Men det har kanskje ikke så stor effekt.

Når det gjelder stråselsskap i utlandet så må man be om bistand fra utlandet og om bistandsanmodninger. Det tar tid. Når politiet kommer inn så er det for sent. Vi må jobbe med det proaktivt hele tiden og vi trenger et politi som er sterkere på banen enn det vi har i dag. Hvis vi tar utgangspunkt i fiktiv fakturering så var det snakk om enorme nettverk, men det var ikke mange av de personene som ble dømt. Vi må

være ute når det skjer, penger og selskaper skiftes ut fort. Vi må ha et samarbeid med utlandet for å avdekke hvor pengene tar veien og hvem som står bak.

7.2.9 Marit Nordsveen Bjørndal, seniorrådgiver og ID-spesialist ved Skatteetaten

Siden Bjørndal sin bakgrunn ligner på Christian Pedersen sin, og begge jobber i Skatteetaten, ble de stilt samme spørsmål. Merk at spørsmålene bare er brukt til veiledning, og at følgespørsmål ble stilt underveis, som ikke nødvendigvis var en del av den opprinnelige intervjuguiden. Følgende spørsmål ble stilt:

1. Kan du fortelle litt om din bakgrunn?
2. Hva er din erfaring med useriøsitet i byggebransjen?
3. Hvordan kontrollerer A-krimsentrene ID og kvalifikasjoner?
4. Hvor hentes data fra?
5. Tall fra Nasjonalt ID-senter viste at 40,7 % av de som fikk et norsk D-nummer i 2015 ikke ble kontrollert. Hva kan årsaken til dette være?
6. Hvorfor er byggebransjen utsatt for arbeidslivskriminalitet?
7. Hva er konsekvensene av kriminalitet i byggebransjen?
8. Hva må vi ta tak i og hvordan? (Tiltak)
9. Har jeg din tillatelse til å bruke ditt navn i oppgaven?

Bjørndal er utdannet fra politihøgskolen i 1998. Hun begynte å jobbe på lensmannskontor med asylmottak og utlendingforvaltningen, etterfulgt av politistasjon på Gardemoen med ID-kontroll og -undersøkelser. Deretter begynte hun i Oslo med ID og risiko knyttet til ID, og begynte på skatteetaten i 2012 og jobber med ID-kontroll der også.

Falsk ID er en metode som kriminelle benytter for å oppnå noe eller skjule noe, enten det er ulovlig arbeidskraft, sosial dumping, eller for å skjule sin egen identitet når mistanke oppstår. Metoden er avhengig av hvitvasking. Dette er relevant opp mot bygg og anlegg som er spesielt utsatt fordi bransjen har behov for ufaglært arbeidskraft og utenlandsk arbeidskraft fordi vi ikke har nok å ta av i Norge. Da

vil man naturlig benytte mennesker som er lett å utnytte, altså unge utenlandske personer.

For mange så handler ID-kontroll om at noen skal fremvise legitimasjonsdokument, men det er ingen kontroll av dokumentet. Dette kaller noen ID-kontroll. Formell ID-kontroll er en metode for å kontrollere person og dokument. I førstelinje betyr det at personen klarer å bevise at han/hun er det han/hun sier de er, men man må vite hva som forventes av personen og hvilke tekniske egenskaper dokumentet skal ha. Når man er spesialist så er det snakk om andre og tredje linje.

Data kan hentes fra mange steder, alt fra hva som skjer ved etablering av firma, og hva som skjer når du kommer til Norge og oppretter et enkeltmannsforetak. Man må følge på om det er naturlig mønster og profil, hvis ikke bør du foreta en kontroll. Alt fra etablering og fortsettelsen, dvs. registrering, omsetning, ansettelse av folk, fiktiv fakturering (gjerne med veldig spesifikke og runde tall), fiktivt innhold i opplysninger, firmaer som jobber ulovlig eller misbruk av ID osv.. Det kan være så mangt hva som faller inn i en sånn profil.

Etablering av D-nummer er det mange etater som har behov for, du skal ha en kontakt med norske myndigheter. Det er sånn at i forskriften så er det ingen krav til personlig oppmøte ved utstedelse av D-nummer. Grunnen til det er fordi mange av de som har behov for norsk D-nummer aldri kommer til å sette fot på norsk grunn. Dette kan for eksempel være et utenlandsk firma som skal jobbe, da må det registreres i Brønnøysund og styremedlemmene må ha norsk D-nummer. Derfor kan man ikke kreve at personen kommer til Norge for ID-kontroll. Skatteetaten begynte i 2012 å regulere slik at ID-kontroll blir utført når du søker om skattekort, men ikke D-nummer. Man er likevel avhengig av at andre gjør det samme.

I byggebransjen så har man ikke samme oppmøte som på et sted hvor man jobber ni til fire. Det er lett å skjule falske personer og sosial dumping. I tillegg er det stort kvantum av arbeidskraft, det er en kjempestor gren og mange arbeidsplasser blir berørt. Det er mye penger i omløp, og offentlig sektor er også involvert som bestiller og bruker.

Vi får en konkurransevridning. Det er umulig å konkurrere med useriøse firmaer. Det muliggjør hvitvasking og skjulte inntekter. Det er skatter/avgifter som samfunnet går glipp av. Det er en stor næring som gjør at norsk samfunnsstruktur rammes. Flere konsekvenser er prostitusjon, narkotika, hvitvasking og sosial dumping. Det er moderne slaveri uten lenker, hvor mennesker som ikke har andre alternativer og valg blir utnyttet. De ser ikke på seg selv som offer, men tror de har vunnet gulloddet. De er brikker som får spillet til å gå. De useriøse er vanskelige å ta fordi alt ser greit ut

utenfra. Arbeidere jobber for 20 kroner timen, men dette skal han betale tilbake via en utenlandsk konto og pengene havner hos arbeidsgiver igjen. De useriøse er flinke og alt ser riktig ut. Før i tiden var de enklere å oppdage fordi de var uregistrert og benyttet svart arbeid.

HMS-kortordningen er til skrekk og gru. Det trengs kompetanse for å vite om pass og ID-kort, og norske myndigheter sammensatte alt i ett kort. Det er arbeidsgivers ansvar å vite om en arbeidstaker har lov til å jobbe, og det er arbeidsgiver som bestiller HMS-kort. Det er som å sette bukken til å passe på havresekken. Det benyttes ulovlig arbeidskraft, det arbeides under andres identitet, og et ulovlig marked får et ekte HMS-kort. Hele den ordningen må gjøres om. I stedet for HMS-kort så må man ha nasjonale ID-kort eller pass på seg. Mye handler også om bevisstgjøring. Mange tror at useriøse firmaer er uregistrerte og at arbeidstakere er uregistrerte osv., men man vil ikke finne disse fordi alle ser registrerte ut. Det kreves en bevisstgjøring på hvordan useriøse aktører faktisk driver. Man har en tendens til å ikke klare å ta de store fordi de bruker det norske systemet aktivt. Men de små er ofte enklere å ta. Ser man på det politisk så kom arbeidsgiverloven og åpnet opp for korttidskontrakter og til og med dagskontrakter. Arbeidstaker får mindre vern og utnyttes enklere.

Men hovedpoenget er at i et gjennomregulert samfunn så stoler vi alt for blindt på registrene våre og vi glemmer å se oss rundt. Her har vi en vei å gå generelt.

7.3 Rotårsaker til identitets- og kvalifikasjonsproblematikkens eksistens i dagens byggebransje

Under er funnene fra litteraturen og intervjuene listet etter hovedrotårsaker, som besvarer det første forskningsspørsmålet.

7.3.1 Funn

1. Økonomisk lønnsomhet
 - Stor andel arbeidsinnvandring etter EU-utvidelsene i 2004
 - Andelen selskaper hvor største eier er utenlandsk har økt 250 % blant utførende, rådgivere og arkitekter

- Andelen utenlandske arbeidstakere uten kvalifikasjoner har økt fra 2% i 2004 til 10% i 2011
- Store pengesummer er involvert i bransjen
- Lønnsnivået i Norge er fem ganger høyere enn i Øst- og Sentral-Europa

2. Kvalifikasjon av utenlandsk arbeidskraft

- Fri flyt av arbeidskraft gjør at mange av de som blir pågrepet har falsk identitetsdokumentasjon fra EU-/EØS-land
- Det norske regelverket for utenlandsk arbeidskraft er tungvint og tidkrevende og fører til at mange ønsker å ta snarveier
- De delene av bransjen der det er enkelt å starte et firma og der ufaglært arbeidskraft kan benyttes er særlig utsatt
- Polsk og baltisk fagutdanning godkjennes ikke i Norge

3. Utilstrekkelige kontroller

- Kontroll betyr ofte bare å fremvise et dokument, og inkluderer ikke en sjekk av selve dokumentet
- Registrering i bok om hvem som er på byggeplassen brukes fortsatt
- Bransjen tror at ID kontrolleres av Arbeidstilsynet når en arbeidstaker søker om HMS-kort
- I virkeligheten blir ikke ID kontrollert av verken Arbeidstilsynet eller bransjen når det utstedes HMS-kort
- Arbeidstilsynet har gitt Oberthur Technologies AS oppdrag om å utstede HMS-kort og kontrollere ID og kvalifikasjoner
- Oberthur har ingen mulighet til å avdekke om identitetsdokumentasjonen er falsk eller manipulert
- SUA/skattekontorene sjekker ID i førsterekke men har ikke hatt tilstrekkelig kunnskap/kompetanse om ansiktgjenkjenning
- Utstedelse av HMS-kort tar ikke hensyn til arbeids- og oppholdstillatelse
- Firmaet som det utstedes HMS-kort for trenger bare å være registrert i Brønnøysundregisteret på den dagen det utstedes HMS-kort. Firmaet kan

legges ned kort tid etter, og et HMS-kort som er gyldig i to år kan benyttes til svart arbeid

- Arbeidere får lov til å arbeide hvis de kan vise at søknaden om HMS-kort var til behandling
- Arbeidstakere som byttelåner HMS-kort er ikke uvanlig
- Byggeleder på arbeidsplass sjekker ikke at person og bilde på HMS-kort stemmer overens
- Lavest anbud er hovedårsaken til at ID-kontroller ikke blir gjort
- Selma/HMSReg kan være basert på upålitelig/utdatert offentlig data
- Sjekklister kan gi falsk trygghet

4. Uvitenhet og egenkontroller

- Arbeidstaker er selv ansvarlig for å registrere seg i en bok når han/hun ankommer/forlater byggeplassen
- Arbeidsgiver er ansvarlig for at arbeidstakerne har HMS-kort
- Arbeidsgiver har ansvar for å sjekke at arbeidstaker har oppholds- og arbeidstillatelse
- Norske statsborgere kan være involvert som tilretteleggere eller stråmenn
- Bransjen preges av en forståelse av at dersom man kun ansetter norske fagarbeidere så er man ikke utsatt for arbeidslivskriminalitet

5. Åpner opp for større penger

- Falske identiteter er nøkkelen til hvitvasking
- Selskaper startes opp for å vaske penger eller masseprodusere HMS-kort med falske identiteter

6. Fokus på lavest pris

7. For lav straff for kriminalitet som går under økonomisk kriminalitet

- Liten sannsynlighet for å bli tatt
- Liten sannsynlighet for å bli dømt dersom man blir tatt
- Lav straff sammenlignet med omfanget av kriminaliteten

- Treg etterforskning fører til at personer og selskaper er borte innen de oppdages

7.4 Konsekvenser av identitets- og kvalifikasjonsproblematikken

Under er funnene som besvarer det andre forskningsspørsmålet listet opp.

7.4.1 Funn

1. Konsekvensen er at vi får et parallellsamfunn med parallelle økonomier
2. Ujevn konkurranse fører til at de seriøse blir lagt ned
3. Selskaper får lavere profitt på grunn av useriøsitet, og må i større grad velge lavest pris
4. Treg etterforskning gjør at personer og penger er borte innen det oppdages og får etablere seg på nytt et annet sted
5. Arbeidslivskriminalitet undergraver tilliten til samfunnsstrukturen som landet er bygget på
6. Kriminelle aktører er involvert i annen kriminalitet
7. Useriøse bedrifter blir brukt til hvitvasking
8. Identitetsmisbruk er inngangsnøkkelen til annen kriminalitet, slik som hvitvasking
9. Utenlandske arbeidstakere blir utnyttet for å tilby lavest pris
10. Rekrutteringen til yrkesfaglige linjer svikter
11. Press på arbeids- og lønnsvilkår
12. Svarte inntekter fra byggebransjen er knyttet til internasjonal økonomisk kriminalitet i form av menneskehandel, narkotikasmugling
13. Bransjen får rykte om dårlig kvalitet og kan føre til at kunder ikke vil betale i like stor grad i fremtiden

7.5 Forslag til forbedringer

Under er funnene som besvarer det siste forskningsspørsmålet listet opp.

7.5.1 Funn

1. Videre utvikling av systemer som Selma/HMSReg
2. Internasjonalt samarbeid og informasjonsdeling
3. Selskaper med ID-problematikken på agendaen har ingen tilfeller av misbruk av ID-dokumenter
4. Forenkling og samling av regelverk med/uten utenlandsk arbeidskraft
5. Byggherre og hovedentreprenør må sjekke arbeids- og oppholdstillatelse på utenlandske arbeidstakere
6. Raskere etterforskning
7. Proaktivt arbeid
8. Underleverandører som bruker lærlinger og fagarbeidere er ofte mer seriøse
9. Tiltak må følges opp i hele landet, eller så flytter de useriøse aktørene seg til mindre kommuner med mindre kontroll
10. Et tiltak mot svart arbeid er å øke fordelene med å arbeide lovlig og redusere fordelene med å arbeide ulovlig
11. Et indirekte tiltak er å enten endre holdningen til involvering i svart arbeid eller endre feilene i de formelle institusjonene som fører til mangel på overensstemmelse mellom holdning og lov
12. HMSReg har ført til en nedgang i bruk av utgåtte HMS-kort
13. Strengere straff og økt sannsynlighet for å bli dømt

Diskusjon

Tidsperspektivet kan ha påført noen mangler, særlig informasjon fra byggeplassorienterte aktører. Dersom prosjektledere hadde vært intervjuet ville det sannsynligvis ikke hatt noe å si for analysen. Vi vet at byggeprosjekter er uoversiktlige og at det er vanskelig å vite hva som skjer på byggeplassen. Disse intervjuobjektene var alle vi fikk tak i på den tiden vi hadde. Det hadde vært nyttig å intervju noen fra en konsulterende bedrift og noen fra Byggenæringens Landsforening, men disse besvarte ikke forespørslene om intervju. For å få bedre innsikt i sosial dumping og arbeidsplasser med utenlandske arbeidstakere, hadde det vært nyttig å intervju aktører på nederste nivå, altså håndverkere, malere, tømrere og lignende. Dette ble satt som en begrensning, men ville sannsynligvis supplert oppgaven med mye interessant data.

Forskningsspørsmålene lot seg besvare i ulik grad. Det første forskningsspørsmålet om rotårsaker var relativt enkelt, da alle intervjuobjekter hadde enten erfaring med eller mening om hva identitets- og kvalifikasjonsmisbruk i byggebransjen skyldes. Etter noen intervjuer begynte informasjonen å gjenta seg, og styrket rotårsakene som allerede var blitt identifisert. Det andre forskningsspørsmålet, om konsekvensene av identitets- og kvalifikasjonsmisbruk, var noe vanskeligere å finne svar på fordi det er ukjent hvilke konsekvenser som direkte kommer fra identitetsmisbruk alene. Men ettersom det vil føre med seg annen kriminalitet var det logisk å se på konsekvensene av useriøsitet som en helhet i byggebransjen. Det siste forskningsspørsmålet om forslag til forbedring var muligens det vanskeligste å besvare. Noen av intervjuobjektene kom med forslag, men svært få kom med konkrete tiltak. Det ble sagt hva som måtte forbedres, men ikke hvordan. Heller ikke litteraturen var til stor hjelp her. Det ble derfor først sett på hva som eksisterer av tiltak i dag, slik som HMSReg, deretter foreslås enkle forbedringer som kan tas tak i, i første omgang.

8.1 Rotårsaker til identitets- og kvalifikasjonsmisbruk i norsk BAE-bransje

I tillegg til de syv identifiserte rotårsakene som det fokuseres på i denne rapporten eksisterer det andre årsaker til arbeidslivskriminalitet også. Deriblant nevnes store og uoversiktlige kontrakter i litteraturen, samt mangelen på transparency, kompleksiteten i roller og funksjoner, og dårlig informasjonsflyt. Etttersom disse nevnes hovedsaklig i forbindelse med studier fra andre land og som årsaker til korrupsjon, er det valgt å ikke fokusere på disse. Intervjuene belyste heller ikke disse årsakene i stor grad. Dersom tid ikke var en begrensning ville det vært mulig å utforske disse årsakene nærmere.

8.1.1 Økonomisk lønnsomhet

Stort sett alle intervjuobjektene nevner på et tidspunkt den store andelen utenlandsk arbeidskraft i byggebransjen som følge av EU-utvidelsene i 2004. Den store arbeidsinnvandringen kom som en sjokkbølge til et forholdsvis uforberedt og naivt land. Denne naiviteten er spesielt synlig når det er snakk om egenkontroll, slik som for eksempel arbeidsgivers ansvar og HMS-kortene. Med et gjennomsnittlig lønnsnivå som er fem ganger høyere enn i Øst- og Sentral-Europa blir det naturligvis en konkurranse om hvem som kan tilby lavest pris.

Økonomien i Europa vil påvirke størrelsen på arbeidsinnvandringen til Norge. Men i seg selv er ikke økonomien en rotårsak til identitets- og kvalifikasjonsmisbruk i byggebransjen. Kombinert med for eksempel dårlige grensekontroller og fokuset på lav pris, så kan dette by på utfordringer. Økonomi står likevel som en bidragende faktor blant annet fordi kontrollene kan bli slappere i perioder hvor det er stor arbeidsinnvandring.

Byggebransjen er i følge intervjuobjektene og litteraturen særlig utsatt for useriøsitet nettopp fordi det er store penger involvert. Det er rett og slett mye å vinne på å ta noen snarveier og misbruke regelverket og systemet. Det kan til og med lønne seg mer enn å gjøre det på fullstendig lovlig vis på grunn av den lave straffen og den lave sannsynligheten for å bli tatt. Det skal lønne seg å være seriøs. Hvis ikke det lønner seg å være seriøs så er det jo klart at noen velger å ta snarveier. Byggebransjen har også hatt tendenser til store og uoversiktlige kontrakter, og kaoset gjør det enklere å utnytte bransjen. De nye kravene enkelte bedrifter har satt seg med maksimalt to

ledd av underleverandører skal bidra positivt, men det krever igjen at alle bedrifter gjør det.

8.1.2 Uvitenhet og egenkontroll

De fleste i byggebransjen vet ikke hvordan de useriøse opererer. På papiret ser alt rett ut, og de er vanskelige å oppdage. Likevel er det ikke umulig hvis man vet hva man skal se etter. I tillegg tror mange i bransjen at useriøsiteten kun er knyttet til utenlandske aktører. Ut fra funnene kan det virke som at en stor del av useriøsiteten kan være knyttet til utenlandske aktører, men ikke alltid. Politioverbetjenten forklarte i intervjuet hvordan norske statsborgere kan være involvert som tilretteleggere og stråmenn, men dette vet ikke bransjen noe om. Det er en tydelig informasjonssvikt mellom bransjen og autoritetene, og autoritetene kan ikke bekjempe useriøsiteten alene. Det er tross alt byggherren som sitter med det øverste ansvaret, og det er arbeidsgiveren selv som har ansvaret for sine arbeidstakere. Det vil si at selskaper driver uviten egenkontroll. De kontrollerer seg selv og vet ikke hva de skal se etter. Derfor er uvitenhet, egenkontroll og informasjonsflyt viktige og store rotårsaker til identitets- og kvalifikasjonsmisbruk i dagens byggebransje.

8.1.3 Svake kontroller

En kontroll betyr ikke nødvendigvis at et dokument blir kontrollert for forfalsking eller imposterbruk. Veldig ofte er en kontroll bare en fremvisning av et dokument. Dette er det første vi må endre på. Det andre er HMS-kortsystemet. Bransjen kontrollerer ikke at identiteten stemmer fordi de tror at Arbeidstilsynet (Oberthur Technologies) kontrollerer ID når det søkes om HMS-kort. I virkeligheten blir ikke ID kontrollert av Arbeidstilsynet eller Oberthur Technologies, som utsteder HMS-kortene, fordi de ikke har noen mulighet til å avdekke om det identitetsdokument er falsk, manipulert eller brukes av en annen enn sin rettslige eier. Slik er det veldig enkelt å få seg et ekte HMS-kort som er gyldig i to år på bakgrunn av falsk identitet. Dessuten er det vanlig at en arbeidstaker får lov til å arbeide dersom han/hun kan vise til at søknaden om HMS-kort er til behandling. Det betyr at dersom søknaden til formodning skulle avvises, så har allerede arbeidstakeren fått jobbe den perioden før avslaget. Noen forblir også evig søkere, fordi de hele tiden kan fremvise bekreftelsen om at de har søkt om HMS-kort selv om de har fått avslag. Det kan virke som at arbeidsgiver og arbeidstaker regner med at et HMS-kort blir utstedt når det søkes om det, og

derfor tillater arbeid mens det ventes på HMS-kortet. HMS-kortene har dessuten en betydelig mangel: de tar ikke hensyn til arbeids- og oppholdstillatelse. Det betyr at dersom arbeidsgiveren eller byggherren ikke sjekker om arbeidstaker har arbeids- eller oppholdstillatelse, så vil personen likevel få et HMS-kort. Byttelåning av HMS-kortene er heller ikke uvanlig. Alt tatt i betraktning virker det som HMS-kortene ikke blir tatt seriøst, verken av arbeidsgiver eller arbeidstaker. Dessuten kan selskapet som søker om HMS-kort legges ned få dager etter at HMS-kortene er utstedt, fordi det er krav om at selskapet er registrert i Brønnøysundregisteret kun den dagen det utstedes HMS-kort. HMS-kortene kan deretter benyttes til svart arbeid i to år.

På byggeplassen registreres det fortsatt i bok hvem som er der til en hver tid, og en papirbok er alt for lett å jukse med. Oslo kommunes tiltak, HMSReg eller Selma, er en løsning for dette. Systemet fungerer slik at alle som skal inn på byggeplassen må bruke HMS-kortet for å slippe inn. Hvis samme kortet blir brukt for å komme inn to ganger så vil det gå en alarm. Dette har ifølge intervjuobjektene fjernet mange tilfeller av byttelånekulturen på byggeplasser i kommunale byggeprosjekter i Oslo. Likevel er HMSReg basert på data som kan være uoppdatert, slik som data fra StartBANK. En annen svakhet er at HMS-kortregisteret også benyttes, og der er som nevnt allerede tilfeller hvor falske identiteter med ekte HMS-kort er registrert. Også Enhetsregisteret er en svakhet fordi det ikke er krav om registrering med mindre virksomheten har registreringsplikt i ett av de andre store statlige registrene. HMSReg benytter seg også av Enhetsregisteret for innhenting data.

En løsning tilsvarende HMSReg bør etableres i alle kommuner, både i offentlig og privat sektor, for at tiltaket skal ha full effekt. Hvis ikke så vil de useriøse aktørene bare flytte på seg til mindre kommuner som ikke er like ressurssterke. Den offentlige sektoren er verst fordi de er distansert fra det de holder på og styres av oppfatningen om at regelverket sier at de skal velge lavest pris. Den private sektoren er mer involvert og mer engasjert, og derfor noe mer påpasselige med kontroll av underleverandører og lignende.

Skattekontorene og SUA sjekker identitetene i første rekke, men de har ikke alltid tilstrekkelig kunnskap og kompetanse om ansiktsgjenkjenning. Kunnskapen varierer dessuten fra skattekontor til skattekontor. Tilretteleggere kan tipse useriøse aktører om hvor de skal gå for å slippe gjennom. Det bør være en viss standard for kontroll hos de ulike skattekontorene, og det skal ikke ha noe å si for utfallet hvilket skattekontor en person går til.

På byggeplassen sjekker ikke de ansvarlige at personen i virkeligheten stemmer overens med bildet på fremvist dokumentasjon. Grunnen til at ID-kontroller ikke blir

gjort er, i følge enkelte intervjuobjekter, lavest pris. Det vil si at man vender det andre kinnet til for å betale minst mulig. Man bryr seg altså ikke om hva som foregår så lenge jobben blir gjort til lav pris. Dette peker også mot en holdning som krever endring. Politiet har ikke ønsket å gi bransjen sjekklister fordi disse kan gi falsk trygghet. Kriminelle aktører og informasjon kan endres mye på kort tid, og en slik liste ville derfor ikke hjulpet bransjen mot useriøsitet i lengden. Bransjen er vandt med å gjøre ting etter standarder og sjekklister, men dessverre så er ikke det enkle alltid det beste.

8.1.4 Åpner opp for større penger

Spørsmålet om hvorfor man må ha en falsk identitet besvares enkelt: det åpner opp for annen kriminalitet, deriblant hvitvasking. Det betyr ikke at hvitvasking og lignende bare skjer når det benyttes falske identiteter, men falske identiteter kan brukes for å slippe unna med det. Dessuten kan selskaper startes opp for å masseprodusere HMS-kort med falske identiteter. Med de falske HMS-kortene kan arbeidstakerne jobbe svart. HMS-kortene er bare gyldige for én arbeidsgiver. Dersom arbeidstakeren slutter i jobben, må HMS-kortene returneres til arbeidsgiver som sender dem til destruksjon hos Oberthur. HMS-kortene kan sees på som et utstyr som tilhører arbeidsgiver, og ikke en dokumentasjon som tilhører arbeidstaker. Når HMS-kort likevel masseproduseres hos useriøse aktører kan det tyde på at HMS-kortene ikke sjekkes godt nok på arbeidsplassen med tanke på hvilken arbeidsgiver hver arbeider har.

Som nevnt er det mye å vinne på økonomisk kriminalitet i byggebransjen. Når man i tillegg kan gjemme seg bak falske identiteter og bytte de ut når man blir oppdaget, så er det enkelt å slippe unna straff også. Både personer, selskap og penger er borte innen etterforskningen er i gang, og etterforskningen stopper som regel ved landegrensene. Hadde det vært noen form for internasjonal informasjonsdeling og samarbeid, hadde de useriøse aktørene fått det litt vanskeligere. Hele poenget er at det til syvende og sist skal lønne seg å være seriøs, og ikke lønne seg å være useriøs.

8.1.5 Fokus på lavest pris

I mange av intervjuene kom lavest pris på toppen av listen over årsaker til identitets- og kvalifikasjonsmisbruk i dagens byggebransje. Det er naturlig å ønske å betale minst mulig, men når fokuset på pris blir så stort at alle andre valgkriterier ignoreres eller

nedprioriteres, så blir det et problem. Når noe er for godt til å være sant, så er det sannsynligvis det. Å velge en aktør som tilbyr veldig lav pris betyr å velge en aktør som ansetter arbeidere som sannsynligvis jobber utenfor rammene for arbeids- og lønnsvilkår. De jobber overtid og får jobben gjort på rekordtid, men først i etterkant blir mangelen i kvalitet oppdaget. Slike aktører kan linkes til store kriminelle nettverk som driver med hvitvasking, menneskehandel, eller narkotikasmugling på internasjonal skala.

Lavest pris som eneste valgkriterium tillater at useriøse aktører slipper inn og får et godt fotfeste. Hadde andre valgkriterier stått øverst på listen så ville sannsynligvis ikke lavest pris som kriterium skapt problemer.

8.1.6 Lav straff

Den lave sannsynligheten for å bli tatt, lave sannsynligheten for å bli dømt og lave straffen dersom man blir dømt, er nesten incentiver i seg selv til å begå økonomiske kriminalitet. Når omfanget og konsekvensene av økonomisk kriminalitet er store, bør straffen samsvare med dette. Sammenlignet med straffen for narkotikakriminalitet, er straffen for økonomisk kriminalitet veldig lav. Funnene peker også mot at penger fra byggebransjen ender opp i blant annet narkotikakriminalitet og menneskehandel, og straffen tar heller ikke hensyn til dette. Det er penger som hele det norske samfunnet taper og påvirker til syvende og sist alle i landet indirekte.

I intervjuene blir også den trege etterforskningen nevnt. Personene, pengene og selskapet er borte innen de oppdages, og starter sannsynligvis opp i et nytt land under nytt navn. For det første kreves det spesiell kompetanse innen feltet for å få en raskere etterforskning, og for det andre slipper de kriminelle unna når de krysser landegrensene. Det kreves internasjonalt samarbeid og informasjonsdeling slik at de ikke slipper unna like lett.

I anskaffelsesloven er det slik at man ikke kan ekskluderes fra anbudsrunder på bakgrunn av mistanke. Du må faktisk være dømt. Dersom man blir dømt kan du likevel starte ny bedrift og holde på akkurat som før. Her kreves det også en innstramming og smutthullene i loven må tettes.

8.1.7 Kvalifikasjon av utenlandsk arbeidskraft

Forståelsen av at dersom man kun benytter norsk arbeidskraft så er man ikke utsatt for arbeidslivskriminalitet preger bransjen. Ifølge politioverbetjent Søfting er flere nordmenn involvert som stråmenn og tilretteleggere. Spørsmålet om hvor langt opp i kjeden de useriøse går forblir ubesvart. Er det kun på nederste nivå, altså malere, tømrere osv., at de useriøse befinner seg, eller vet de som ansetter dem om det? Hvor mange er det som egentlig vender kinnet til? Det skal ikke sees bort ifra at dette kan gå langt opp i kjedene.

Det norske regelverket for utenlandsk arbeidskraft er komplisert og tidkrevende og fører til at man ønsker å ta snarveier. Ufaglært arbeidskraft er mest utsatt, og de delene av bransjen der det er lett å starte et firma. Det har vært en stor økning i antall utenlandske arbeidstakere og utenlandske selskaper i bransjen etter EU-utvidelsene i 2004. Dette er helt naturlig i og med at Norge har behov for utenlandsk arbeidskraft. Mange av de som blir tatt med falsk identitet har forfalsket dokumentasjon til å se ut som de er fra EU- eller EØS-land, trolig for å kunne bevege seg fritt for arbeid. I litteraturen kommer det frem at det hovedsaklig er unge menn som blir utnyttet og utsatt for sosial dumping. Disse er vanskelig å oppdage fordi de ikke ser på seg selv som offer. Ingen anmelder det, og selv tror de at de har skutt gullfuglen. Sannsynligvis er arbeidet bedre enn alternativet i hjemlandet, hvor de hadde tjent mindre eller ikke funnet arbeid i det hele tatt. Dessuten er den delen av bransjen hvor det ikke er krav til kvalifisering og fagutdanning spesielt utsatt. For utenlandske arbeidstakere med fagutdanning fra sitt hjemland kan det by på utfordringer. For det første så er det ikke sikkert at utdanningen deres godkjennes i Norge. For det andre kan det være at de kommer fra et land hvor det ikke finnes noe tilsvarende det norske fag- eller svennebrevet. Det blir derfor vanskelig å avgjøre om den utenlandske arbeidstakeren har de kvalifikasjonene som kreves for å utføre jobben. Dette kan igjen føre til at de må ta til takke med arbeid hos en useriøs aktør som driver sosial dumping, fordi de ikke har noe valg.

8.2 Konsekvenser

Selv om litteraturen beskriver få positive konsekvenser av arbeidslivskriminalitet, særlig korrupsjon, sees disse på som negative i lengden og delvis urepresentative for Norge. Dersom bestikkelser kutter ned tiden på godkjenninger og slike formaliteter vil det være vanskelig å holde seg innenfor lovlige rammer, fordi den som bestikkes

ikke bryr seg så lenge han/hun får betalt. Det kan igjen gå utover kvaliteten på det som bygges. I en slik korrump tilstand vil det uansett gå utover samfunnet og den nasjonale økonomien. Alle konsekvenser av arbeidslivskriminalitet, derunder identitets- og kvalifikasjonsmisbruk, sees derfor på som negative.

Tap av profitt som følge av useriøsitet kan føre til at selskaper i større grad må velge lavest pris, som igjen fører til dårligere kvalitet og verdi for pengene. Dette blir en ond sirkel som forverrer involveringen av useriøsitet i bransjen og tap av penger. Det kan med tiden skape parallelle økonomier, den lovlige på den ene siden og den svarte økonomien på den andre. Når det blir ujevn konkurranse fører det til at de seriøse i bransjen legges ned. Dette har i stor grad allerede skjedd med malerbransjen i Osloområdet. Selskapene i bransjen ender opp med lavere profitt på grunn av useriøsiteten, og blir derfor i større grad tvunget til å velge anbud basert på kun lavest pris. Unge utenlandske arbeidstakere blir utnyttet for å kunne tilby det laveste anbudet, som selskaper blir nødt til å velge fordi de ikke har råd til annet. Dette blir en ond spiral som fortsetter nedover. På samfunnsnivå vil det føre til at tilliten til hele samfunnsstrukturen som landet er bygget på forsvinner. Dersom det skjer på stort nok nivå vil det føre med seg en hel rekke med annen kriminalitet og muligens endre samfunnet slik vi kjenner det i dag. Det kan føre til at flere mister respekten for autoriteter og loven, og dermed fører det med seg flere kriminelle handlinger, og vil til slutt ligne på samfunnsstrukturen fra andre mer korrupte land i verden.

Konsekvensen av identitetsmisbruk i seg selv er at det åpner opp for annen kriminalitet slik som hvitvasking. Som nevnt betyr ikke det at hvitvasking og lignende kun skjer når falske identiteter er med i bildet. Men dersom falske identiteter og identiteter som benyttes av impostere blir enklere å oppdage, så vil resten av kriminalitetsrekken som stammer fra idenitetsmisbruk unngås.

Konsekvensene av arbeidslivskriminalitet, derunder identitets- og kvalifikasjonsmisbruk, får sitt preg på flere nivåer. På nederste nivå, individnivået, er det sosial dumping. For bransjen er det ujevn konkurranse og utkonkurrering av seriøse bedrifter, samt tap av penger, lavere rekruttering og dårligere byggekvalitet. For samfunnet vil også tap av penger og byggekvalitet være konsekvensen, i tillegg til tap av tillit hos folket. Dessuten vil den illegale økonomien havne i den legale.

Når useriøse aktører gjør en dårlig jobb fordi de er ukvalifisert, vil det føre til dårligere byggekvalitet. Dette vil igjen koste å rette opp i senere. Samtidig fører det til at byggebransjen får et rykte på seg for å tilby lav kvalitet. Det kan igjen føre til at kunder ikke er villige til å betale i like stor grad. Da vil bransjen nok en gang bli

tvunget til å velge lavest pris som igjen vil gi lav kvalitet. Den onde sirkelen kan være vanskelig å komme ut av.

Som nevnt vil dette også påvirke rekrutteringen til yrkesfaglige utdanninger, slik som bygg og anlegg, fordi unge mennesker ikke ønsker å jobbe i en bransje med dårlig rykte og fordi mindre andel utgifter vil gå til utdanning. Dette vil hindre den økonomiske veksten, og utdanning er den viktigste faktoren for økonomisk vekst. Får vi ikke nok norsk arbeidskraft blir man i større grad nødt til å velge utenlandsk arbeidskraft, med mulig manglende eller ukompatibel kvalifikasjon. Dette blir en ond spiral som forverrer seg selv.

Konsekvensene viser at de identifiserte rotårsakene har stort omfang og konsekvensene har høy effekt. Dette er derfor et problem som må tas seriøst og forskes mer på.

8.3 Forslag til forbedring og tiltak

Når det gjelder tiltak finnes det to typer: tiltak som minker effekten/konsekvensene og tiltak som forsterker evnen til å stå i mot. Dagens arbeid mot arbeidslivskriminalitet er et steg i riktig retning, men det er fremdeles et stykke igjen. HMSReg benytter seg delvis av uoppdatert data, men skal likevel ha hjulpet med å eliminere mange enkle tilfeller av juks med HMS-kortene, slik som byttelåning og bruken av utgåtte kort. Likevel fanges det ikke opp om HMS-kortet er utstedt på bakgrunn av falsk informasjon og identitet. HMSReg sees ikke på som et ferdigutviklet tiltak, men som et tiltak som fremdeles er under utvikling og forbedring. For det som er relevant for problemstillingen i denne rapporten, kan HMSReg bli mer effektiv dersom falske identiteter med ekte HMS-kort kan lukes ut, men hvordan dette kan gjøres forblir uvisst. På samme måte er det godt å se at regjeringen har fått opp øynene for arbeidslivskriminalitet og har kommet med strategier. Det gjenstår likevel å se effekten av disse strategiene på sikt, men A-krimsentrene skal i følge litteraturen ha gitt gode resultater allerede. Det er ikke overraskende at A-krimsentrene og HMS-Reg har gitt gode resultater, selv om det er relativt nytt og ikke ferdigutviklet. Det å gi problematikken litt oppmerksomhet vil fjerne mye av uvisstheten og naiviteten i byggebransjen. Mange av tilfellene med identitets- og kvalifikasjonsmisbruk kan enkelt lukes ut bare det vies litt ekstra tid til det. Det samme gjelder samarbeidet mellom offentlige byggherrer og Norsk Arbeidsmandsforbund, her vil også mye av uvisstheten fjernes samtidig som byggherrer vil få hjelp til å drive en seriøs virk-

somhet. I delkapitlene under er det foreslått enkle men effektive tiltak til hver av de identifiserte rotårsakene.

8.3.1 Økonomisk lønnsomhet

Denne rotårsaken kan være vanskelig å regulere fordi det er noe som i liten grad kan kontrolleres. Selv om selve årsaken ikke kan løses, kan vi fortsatt dempe effekten av konsekvensene. I perioder hvor økonomien i resten av Europa er dårlig, kan grensekontrollene styrkes. Grensekontrollene bør selvfølgelig være på plass hele tiden, men strengere kontroller av identitetsdokumentasjon i slike perioder kan luke ut mange tilfeller. Dette tiltaket skal ikke være så kostbart eller vanskelig å gjennomføre. Bare det å sjekke at bildet i passet stemmer med personen i virkeligheten kan avdekke impostere. Det krever bare noen sekunder ekstra og kan ha stor effekt. Nøye kontroller bør også gjøres på skattekontorene og andre offentlige instanser. Det viktigste er at slike viktige kontroller ikke etterlates til arbeidsgiveren som sannsynligvis har liten erfaring og kunnskap om dokumentforfalskning og ansiktgjenkjenning.

8.3.2 Uvitethet og egenkontroll

De aller fleste i bransjen er uvitende om hvordan useriøse aktører opererer og hvordan hvitvasking fungerer i praksis. Holdningen om at useriøsitet kun befinner seg blant utenlandske aktører og fagarbeidere må endres på. Politiet og autoriteter må samarbeide med bransjen og dele relevant informasjon. På den måten vil de ikke forbli uvitende og de vet akkurat hva de skal se etter og unngå. Det blir enklere å være seriøs. Arbeidsgiverens ansvar om å kontrollere identitet og opphold- og arbeidstillatelse bør flyttes til autoritetene. Dette vil eliminere arbeidsgivere som utstyres arbeidstakerne sine med falske HMS-kort.

Videre må forståelsen av begrepet kontroll endres. I dag betyr en kontroll bare å fremvise et dokument og inkluderer ikke en kontroll av selve dokumentet eller en kontroll av om dokumentet er hos sin rettslige eier. De ansvarlige på byggeplassen bør utstyres med kunnskap om forfalskning av dokumenter og impostere, samt trenes opp i å se om ansikt på pass eller ID-kort er det samme som personen i virkeligheten. De ansvarlige kan også utstyres med en keesing-skanner, som er en automatisk ID autentisering av pass, nasjonale ID-kort, førerkort, visum og oppholdstillatelser (Keesing Technologies, 2016). Slik unngår man å stole blindt på et register. Tiltaket krever noen få ekstra minutter på kontroll, men er enkel å gjennomføre. Dersom det

investeres i en keesing-skanner vil de selvsagt være en liten utgift i starten, men i teorien vil denne utgiften dekke seg selv ved å spare bedriften for useriøse aktører.

8.3.3 Svake kontroller

Når det søkes om HMS-kort bør kontroll av ID og kvalifikasjon ligge hos autoritetene. Dessuten bør oppholds- og arbeidstillatelse inngå i HMS-kortet. Alternativt kan HMS-kortene skjæres ned til sine grunnleggende komponenter, og arbeidstakerne må ha med seg formell identifikasjon på jobb hver dag. Dette kan være pass, nasjonale ID-kort og lignende. Da blir det enklere å kontrollere identiteter på byggeplassen, og det eliminerer problemene knyttet til falske, lånte eller stjalne identiteter som benyttes til å utstede ekte HMS-kort. Uansett bør ikke ansvaret for ID-kontroll ligge hos arbeidsgiveren, da har de useriøse allerede kommet for langt.

Registrering av arbeidstakere på byggeplassen er ikke nytt, men har ikke vært vellykket. Registreringene har for det meste blitt gjort i en papirbok som er alt for enkel å jukse med. En byggeplass må være lukket og kontrollert. En hver person som går inn må kunne bevise hvem han/hun er, og svare på hvorfor personen er der og hvem arbeidsgiveren er. Dette er et tiltak som er veldig enkelt å gjennomføre, og kan ha veldig stor effekt.

8.3.4 Åpner opp for større penger

Denne typen økonomisk kriminalitet skjer på tvers av landegrensene. Derfor kreves internasjonalt samarbeid for å finne ut av hvor pengene og de kriminelle personene tar veien. Dette vil gjøre det vanskeligere for kriminelle aktører å rømme til et annet land og starte sin bedrift der dersom de skulle oppdages. Dette vil også øke sannsynligheten for at de useriøse blir tatt, og gjør det vanskeligere å operere til dels utenfor lovlig rammeverk. Hvorvidt det er enkelt å få til et internasjonalt samarbeid er uvisst, men dette tiltaket vil kunne hjelpe landet og resten av Europa med bekjempelse av økonomisk kriminalitet på sikt. Det skal ikke være så lett å hvitvaske kriminelle penger, og det skal ikke være så lett å slippe unna med det.

8.3.5 Fokus på lavest pris

Det er forventet at en kunde ønsker å betale så lav pris som mulig, men de involverte i BAE-bransjen må lære at dersom en pris er for lav så er det for godt til å være sant. Det bør ikke være lov å velge leverandør kun basert på pris, med mindre alle valgkriterier er tilfredsstillende og pris er det eneste som skiller anbudene. Den største prioriteten bør være å skape verdi og deretter å drive en lovlige og fremtidsrettet bedrift. Pris, tid og kvalitet kan komme etter det igjen på listen over prioriteringer. Dersom flere bedrifter stiller høyere krav til sine underleverandører, og krever kun seriøse bedrifter, vil de useriøse få mindre rom å spille på. Det kan også gjøres ulovlig å velge et anbud kun basert på pris, for eksempel i anskaffelsesloven, men dette kan være tidkrevende å gjennomføre. Det viktigste poenget her er at bedriftene selv må ha et ønske om å være seriøse og gjøre ting rett, og ikke la seg lure av det laveste anbudet.

8.3.6 Lav straff

Som nevnt må straffen økes slik at det er samsvar mellom omfanget av kriminaliteten og straffen. Terskelen for straff bør likeledes senkes. Dette kan ha en påvirkning på holdningen mot denne type kriminalitet og kan føre til at flere aktører unngår involvering av useriøse aktører. Dersom straffen er høy og sjansene for å bli tatt øker, vil det miste sin verdi å begå slik kriminalitet. Det bør lønne seg å være seriøs, og en seriøs og lovlige bedrift bør være mer lønnsom enn en useriøs bedrift. Når straffen skjerpes og terskelen for straff senkes, vil det bli for risikabelt å drive en useriøs bedrift. Det vil da med tiden bli færre som begår økonomisk kriminalitet. Det å endre en lov kan være en lang prosess, men i dette tilfellet er det nødvendig. Det vil ikke minst være effektivt.

8.3.7 Kvalifikasjon av utenlandsk arbeidskraft

Norge har et behov for utenlandsk arbeidskraft fordi det ikke er nok å ta av blant norske arbeidere. Den minkende rekrutteringen til yrkesfaglige utdanninger slik som bygg og anlegg må gjøres noe med. Her kan det brukes incentiver for å få ungdommer til å velge en slik utdanning. Det vil ta noen år før disse er i arbeid, men det vil bidra til å løse problemet med manglende rekruttering og mangelen på fagarbeidere over tid. Eksempelvis kan høy lønn brukes til å appellere til elevene, inntekten for norske

fagarbeidere er tross alt ikke dårlig. I tillegg vil de være sikret jobb trolig resten av livet, da bransjen er stor og det er høy byggeaktivitet i landet generelt.

Likevel vil trolig ikke behovet for utenlandsk arbeidskraft forsvinne. Kontroll av kvalifikasjoner er vanskelig for utenlandske fagarbeidere, fordi de enten ikke har et tilsvarende system som fag- og svennebrev eller fordi fagutdanningen deres ikke anerkjennes i Norge. Unge utenlandske menn er de som er mest utsatt for sosial dumping. Arbeidsgiveren deres bruker de for å tilby lavest pris i anbudsrunder. Når kunden velger det laveste tilbudet uten andre kriterier, resulterer det i at de useriøse med ukvalifisert arbeidskraft velges. Det kan virke som dette ikke er et problem i seg selv, og at det vil løses når de andre rotårsakene tas hånd om.

Det bør likevel gjøres enklere for utenlandske arbeidstakere å finne arbeid på lovlig vis. Ettersom deres kvalifikasjoner ikke godkjennes, kan de for eksempel gjennomgå en standardisert test for det spesifikke yrket for å kartlegge deres kvalifikasjoner. Dette kan for eksempel gjøres gjennom bemanningsbyråer. Dersom de anses som ukvalifisert, bør de få muligheten til å bli kvalifisert gjennom en yrkesfaglig utdanning som resulterer i fag- eller svennebrev. Det å utdanne utenlandske arbeidstakere og kartlegge deres kvalifikasjoner vil selvfølgelig være kostbart, og i mange sine øyne ikke Norges ansvar. Men til syvende og sist så handler det om et menneske som i likhet med alle andre mennesker forsøker å klare seg i denne verden. Kanskje vil det koste litt å gjennomføre dette tiltaket, men dersom det ender opp med å redusere andelen som utsettes for sosial dumping og andelen som jobber svart så vil samfunnet likevel spare mye mer enn det koster. Det kan ta tid før man ser effekten av dette tiltaket, men dersom de millionene som bransjen og landet taper på arbeidslivskriminalitet kan unngås så får vi på et bedre helhetlig og funksjonelt samfunn.

Konklusjon

9.1 Rotårsaker til identitets- og kvalifikasjonsmisbruk i norsk BAE-bransje

Følgende rotårsaker ble identifisert gjennom litteratur og intervjuer:

1. Økonomisk lønnsomhet
2. Uvitenhet og egenkontroll
3. Svake kontroller
4. Åpner opp for større penger
5. Fokus på lavest pris
6. Lav straff
7. Kvalifikasjon av utenlandsk arbeidskraft

9.2 Konsekvenser

Konsekvensene blir sett på fra tre nivåer: individnivå, bransjenivå og samfunnsnivå. For individene er konsekvensene av useriøsitet i byggebransjen ujevn konkurranse som kan føre til arbeidsledighet, og særlig for utenlandske arbeidstakere er konsekvensen sosial dumping. For bransjen er det tap av penger, minkende rekruttering, og ikke minst rykte om dårlig kvalitet som er de verste konsekvensene. For samfunnet er det også tap av penger, men også at svarte inntekter investeres i den legale

økonomien samt menneskehandel og narkotikasmugling. Det kan føre til at parallelle økonomier dannes.

9.3 Tiltak

De foreslåtte tiltakene skal være enkle å utføre, effektive og ikke særlig pengekreven- vende. Det første tiltaket er å stramme inn ID- og kvalifikasjonskontrollene for å minke eller eliminere forekomsten av falsk ID og impostere. For å hindre at de use- riøse utnytter seg av bransjens uvitenhet og egenkontroll, oppfordres autoritetene og bransjen til å samarbeide og dele informasjon. Dessuten bør egenkontroller fjernes og flyttes til autoritetene. På byggeplassen kan HMS-kortene erstattes med formell ID for å hindre at folk med falske identiteter arbeider med ekte HMS-kort, samt sjekke arbeids- og oppholdstillatelse. Eventuelt må HMS-kortene inneholde arbeids- og opp- holdstillatelse og styrke ID-kontrollene. For å hindre at useriøse aktører slipper unna og starter på nytt i nye land, samt hindre at selskaper opprettes kun for å hvitvaske, vil trolig et internasjonalt samarbeid og informasjonsdeling være essensielt. Når det gjelder lavest pris som eneste valgkriterium , så må andre valgkriterier være oppfylt før pris kan vurderes. Straffen for økonomisk kriminalitet bør skjerpes for å bedre samsvare med omfanget og konsekvensene av kriminalitetene, og terskelen for å bli dømt må senkes. For å minke andelen ukvalifiserte arbeidstakere kan de testes for å kartlegge deres kvalifikasjoner og tilbys yrkesfaglig utdanning dersom de blir ansett som ukvalifisert.

Viktigst er likevel å være klar over at problemet eksisterer og være klar over hvordan useriøse aktører opererer. Bare det å bruke noen minutter ekstra på å kontrollere om identitetsdokumentasjonen til arbeidstakeren på byggeplassen stemmer med per- sonen i virkeligheten, kan eliminere mange impostere. Når det lønner seg å være seriøs, så vil flere være seriøse.

9.4 Anbefalinger til videre arbeid

En fullstendig samling og forenkling av alle lover og regelverk som gjelder for bygge- prosjekter med/uten utenlandsk arbeidskraft bør lages. Dette kan være med på å minke behovet for å ta snarveier, og gjøre det enklere for aktører å operere lovlig. In- dividnivået i problematikken bør også inkluderes i videre arbeid, og hvilken rolle den

enkelte arbeidstakeren har i useriøsitet. Dette kan være arbeidstakere som er eller ikke er utsatt for sosial dumping. Privatmarkedet er ekskludert fra denne rapporten, men bør undersøkes for identitets- og kvalifikasjonsproblematikken. Spørsmålet om hvor langt opp i kjeden arbeidslivskriminaliteten går bør også undersøkes. Om det i hovedsak er i de nederste ufaglærte nivåene useriøsiteten skjer eller om det går høyt opp til prosjektledere, prosjekterende og byggherre forblir uvisst. Konsekvensene og ikke minst omfanget krever også mer arbeid ettersom det er svært lite litteratur tilgjengelig. Koblingen mellom falske identiteter og byggebransjen er ikke belyst i litteraturen, og det hadde vært interessant å lære om årsak og konsekvenser utover det som er beskrevet i denne rapporten. Forbedringsstrategier kan dessuten være nyttig å forske på. Videre ville det vært nyttig å utforske andre medvirkende faktorer til økonomisk- og arbeidslivskriminalitet i byggebransjen, og omfanget av disse. Det er også en mulighet å undersøke entreprenøraspectet og byggeplassaspectet. Uansett har studien vist at dette er en seriøs tematikk med seriøse konsekvenser, og alle aspekter av denne problematikken krever mer forskning.

Bibliografi

- Achilles (2017). 'StartBANK'. *Achilles* <http://www.achilles.com/nb/nettverk/212-countries/europe/europe/836-startbank-norge-register-for-bygg-anlegg-facility-managment-og-forsikring> [lest 10.05.2017].
- R. Andersen, et al. (2014). 'Privatmarkedet i byggenæringen–Usynlig arbeidsmarked i de tusen hjem'. *Fafo report* 14.
- Arbeids- og sosialdepartementet (2006). 'Lov om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv. (arbeidsmiljøloven)'. *Lovdata.no* <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-62?q=arbeidsmilj%C3%B8loven> [lest 11.05.2017].
- Arbeids- og sosialdepartementet (2009). 'Forskrift om sikkerhet, helse og arbeidsmiljø på bygge- eller anleggsplasser (byggherreforskriften)'.
- Arbeids- og sosialdepartementet (2017). 'Strategi mot arbeidslivskriminalitet'. *Regjeringen.no* .
- Arbeidstilsynet (2016a). 'HMS-kort i bygge- og anleggsnæringen'. *Arbeidstilsynet* <http://www.arbeidstilsynet.no/fakta.html?tid=95426/> [lest 23.10.16].
- Arbeidstilsynet (2016b). 'HMS-kort i bygge- og anleggsnæringen'. *Arbeidstilsynet* <http://www.arbeidstilsynet.no/fakta.html?tid=95426> [lest 15.11.16].
- Arbeidstilsynet (2017). 'HMS på bygge- og anleggsplasser'. *Arbeidstilsynet* <http://www.arbeidstilsynet.no/fakta.html?tid=78179> [lest 07.02.2017].
- H. Arksey & L. O'Malley (2005). 'Scoping studies: towards a methodological framework'. *International journal of social research methodology* 8(1):19–32.
- V. B. Bahus & Nasjonalt ID-senter (2016). *Identitetsarbeid i utlendingsforvaltningen*. Forlaget Vett & Viten, first edn.

- G. Ballard & G. Howell (1998). 'What kind of production is construction'. In *Proc. 6 th Annual Conf. Int'l. Group for Lean Construction*, pp. 13–15.
- BIBSYS (2016). 'Søketjenesten Oria.no'. <http://www.bibsys.no/produkter-tjenester/produkter/soketjenesten-oria/>.
- B. F. Blumberg, et al. (2011). *Business Research Methods*. McGraw-hill education, fourth edn.
- B. F. Blumberg, et al. (2014). *Business research methods*. McGraw-hill education.
- BNL (2014). 'Enkelt å være seriøs, ny sentral godkjenning'. *BNL*.
- G. Bradley (2016). *Benefit Realisation Management: A practical guide to achieving benefits through change*. CRC Press.
- N. J. Brookes & G. Locatelli (2015). 'Power plants as megaprojects: Using empirics to shape policy, planning, and construction management'. *Utilities Policy* <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0957178715300217> [lest 21.11.16].
- Brønnøysundregistra (2017). 'Føretaksregisteret'. *Brønnøysundregistra* <https://www.brreg.no/om-oss-nn/samfunnsoppdraget-vart/registera-vare/foretaksregisteret/> [lest 10.05.2017].
- Byggebransjens uropatrolje (2017). 'Byggebransjens uropatrolje'. *Byggebransjens uropatrolje* <https://www.uropatroljen.no/> [lest 10.05.2017].
- Byggeindustrien (2017a). 'Forsterket innsats mot arbeidslivskriminalitet'. *Byggeindustrien*.
- Byggeindustrien (2017b). 'Forsvarsbygg ruster seg mot arbeidslivskriminalitet'. *Byggeindustrien* <http://www.bygg.no/article/1303025> [lest 01.03.2017].
- Byggeindustrien (2017c). 'Veidekke skrev global avtale om arbeidsforhold'. *Byggeindustrien* <http://www.bygg.no/article/1301767> [lest 01.03.2017].
- Construction Industry Institute (2014). 'RS307-1 - Migrating Threats of Counterfeit Materials in the Capital Project Industry'. Tech. rep., CII.
- O. Dalland (2012). *Metode og oppgaveskriving*. Gyldendal Akademisk, fifth edn.

- Departementenes servicesenter (2013). 'Norges offentlige utredninger 2013 (NOU 2013:13)'. *Regjeringen.no* .
- Direktoratet for Økonomistyring (2014). 'Gevinstrealisering - planlegging for å hente ut gevinster av offentlige prosjekter'. *dfo.no* .
- L. L. Dragland, et al. (2013). 'Maler gikk mest i minibanken - dømt for heleri av 6,4 mill.'. *Aftenposten* http://www.aftenposten.no/norge/Maler-gikk-mest-i-minibanken---domt-for-heleri-av-6_4-mill-107835b.html [lest 18.10.16].
- L. L. Dragland, et al. (2014). 'Tiltalt for å ha diktet opp jobber for å svindle Nav'. *Aftenposten* <http://www.aftenposten.no/norge/Tiltalt-for-a-ha-diktet-opp-jobber-for-a-svindle-Nav-87699b.html> [lest 13.10.2016].
- EFTA (2016). 'The European Free Trade Association'. *EFTA* <http://www.efta.int/> [lest 01.12.16].
- EFTA Surveillance Authority (2017). 'The EFTA Surveillance Authority at a glance'. *EFTA Surveillance Authority* <http://www.eftasurv.int/about-the-authority/the-authority-at-a-glance/> [lest 10.05.2017].
- T. H. Eriksen (2004). *Røtter og føtter - Identitet i en omskiftelig tid*. Aschehoug, second edn.
- Eurofound (2015). 'Tackling undeclared work in Europe'. *EMCC* <http://www.eurofound.europa.eu/tackling-undeclared-work-in-europe> [lest 28.11.16].
- Farlex (2017). 'Assurance'. *The Free Dictionary* <http://www.thefreedictionary.com/assurance> [lest 24.01.2017].
- Finansdepartementet (2009). 'Lov om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering mv. (hvitvaskingsloven)'. *Lovdata.no* <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2009-03-06-11?q=hvitvaskingsloven> [lest 14.05.2017].
- J. H. Friberg & L. Eldring (2011). 'Polonia i Oslo 2010 – Mobilitet, arbeid og levekår blant polakker i hovedstaden.'. *FAFO* .
- J. H. Friberg & H. Haakestad (2015). 'Arbeidsmigrasjon, makt og styringsideologier: Norsk byggenæring i en brytningstid'. *SØKELYS PÅ ARBEIDSLIVET* .
- S. Gedde-Dahl & E. Haakaas (2013a). 'Frykter mafiatilstander i byggebransjen'. *Aftenposten* <http://www.aftenposten.no/norge/Frykter-mafiatilstander-i-byggebransjen-108975b.html> [lest 19.10.16].

- S. Gedde-Dahl & E. Haakaas (2013b). ‘Politimesteren i Oslo frykter trusselen fra byggekrim’. *Aftenposten* <http://www.aftenposten.no/norge/Politimesteren-i-Oslo-frykter-trusselen-fra-byggekrim-108628b.html> [lest 18.10.16].
- S. Gedde-Dahl & E. Haakaas (2013c). ‘Prispress gir mer svart arbeid’. *Aftenposten* <http://www.aftenposten.no/norge/Prispress-gir-mer-svart-arbeid-108836b.html> [lest 19.10.16].
- S. Gedde-Dahl & E. Haakaas (2014a). ‘Kommunalministeren blåser i EU-frist’. *Aftenposten* <http://www.aftenposten.no/norge/Kommunalministeren-blaser-i-EU-frist-75026b.html> [lest 02.11.16].
- S. Gedde-Dahl & E. Haakaas (2014b). ‘Risikoen ved kjøp av svart arbeid er mye større enn mange tror’. *Aftenposten* <http://www.aftenposten.no/norge/Risikoen-ved-kjop-av-svart-arbeid-er-mye-storre-enn-mange-tror-80032b.html> [lest 01.11.16].
- S. Gedde-Dahl & E. Haakaas (2014c). ‘Siktet for grov kriminalitet - pusser opp for regjeringen’. *Aftenposten* <http://www.aftenposten.no/norge/Siktet-for-grov-kriminalitet---pusser-opp-for-regjeringen-92956b.html> [lest 14.10.2016].
- S. Gedde-Dahl & E. Haakaas (2014d). ‘Skattesiktet på offentlige bygg sentral i kriminelt nettverk’. *Aftenposten* http://www.aftenposten.no/norge/Skattesiktet-pa-offentlige-bygg-sentral-i-kriminelt-nettverk-92890b.html?spid_rel=2 [lest 18.10.2016].
- S. Gedde-Dahl & E. Haakaas (2015). ‘Konkurs i Norge, kakser i Kosovo’. *Stavanger Aftenblad* http://www.aftenbladet.no/okonomi/Konkurs-i-Norge_-kakser-i-Kosovo-202548b.html [lest 14.10.2016].
- S. Gedde-Dahl, et al. (2014). ‘Narkosiktet koblet til kriminelle nettverk i malerbransjen’. *Aftenposten* http://www.aftenposten.no/norge/Narkosiktet-koblet-til-kriminelle-nettverk-i-malerbransjen-82267b.html?spid_rel=2 [lest 21.10.16].
- R. Gillanders (2013). ‘Corruption and Infrastructure at the Country and Regional Level’. *The Journal of Development Studies* <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00220388.2013.858126> [lest 22.11.16].
- E. Goldeng & L. Bygballe (2013). ‘Bygg-, anlegg- og eiendomsnæringens betydning for Norge – oppdatering 2013’. *Handelshøyskolen BI*.

- Google Scholar (2016). 'Content Coverage'. <https://scholar.google.com/intl/en/scholar/help.html#coverage>.
- D. Gundersen (2015). 'Stråmann'. *STORE NORSKE LEKSIKON* <https://snl.no/str%C3%A5mann> [lest 18.05.2017].
- E. Haakaas (2015a). 'Norsk malerfirma helerisiktet'. *Aftenposten* http://www.aftenposten.no/norge/Norsk-malerfirma-helerisiktet-66828b.html?spid_rel=2 [lest 26.10.16].
- E. Haakaas (2015b). 'River opp gamle sår etter årelang krangel mellom politi og skatteetaten'. *Aftenposten* <http://www.aftenposten.no/norge/River-opp-gamle-sar-etter-arelang-krangel-mellom-politi-og-skatteetaten-44020b.html> [lest 13.10.2016].
- E. Haakaas (2015c). 'Tilstår heleri og hvitvasking for 19,5 mill., forfalskede byggekort og bruk av ulovlige arbeidere'. *Aftenposten* http://www.aftenposten.no/norge/Tilstar-heleri-og-hvitvasking-for-19_5-mill_-forfalskede-byggekort-og-bruk-av-ulovlige-arbeidere-24235b.html [lest 02.11.16].
- E. Haakaas (2016). 'Byggefirma produserte Nav-svindlere på løpende bånd'. *Aftenposten* <http://www.aftenposten.no/norge/Byggefirma-produserte-Nav-svindlere-pa-lopende-band-12553b.html> [lest 13.10.2016].
- K.-Ø. Hagen & K. I. Hagen (2015). 'Dømt for heleri og hvitvasking av nesten 30 millioner'. *NRK* <https://www.nrk.no/ho/domt-for-heleri-og-hvitvasking-av-nesten-30-millioner-1.12719224> [lest 26.10.16].
- T. Hasås (2015). 'Ny EU-dom gjør arbeidet mot sosial dumping enklere'. *Fagbladet* <http://fagbladet.no/nyheter/ny-eudom-gjor-arbeidet-mot-sosial-dumping-enklere-6.91.224085.e28ca3d549> [lest 10.05.2017].
- E. Hoffmann, et al. (2016). 'Misbruk av ID-dokumenter 2015'. *Nasjonalt ID-senter* <https://www.nidsenter.no/globalassets/vedlegg/nid-rapporter/misbruktedok2015.pdf> [lest 22.11.16].
- I. D. Hovland (2017). 'Tilsyn med offentlige anskaffelser'. *Dagens Næringsliv*.
- S. J. K. Johansen (2017). 'Sammen om Selma'. *Utviklings- og kompetansetaten*.
- Jusleksikon (2012). 'Stråselskap'. *Jusleksikon.no* <https://jusleksikon.no/wiki/Str%C3%A5selskap> [lest 18.05.2017].

- Justis- og beredskapsdepartementet (1997). ‘Lov om pass (passloven)’. *Lovdata.no* <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1997-06-19-82> [lest 10.05.2017].
- Justis- og beredskapsdepartementet (2005a). ‘Lov om norsk statsborgerskap (statsborgerloven)’. *Lovdata.no* <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-10-51?q=statsborgerloven> [lest 12.05.2017].
- Justis- og beredskapsdepartementet (2005b). ‘Lov om straff (straffeloven)’. *Lovdata* https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-05-20-28/KAPITTEL_2-14#367 [lest 28.11.2016].
- Justis- og beredskapsdepartementet (2008). ‘Lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her (utlendingsloven)’. *Lovdata.no* <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2008-05-15-35?q=utlendingsloven> [lest 11.05.2017].
- Justis- og beredskapsdepartementet (2013). ‘Forskrift om behandling av opplysninger i politiet og påtalemyndigheten (politiregisterforskriften)’ https://lovdata.no/dokument/LTI/forskrift/2013-09-20-1097/KAPITTEL_11-13#KAPITTEL_11-13 [lest 10.05.2017].
- Justis og beredskapsdepartementet (2016). ‘Elektronisk ID på nasjonalt ID-kort’. *Regjeringen.no* <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/elektronisk-id-pa-nasjonalt-id-kort/id2499094/> [lest 23.10.16].
- F. O. Jølstad (2014). ‘Europakommisjonen vil forebygge og bekjempe svart arbeid’. *Regjeringen.no* <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/Europakommisjonen-vil-forebygge-og-bekjempe-svart-arbeid/id758337/> [lest 28.11.16].
- Keesing Technologies (2016). ‘Reference Database Documentchecker’. *Keesing Technologies* <https://www.keesingtechnologies.com/reference-database/> [lest 30.11.16].
- J. Kim (2011). ‘Establishing Identity: Documents, Performance, and Biometric Information in Immigration Proceedings.’. *Law & Social Inquiry* **36**(3):760 – 786.
- Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2008). ‘Lov om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven)’.
- KRIPOS (2014). ‘Kriminalitet i bygg- og anleggsnæringen’. *Politiet*.

- K. Krippendorff (1980). 'Content analysis. Beverly Hills'. *California: Sage Publications* **7**:1–84.
- C. Kunøe (2017). 'Serious oversikt i Oslo'. *Byggmesteren* <https://byggmesteren.as/2017/02/03/serios-oversikt-i-oslo/> [lest 01.03.2017].
- Y. Le, et al. (2014). 'Overview of corruption research in construction'. *Journal of Management in Engineering* **30**(4):02514001.
- N. H. Leff (1964). 'Economic Development Through Bureaucratic Corruption'. *American Behavioral Scientist* <http://abs.sagepub.com/content/8/3/8> [lest 22.11.16].
- F. Ling & V. Hoang (2010). 'Political, Economic, and Legal Risks Faced in International Projects: Case Study of Vietnam'. *Journal of Professional Issues in Engineering Education and Practice* <http://ascelibrary.org/doi/10.1061/%28ASCE%29EI.1943-5541.0000015> [lest 13.11.16].
- G. Locatelli, et al. (2016). 'Corruption in public projects and mega-projects: There is an elephant in the room!'. *International Journal of Project Management* <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0263786316301090> [lest 21.11.16].
- O. Lædre (2009). *Kontraktstrategi for bygg- og anleggsprosjekter*. Tapir akademisk forlag.
- Maskinentreprenørenes forbund (2017). 'Sosial dumping'. *Maskinentreprenørenes forbund* http://www.mef.no/mef/fakta-om-bransjen/artikkel?p_document_id=149273 [lest 30.01.17].
- P. Mauro (1998). 'Corruption and the composition of government expenditure'. *Journal of Public Economics* <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0047272798000255> [lest 22.11.16].
- D. May, et al. (2001). 'Bid cutting: an empirical study of practice in South-East Queensland'. *Engineering Construction and Architectural Management* <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1046/j.1365-232x.2001.00206.x/abstract;jsessionid=BBFB4161A5610059CAC1F525E8E123BA.f01t02> [lest 22.11.16].

- S. Meduri & T. Annamalai (2013). 'Unit Costs of Public and PPP Road Projects: Evidence from India'. *Journal of Construction Engineering and Management* <http://ascelibrary.org/doi/full/10.1061/%28ASCE%29C0.1943-7862.0000546> [lest 13.11.16].
- P. H. Mo (2001). 'Corruption and Economic Growth'. *Journal of Comparative Economics* <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0147596700917037> [lest 22.11.16].
- NAV (2017). 'Kva er NAV?'. *NAV.no* <https://www.nav.no/no/NAV+og+samfunn/Om+NAV/Fakta+om+NAV/kva-er-nav> [lest 11.05.2017].
- NOKUT (2017). 'Godkjenning av utenlandsk fag- og yrkesopplæring'. *NOKUT* <http://www.nokut.no/no/Utdanning-fra-utlandet/Fag--og-yrkesopplaring/> [seen 05.04.2017].
- Nordisk råd (2016). 'Folkeregistrering i Norge'. *Nordisk Samarbeid* <http://www.norden.org/no/hallo-norden/norge/flytte-til-norge/folkeregistrering-i-norge> [lest 16.11.16].
- NTB (2017). 'Rekordmange erkjenner skattesnusk'. *Byggeindustrien* <http://www.bygg.no/article/1303249> [lest 01.03.2017].
- T. Nyen & A. T. Hagen (2014). *Nyen, T. and Hagen, A. T.* Universitetsforlaget.
- Nærings- og fiskeridepartementet (2016). 'Lov om offentlige anskaffelser (anskaffelsesloven)'. *Lovdata.no* <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2016-06-17-73?q=forskrift%20om%20%C3%B8nns-%20og%20arbeidsvilk%C3%A5r> [lest 12.05.2017].
- Oxford University Press (2006). 'Oxford English Dictionary & Thesaurus'. *New York*.
- Oxford University Press (2017). 'Qualification'. *Oxford Dictionary* <https://en.oxforddictionaries.com/definition/qualification> [lest 24.01.2017].
- P. H. Pedersen (2013). 'Kriminaliteten i byggenæringen truer samfunnet'. *Byggeindustrien* <http://www.bygg.no/article/116351> [lest 22.11.16].
- Politiet (2016). 'Om KRIPOS'. *Politiets IKT-Tjenester* https://www.politi.no/kripos/om_kripos/Tema_71.xhtml [lest 10.05.2017].

- Regelhjelp.no (2016). ‘HMS-kort på bygge- og anleggsplasser’. *Regelhjelp* <http://www.regelhjelp.no/no/Etatenes-sider/Arbeidstilsynet/Kravlister/Byggebransjen---arbeidsmiljo/Identitetskort-i-bygge--og-anleggsplasser-ID-kort---bygg/?bransjeid=796> [lest 15.11.16].
- Registerenheten i Brønnøysund (2014). ‘Skriv ut Enkeltpersonforetak’. *Altinn* <https://www.altinn.no/no/Starte-og-drive-bedrift/Forberede/Velge-organisasjonsform/Enkeltpersonforetak/> [lest 10.05.2017].
- Registerenheten i Brønnøysund (2017a). ‘Om registrering i Enhetsregisteret’. *Altinn* <https://www.altinn.no/no/Starte-og-drive-bedrift/Registrere/Registrere-foretaket/Om-registrering-i-Enhetsregisteret/> [lest 27.02.2017].
- Registerenheten i Brønnøysund (2017b). ‘Skriv ut Norskregistrert utenlandsk foretak (NUF)’. *Altinn* <https://www.altinn.no/no/Starte-og-drive-bedrift/Forberede/Velge-organisasjonsform/Norsk-avdeling-av-utenlandsk-foretakvirksomhet-NUF/> [lest 10.05.2017].
- Riksrevisjonen (2016). ‘Riksrevisjonens undersøkelse av myndighetenes arbeid mot sosial dumping ved offentlige anskaffelser’. <https://www.riksrevisjonen.no/rapporter/Documents/2015-2016/SosialDumping.pdf>.
- S. Rindhølen (2017). ‘Like konkurransevilkår i anleggsbransjen’. *Byggeindustrien* <http://www.bygg.no/article/1303759> [lest 01.03.2017].
- K. Ringdal (2013). *Enhet og mangfold - Samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. Fagbokforlaget, third edn.
- K. Samset (2014). *Prosjekt i tidligfasen*. Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS, second edn.
- Scopus (2016). ‘About Scopus’. <https://www.elsevier.com/solutions/scopus>.
- N. Sergeeva (2016). ‘Labeling Projects as innovative - A Social Identity Theory’. *Project Management Journal* <http://www.pmi.org/learning/library/labeling-projects-as-innovative-10610> [seen 03.04.2017].
- Skatteetaten (2016a). ‘D-nummer’. *Skatteetaten* <http://www.skatteetaten.no/no/Person/Skattekort-og-forskuddsskatt/Utenlandsk-arbeidstaker/D-nummer/D-nummer1/> [lest 16.11.16].

- Skatteetaten (2016b). ‘Skattekort for personer uten norsk fødselsnummer’. *Skatteetaten* <http://www.skatteetaten.no/no/Person/Skattekort-og-forskuddsskatt/Utenlandsk-arbeidstaker/Soknad-om-skattekort1/skattekort-for-personer-uten-norsk-fodselsnummer/> [lest 16.11.16].
- Skatteetaten (2016c). ‘Skjerper kampen mot a-krim’. *Skatteetaten.no* <http://www.skatteetaten.no/no/0m-skatteetaten/Presse/Nyhetsrommet/Pressemeldinger/pressemeldinger-2016/skjerper-kampen-mot-akrim/> [lest 10.05.2017].
- Skatteetaten (2016d). ‘Vanlige spørsmål om D-nummer’. *Skatteetaten* <http://www.skatteetaten.no/no/Person/Skattekort-og-forskuddsskatt/Utenlandsk-arbeidstaker/D-nummer/Ofte-stilte-sporsmal-om-D-nummer/?chapter=28732#kapitteltekst> [lest 16.11.16].
- M. S. Snaith & M. U. Khan (2008). ‘Deleterious effects of corruption in the roads sector’. *Proceedings of the Institution of Civil Engineers - Transport* <http://www.icevirtuallibrary.com/doi/10.1680/tran.2008.161.4.231> [lest 13.11.16].
- M. Sohail & S. Cavill (2008). ‘Accountability to Prevent Corruption in Construction Projects’. *Journal of Construction Engineering and Management* <http://ascelibrary.org/doi/10.1061/%28ASCE%290733-9364%282008%29134%3A9%28729%29> [lest 04.11.16].
- SUA (2017). ‘Hva er Servicesenter for utenlandske arbeidstakere?’. *SUA* <http://www.sua.no/> [lest 15.02.2017].
- B. Tandstad (2015). ‘Sel norske ID-kort på «Det mørke nettet»’. *NRK* https://www.nrk.no/norge/sel-norske-id-kort-pa-det-morke-nettet_-1.12637418 [lest 22.11.16].
- The Latin Dictionary (2010). ‘Idem’. *The Latin Dictionary* <http://latindictionary.wikidot.com/pronoun:idem> [lest 29.11.16].
- Transparency International (2016). ‘ANTI-CORRUPTION GLOSSARY’. <https://www.transparency.org/glossary/term/corruption>.
- Transparency International (2008). ‘BRIBE PAYERS INDEX 2008’. Tech. rep., Transparency International. http://www.transparency.org/research/bpi/bpi_2008/0/ [lest 04.11.16].

- T. Tunmo (2017). 'Ber AF trekke seg ut av omstridt plattformfjerning'. *Byggeindustrien* <http://www.bygg.no/article/1303125> [lest 01.03.2017].
- Universitetet i Bergen & Språkrådet (2016). 'Identitet'. *Bokmålsordboka* http://ordbok.uib.no/perl/ordbok.cgi?OPP=identitet&ant_bokmaal=5&ant_nynorsk=5&begge=+\&ordbok=begge [lest 10.11.16].
- Utlendingsdirektoratet (2017). 'Utlendingsforskriften'. *udiregelverk.no* .
- VIKO (2016). 'Kildekritikk'. <http://www.ntnu.no/viko/kildekritikk>.
- R. P. Weber (1990). *Basic content analysis*. No. 49. Sage.
- C. C. Williams (2016). 'Developing a Holistic Approach for Tackling Undeclared Work' .
- C. C. Williams & I. A. Horodnic (2016a). 'Evaluating the policy approaches for tackling undeclared work in the European Union'. *Environment and Planning C: Government and Policy* p. 0263774X16670665.
- C. C. Williams & I. A. Horodnic (2016b). 'An institutional theory of the informal economy: Some lessons from the United Kingdom'. *International Journal of Social Economics* **43**(7):722–738.
- C. C. Williams, et al. (2016). 'Informal entrepreneurship in developing economies: The impacts of starting up unregistered on firm performance'. *Entrepreneurship Theory and Practice* .
- R. K. Yin (2013). *Case study research: Design and methods*. Sage publications.
kokrim
- Økokrim (2015). 'Økonomisk kriminalitet'. *Økokrim* <http://www.okokrim.no/definisjon-okonomisk-kriminalitet> [lest 30.10.16].
kokrim
- Økokrim (2016a). 'Bedrageri'. *Økokrim* <http://www.okokrim.no/bedragerier> [lest 30.10.16].
kokrim
- Økokrim (2016b). 'Hvitvasking'. *Økokrim* <http://www.okokrim.no/hvitvasking> [lest 30.10.16].

Vitenskapelig artikkel

Artikkelen som ble utformet i forbindelse med masteroppgaven presenteres her. Oppsettet følger kravene til PROJMAN og er derfor annerledes enn for resten av rapporten.

CENTERIS - International Conference on ENTERprise Information Systems / ProjMAN - International Conference on Project MANagement / HCist - International Conference on Health and Social Care Information Systems and Technologies, CENTERIS / ProjMAN / HCist 2017, 8-10 November 2017, Barcelona, Spain

Drivers and consequences of identity abuse in the AEC-industry

Yara Louisa Richani^{a*}, Ole Jonny Klakegg^b, Jardar Lohne^b

M.Sc. Student, Department of Civil and Environmental Engineering, NTNU, Høgskoleringen 7a, 7491 Trondheim, Norway

Department of Civil and Environmental Engineering, NTNU, Høgskoleringen 7a, 7491 Trondheim, Norway

Abstract

The Architecture, Engineering and Construction (AEC) industry has been exposed to working crimes associated with large criminal networks. This paper assesses the connection between criminal behavior and false identities in the AEC-industry in Norway. The study is based on a literature study and nine semi-structured interviews. Actors with different roles related to the work against identity crime were interviewed. False or stolen identities are the key to other criminal activities, leading to the loss of great sums each year, corresponding to 10 % of the global market value in the construction industry. Legit businesses are struggling to compete, and illegitimate businesses are used for money laundering operations. The study shows that the EU expansion in 2004 brought high competition from abroad. Suppliers and contractors that use undeclared work and avoid paying taxes on their services can offer a much lower price than a legit supplier. However, when price is the only selection criteria, it becomes a problem. The jobs where no qualification is required are most exposed. Creating awareness, sharing information and cooperating with the authorities can be a simple yet effective prevention. However, the solutions require constant development.

© 2017 The Authors. Published by Elsevier B.V.

Peer-review under responsibility of the scientific committee of the CENTERIS - International Conference on ENTERprise Information Systems / ProjMAN - International Conference on Project MANagement / HCist - International Conference on Health and Social Care Information Systems and Technologies.

Keywords: white collar crime; selection criteria; qualification criteria; construction; tendering; acquisition

* Corresponding author. Tel.: +47 41247540. E-mail address: yaralr@stud.ntnu.no

1. Introduction

In a rich country like Norway, where costs are high compared to other countries, the reward of money laundering is considerable¹. The consequence of being caught involved in working crime and money laundering are, however, minimal. Though it is a country with strict requirements and regulations, it is shocking to see how easy the Norwegian system is to cheat. Large amounts of capital are lost from the AEC-industry and invested in drug and human trafficking among others. The structure and trust on which the entire Norwegian society is built upon is shaken to its core. Identity abuse lies at the core of these challenges.

The whole purpose of a construction project is creating value, and for contractors and suppliers' value is money. In order to profit from a construction project, it is usual to choose a sub-supplier who offers the lowest price and who still meets the other selection criteria. However, the focus on lowest price is sometimes so large that all other criteria are ignored and sub-suppliers are chosen only by price. With the EU expansion in 2004 came free movement of workers, and Norwegian businesses faced sudden competition. The number of companies where the biggest owner is foreign increased 250 % from 2000 to 2011². The respondents interviewed in the research leading up to this paper agree that this competition is basically of a positive nature, promoting healthy market competition. However, combined with a complicated legal framework, work immigration introduced a problem. Workers and companies from abroad have been found to take shortcuts facilitated by the naivety and lack of competence of the Norwegian industry¹. Today, many of the legitimate and illegal actors are involved with large organized networks associated with tax fraud, using undeclared workers, money laundering, drug trafficking and even human trafficking. According to the opinion of the authors, this development is threatening the foundation of trust in the Norwegian system, creating parallel economies.

In 2015, 653 foreigners were registered having false ID-documents³. Two thirds of the false documentation stemmed from EU countries, probably motivated by the free movement of workers within the European Economic Area. Some of the false documentation was from countries in war, like Syria, probably used to increase the chance of obtaining residential permits. People with false identities can often be tied to illegal immigration, human trafficking, working crimes, or misuse of welfare systems.

The study presented in this paper has been limited to experiences with false IDs by professional clients. It does not include all aspects of criminal behavior, but focuses on identity abuse. This exploratory study addresses the following research questions in the context of the Norwegian AEC-industry:

- What are the main drivers for the existence of identity and qualification fraud?
- What are the consequences of identity and qualification fraud?
- What can be improved to avoid this problem in the future?

2. Methodology

The research presented in this paper is an exploratory study into a field that is little investigated, seen from the perspective of the construction industry. A qualitative research design was chosen.

In total nine semi-structured interviews were conducted with durations varying from 20 to 45 minutes according to the prescriptions of Yin⁴. Three of the interviewees were from the tax authorities where two had specific experience with identity and qualification fraud. One of the interviewees is the local head of HR in one of the biggest contractors in Norway, and another is the division director in a consulting company. A police captain with experience from hunting down criminal networks in the construction industry and the leader of two unions in the field were also interviewed. Lastly, the IT architect behind the program software as well as the project leader of developing Oslo's new control system for HSE-cards on construction sites were interviewed. The interviewees were chosen to create a broad selection of perspectives on the problem, and to see how different actors relate to it. The interviewees were therefore asked different questions, based on their roles. Minutes were taken during the interviews. Key informants were then asked to verify their statements for control and clarification.

This study is also based on a scoping literature review in line with the recommendations of Arksey and O'Malley⁵. These words were used for literature search alone or in combination with each other: ID, identity documents, identity definition, identity crime, illegal identity documents, undeclared work, corruption and

construction. The following search engines were used: Oria (Norwegian library engine), Scopus and Google Scholar. Closer reading was based on the findings from this search. Surprisingly little scientific literature regarding ID crimes in the construction industry was found. Where no scientific literature was found, less academic sources were used.

3. Theoretical framework

3.1. Identity

Oxford Dictionary⁶ defines identity as “*the fact of being who or what a person or thing is*”. “*An individual’s identity answers the questions of who, what, where, and why the individual is*”⁷. An overall identity is the sum of many identities and one’s identity changes throughout life. “*The question ‘Who am I?’ or ‘What are we?’ calls for a response in terms of some dominant or defining identity*”⁸. “*A sense of identity is understood to connect different experiences and to reduce fragmentation in feelings and thinking. ... ‘Distinctiveness’ means that somebody is definable, by herself and others, as different to someone else. Identity is invariably related to self-esteem as aspired-for identity is attributed a positive social meaning. Identity is also an ‘object’ of self-consciousness*”.

According to Kim⁹, there are “... *three types of “identity tags” relevant to family-based immigration proceedings can be distinguished: official documentation (most importantly, civil registration records), public demonstration or enactment of the alleged identity, and biometric information establishing a certain blood relationship. Each type derives its claim to authenticity from a different source, has its own strengths and weaknesses in unambiguously verifying a person’s identity, and proposes a different vision of personhood, belonging, and entitlement.*”

Sergeeva¹⁰ argues that identities are social constructions and different identity labels are used for different purposes. Such social identity theory is, however, targeted towards groups and their perception of their identity, and not how each individual identity is defined. For that reason, this definition is irrelevant in this context. The definition of the term identity in this article is something that unambiguously confirms who or what a person is. This is important in society, since the individual has got rights and responsibilities. Without a known identity, individuals can live outside the social system and thus be exploited. Equally, there is no way to secure that individuals without an assured identity have the required qualifications for professional positions.

3.2. Characteristics of the AEC-industry

The AEC-industry is the second largest industry in Norway¹¹. It is an industry that influences every aspect of society and concerns every citizen. We all need houses, roads and infrastructure in everyday life. Therefore, what happens in the AEC-industry influences society. No one can claim that “this does not concern me”.

Every construction project is unique and the production happens on site¹². Organizations are temporary and many actors are involved. The ground on which the construction takes place and the surroundings vary, giving each project different challenges. Construction projects require many different specialties, and their level of training and skills vary¹³. Often the start of one phase or task depends on the completion of other tasks. These characteristics cause challenges regarding crimes in the AEC-industry. The challenges are global, but show up in different ways in different national contexts.

3.3. Formal framework conditions in the Norwegian AEC-industry

To be allowed to work on a construction site in Norway, all actors and workers must carry a so-called HSE-card¹⁴. The client is responsible for applying for HSE-cards for his/hers employees. Such cards are valid for two years. If the employee starts working for a different company, the old card has to be returned to the previous company and a new card has to be applied for by the new company. The HSE-card is not legally valid as a document of identification. The Labour Inspection issues these cards, but they do not control residential or work permits. This is in fact the client's responsibility¹⁵. According to building regulations, the client is responsible for everything. Depending on the contract, some of the responsibility can be delegated to the main contractor, but when something goes wrong the responsibility lies with the client.

In order to operate in Norway, foreign companies first have to be registered in the Norwegian registered foreign business enterprise (NUF)¹⁶. The employees are then registered in NAV, the Norwegian agency for labour and welfare, in order to receive a personal identification number. This number is necessary to get a tax deduction. When all of this has been done, the employer can apply for an HSE-card for the individual worker.

Specifically in Scandinavia, specialized workers have certificates of apprenticeship¹⁷. This means that they have completed theoretical and practical education. Such certifications are necessary for all artisans, carpenters and similar professions in order to be hired. In many other countries, there is no equivalent to these certificates. In such countries, these professions usually do not require any skills or education. This means that when a foreign worker applies for a job in Norway, there is no way to verify qualifications for the job similar to the one for Norwegian specialized workers. The two different systems for specialized workers are in a way incompatible.

Additionally, in Norway, national ID cards have not yet been implemented¹⁸. The most important document of identification is the passport. In most cases, driver's license and bank cards are accepted as identification documents, given that they contain a picture, name and date of birth. Moreover, suspicion alone is not enough to suspend actors from participating in the bidding process in Norway, one has to be convicted. In the law of public procurement¹⁹, one is not excluded from the competition in one field even if one is convicted in another field. This means that for instance money-laundering companies can move around within different industries as they please, or change field of operations entirely. They will not be excluded in new tendering processes.

4. Findings

4.1. Driver 1: Economy

Eurofound²⁰ estimated that undeclared work cost EU 18.4 % of GDP in 2012. The construction industry alone stood for 14% of the total turnover in Norwegian business in 2011². That is equivalent to NOK 204 billion, or 22.4 billion Euros in value creation. After the EU expansion in 2004, the number of workers without qualification increased from 2 % in 2004 to 10 % in 2011. Likewise, the number of companies where the biggest owner was foreign increased by 250 % among consultants, architects and constructors. Studies have shown that unregistered businesses worldwide have higher annual sales, employment and productivity compared to companies that are registered. Two thirds of all enterprises in developing countries start-up unregistered, meaning that the enterprise does not pay taxes at all or only partly. This combined with the good economy in Norway compared to the rest of Europe causes challenges related to undeclared work in the labor intensive AEC-industry²¹.

4.2. Driver 2: Unawareness and self-regulations

One of the interviewees (responsible for HR in one of the biggest companies in the construction field), indicated that identification in the industry is not a problem. When asked about identification controls on construction sites, he stated that they “... hire only Norwegian specialized workers with certificates of apprenticeship” and furthermore “... everyone that enters the construction site needs an HSE-card”. The employee is responsible for registering arrival and departure in a book. The HSE-card is not legally accepted as a valid document of identification, but it is often used for identification anyway¹⁰. Everyone who carries out work on construction sites are imposed to carrying an HSE-card to contribute to an overview of all actors on site. The divisional director from a consulting company points out that the HSE-cards lack residential and work permit, these have to be controlled by the employer. One of the interviewees from the tax department said that this type of self-regulation is like “*setting a fox to keep the geese*”.

4.3. Driver 3: Weak controls

The word control for most people means simply showing an identity document, and does not include a document check to reveal false IDs or imposters. Imposters are especially hard to catch because the documents are real and no alarms are triggered during a control. These documents can be stolen or borrowed and are misused by someone

other than their rightful owner. The lack of knowledge in institutions responsible for controlling IDs has been a contributing factor, as well as the increasing use of imposter documents.

4.4. Driver 4: Opens for bigger money

Another interviewee, a police captain with experience from hunting down criminal networks, talks about how “... *false identities are the key to money laundering*” and “*many of those who are arrested have false passports from EU countries because it makes it easier with the free movement of work force*”. Those involved with money laundering can hide behind false identities and are hard to track down. They then change to other false identities once the police are on to them. The two interviewees from the Norwegian tax department explain how some of these companies are started with intentions only to launder money. These companies are linked to large criminal networks across Europe.

4.5. Driver 5: Pressure for cost reduction

When the interviewees were asked about the main cause of the vulnerability of the construction industry to identity abuse, one factor stands out; “...*sub-suppliers are chosen based on lowest price*”. In the EU rules for public procurement there is great focus on price. Several interviewees agree and bring up lowest price as one of the biggest drivers. A former politician and current leader of two unions in the field states that “... *competing on price is positive until you reach a certain limit ... but once you start cutting down on basic conditions the competition becomes uneven*”. By basic conditions he means wages and working conditions. “*Price demands are crucial in order to gain money and those who challenge the framework and regulations have a lot to gain.*”

4.6. Driver 6: Unlikelihood of real consequences

The level of punishment for the crimes described here is in fact much lower compared with drug crimes, and the chances of getting caught in the first place are small. The two interviewees from the tax authorities stress this last point, and almost all of the interviewees mention this at some point during the interviews. In addition, even if one is caught, the chances of conviction are still slim.

4.7. Driver 7: Low level of qualifications

A few of the interviewees point out another reason for the industry's vulnerability towards crimes: the need for unskilled labor. One of the interviewees from Oslo council is working on Oslo's new measures against working crimes. She speaks about how easy it is to start up a company in the AEC-industry. Both the police captain and the director of the consultant company mention that some of these companies are used just to issue HSE-cards to enable undeclared work. The undeclared workers, whose wages are far below tariff, are hard to detect and they do not see themselves as victims. “*However low their wages are, it is still better than the alternative*”.

4.8. Consequences

“*False identity documents represent a serious threat through their production and use in organized crime and by terrorist organizations. The present-day fight against this criminal problem and threats to national security does not appropriately address the organized nature of this criminal activity, treating each fraudulent document on its own during investigation and the judicial process, which causes linkage blindness and restrains the analysis capacity*”²².

All interviewees mention the same consequences. Firstly, the serious and legit part of the AEC-industry is affected negatively by the participation of those who take advantage of the Norwegian system and the naive attitudes. Moreover, if people are losing trust in the Norwegian system outside the AEC-industry as well, we could be facing offences on many levels. Norwegian specialized workers are unable to compete and are struggling to find work. Companies are established to launder money, and false identities enable money laundering and other serious crimes.

The ripple effect affects the Norwegian social structure. Capital and tax money is lost and the consequences are global in the form of prostitution, drug trafficking, human trafficking and so on. Parallel communities and parallel economies are formed. Foreign workers, mostly young men, are taken advantage of and are working far below tariff wages. These foreign workers are hard to find according to the specialist from the tax department because they are completely unaware of the exploitation. The specialist from the tax department calls this modern slavery without chains. For instance, foreign workers could be working in unsafe environments that do not meet HSE regulations.

Because of the qualification lack in some workers, the work conducted during construction is poor and requires additional work and capital to fix. It becomes difficult to run a serious and legit business in the AEC-industry. It wastes public and private sector resources, and this is value destruction.

In other words, the industry gets a reputation for low quality and is faced with lower willingness to pay. Young people do not want to work in such an industry, so recruitment of competent workers becomes difficult. This is a very downward spiral.

5. Suggestions for improvement

A direct approach against undeclared work is to increase the benefits of legit work and reduce the benefits of illegal work¹⁷. The reduction in benefits of illegal work can be done by either increasing the chance of being caught or increase the punishment for those who do get caught. A more indirect approach is to change the attitude towards the involvement of undeclared work so that it corresponds to the laws and regulations or fix the errors in the formal institutions that lead to the lack of compliance between attitude and law. The most efficient may be a combination of both direct and indirect approaches.

A triangulation of the two approaches is probably suitable. A risk management approach includes examining how the main drivers can be stopped or prevented or to lessen the impact of the consequences. The effective way is to identify those drivers that pose the biggest risk and prevent those first.

5.1. Driver 1: Economy

This driver is particularly hard to solve with direct approaches because it is something that can't be controlled, at least on a local scale. However, the effect of the consequences can be lowered. For instance, in periods where the economy in Europe is in an economic downturn, more strict and thorough ID border controls can be used. This means checking every identity documentation for flaws and comparing picture to real person to eliminate imposters. Thorough identity controls can also be done at the tax offices or other official functions. It should not be left to the employers.

5.2. Driver 2: Unawareness and self-regulations

Many in the industry today are unaware of how money laundering works, or illegal companies operate. It is believed that companies that only hire Norwegian specialized workers are not exposed to working crimes. A big step on the road to recovery is for the authorities and police to cooperate with actors in the AEC-industry thus sharing relevant information. The actors will no longer be unaware and will know exactly what to look for and avoid. Operating legally is easier. The employer orders HSE-cards and is responsible for controlling qualification and identities, without the involvement of authorities. The responsibility to control should not lie with the employer, but with the authorities. Thereby eliminating employers who equip illegal workers with legal HSE-cards.

Further, the understanding of the term control needs a change. Today controlling identity just means showing a document is present and does not include checking if the document is legit and with its legal owner. The responsible on a construction site should be equipped with knowledge about false and imposter documents, and simply learn to recognize if the person on the picture is the same as the person in reality. Equipping them with keesing scanners, an automated ID authentication of passports, ID cards, driving licenses, visas and residence permits, is also a possibility²³. Just spending a few extra minutes on the controls can eliminate many cases, and the best part is that it's simple. Trusting in the registers blindly is never a good idea.

5.3. *Driver 3: Weak controls*

The control of identity and qualification should lie with the authorities when an HSE-card is applied for. Work and residential permits should also be included in the HSE-card system. Alternatively, the HSE-cards can be stripped down to its basic component and workers must carry some sort of formal ID at all times. Meaning a passport, national ID card or similar. Checking the identities of those on the construction site then becomes easier, and this eliminates the problem with false, borrowed or stolen identities being used to issue real HSE-cards.

Registering all workers on site is established practice, but has not been effective. Registration has for the most part been done using a paper book and it has been too easy to cheat. The construction site must be closed and controlled. Everyone who enters must be controlled. Simple questions like "who are you?", "what is your business on the site?" and "who is your employer?" must be answered.

5.4. *Driver 4: Opens for bigger money*

This is crime across national borders. Therefore, in order to catch the bad guys and find out where the money goes, cooperation across national borders might be needed. This way, criminal actors can't run away to another country and start up the business there when exposed in one country. It will increase the chances of getting caught and makes it more difficult to operate illegally.

5.5. *Driver 5: Pressure for cost reduction*

It is to be expected that a client wishes the price to be as low as possible. However, those involved in the AEC-industry should learn that if a price is too low, it is too good to be true. Choosing a supplier based only on price should not be allowed, unless the suppliers meet all requirements and price is the only thing differentiating them. The top priority should be creating value, and running a legal and future sighted business second. Price, time and quality may come third.

5.6. *Driver 6: Unlikelihood of real consequences*

Additionally, the punishment could be increased to match the severity of the offence and the threshold for penalty lowered. This could affect the attitude towards this type of crimes leading to more actors avoiding involvement. If the punishment is high and the chance of getting caught is increased, committing such crimes will lose their attraction. The whole point is that running a legal business should be more profitable than running an illegal one.

5.7. *Driver 7: Low level of qualifications*

This driver is a challenge. Norway is in need of foreign workers because there aren't enough Norwegian workers. One might argue that implementing incentives in schools to motivate pupils to choose vocational subjects will contribute to solving the lack of workers over time. The need for foreign workers might still not subside. The fact that certificates of apprenticeship is unusual outside Scandinavia, creates a challenge when controlling qualifications. But why is the need for unskilled labor a contributing driver in terms of identity abuse? Foreign young workers are the most likely to be taken advantage of. The employer uses them to offer the lowest price in bidding rounds. When the client chooses the lowest price without other criteria, it results in selecting those with illegal and unqualified workforce subject to modern slavery to deliver services. It seems that the need for unskilled labor itself is not a main driver, but the focus on reducing cost is. Thus this driver could be avoided if the drivers concerning cost reduction and real consequences are dealt with.

6. Conclusion

Table 1. A schematic representation of the drivers and consequences of ID-crimes, and suggested improvements

Drivers	Consequences	Suggested improvements
1. Economy	Increase in foreign companies	Thorough ID controls
2. Unawareness and self-regulations	Illegal actors slip through the cracks of unawareness	Cooperation between authorities and the AEC-industry and move responsibility of controls to authorities
3. Weak controls	False or imposter identities are not caught	Using formal ID instead of HSE-cards, include work and residential permits in HSE-card
4. Opens for bigger money	Enables money laundering	International cooperation and information sharing
5. Pressure for cost reduction	Suppliers are chosen based on only lowest price	Criteria have to be met before choosing based on lowest price
6. Unlikelihood of real consequences	Carelessness towards the law	Increase punishment, probability of getting caught and probability of conviction
7. Low level of qualifications	Foreign workers taken advantage of	Same as driver 5 and 6

The problem will not be solved just by implementing improved control systems, it requires attention from the beginning to the end of a project. By creating awareness, sharing information and cooperating with the authorities, many of the main drivers can be moderated. Measures ought to be implemented in all sectors, both public and private. Of particular concern ought to be the fact that the criminal activity evolves constantly. Countermeasures need to be able to cope with such alterations, and consequently need being under constant development to be effective.

References

1. KRIPOS. Kriminalitet i bygg- og anleggsnæringen [Eng. Crime in the AEC-industry]. *Politiet* 2014.
2. Goldeng E, Bygballer LE. Bygg-, anlegg- og eiendomsnæringens betydning for Norge. *Handelshøyskolen BI* 2013.
3. Hoffmann E, Jensen MO, Slensvik JM. Misbruk av ID-dokumenter 2015 [Eng. Misuse of ID-documents 2015]. *Nasjonalt ID-senter* [Norwegian ID Centre] 2016.
4. Yin RK. *Case study research: Design and methods*. 5th ed. Sage publications 2013.
5. Arksey H, O'Malley L. Scoping studies: towards a methodological framework. *International journal of social research methodology* 2005. 8.1: 19-32.
6. Oxford University Press. *Oxford dictionary*. 3rd ed. 2006
7. Pecchenino RA. Becoming: Identity and spirituality. *The Journal of Socio-Economics*, 2009, 38.1: 31-36.
8. Alvesson M, Willmott H. Identity regulation as organizational control: Producing the appropriate individual. *Journal of management studies*, 2002, 39.5: 619-644.
9. Kim J. Establishing Identity: Documents, Performance, and Biometric Information in Immigration Proceedings. *Law & Social Inquiry*, 2011, 36.3: 760-786.
10. Sergeeva N. Labeling Projects as Innovative: A Social Identity Theory. *Project Management Journal*, 2016.
11. Brekkhus A. Aldri har bygg og anlegg hatt så stor andel av BNP [Eng. never before has the construction industry had this large of an amount of GNP]. *Byggeindustrien* 2017.
12. Ballard G, Howell G. What kind of production is construction. In: *Proc. 6 th Annual Conf. Int'l. Group for Lean Construction*. 1998.
13. Eccles RG. The quasifirm in the construction industry. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 1981, 2.4: 335-357
14. Arbeidstilsynet. HMS-kort i bygge- og anleggsnæringen [Eng. HSE-cards in the construction industry]. *Norwegian labor inspection*, 2017. See also: <http://www.arbeidstilsynet.no/fakta.html?tid=95426/>
15. Arbeids- og sosialdepartementet. Forskrift om sikkerhet, helse og arbeidsmiljø på bygge- eller anleggsplasser (byggherreforskriften) [Eng. Regulations on safety, health and working environment at construction sites]. *Lovdata*, 2009.
16. Altinn. Coordinated register notification - Guide to the form for Norwegian registered foreign business enterprise (NUF). *Altinn* 2017. See also: https://www.brreg.no/wp-content/uploads/2015/09/veil_nuf_e1.pdf
17. NOKUT. Godkjenning av utenlandsk fag- og yrkesopplæring [Approval of foreign vocational training]. *NOKUT* 2017. See also: <http://www.nokut.no/no/Utdanning-fra-utlandet/Fag--og-yrkesopplaring/>
18. Justis- og beredskapsdepartementet. Elektronisk ID på nasjonalt ID-kort [Eng. Electronic ID on national ID cards]. *Regjeringen.no* 2016. See also: <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/elektronisk-id-pa-nasjonalt-id-kort/id2499094/>
19. Nærings- og fiskeridepartementet. Lov om offentlige anskaffelser [Eng. Law of public procurement]. *Lovdata.no* 2016.
20. Williams CC, Martinez-Perez A, Kedir AM. Informal entrepreneurship in developing economies: The impacts of starting up unregistered on firm performance. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 2016.
21. Baechler S, Ribaux O, Margot P. 2012 student paper: toward a novel forensic intelligence model: systematic profiling of false identity documents. *Forensic Science Policy & Management: An International Journal*, 2012, 3.2: 70-84.
22. Williams CC. Developing a Holistic Approach for Tackling Undeclared Work. 2016.
23. Keesing Technologies. Reference Database Documentchecker. *keesingtechnologies.com* 2016